

LITERATURA

POEZIJA

Brane Mozetič
Marcello Potocco
Robi Simonišek

PROZA

Aleš Čar
Maja B. Jančič

REFLEKSIJA

Hanif Kureishi

KOLUMBIJSKA PROZA

German Espinosa
Marvel Moreno
Gustavo A. Gardeazábal
Fanny Buitrago
Pedro G. Valderra
Jasmina Markič

DRUGE CELINE

Peter Huchel

ZADNJA IZMENA

Anne Michaels

KRITIKA

Andrej Koritnik
Ignacija J. Fridl
Valentina Fras
Lenart Škof
Matevž Kos

ROBNI ZAPISI

št. 97/98

JULIJ / AVGUST 1999

Poezija	1 Brane Mozetič: <i>Metulji</i> 8 Marcello Potocco: <i>Pesmi</i> 17 Robi Simonišek: <i>Pesmi</i>
Proza	25 Aleš Čar: <i>Strici so Viktorju povedali</i> 56 Maja B. Jančič: <i>Sinkrono</i>
Refleksija	59 Hanif Kureishi: <i>Nekaj danega</i> (<i>Razmišljanja o pisateljevanju</i>)
Kolumbijska proza	81 German Espinosa: <i>Zaton svežega grozdja</i> 90 Marvel Moreno: <i>Oriane, teta Oriane</i> 102 Gustavo Alavarez Gardeazábal: <i>Božanski</i> 106 Fanny Buitrago: <i>Reklama za kaviar</i> 116 Pedro Gomez Valderra: <i>Tiger</i> 126 Jasmina Markič: <i>Sodobna kolumbijska proza</i>
Druge celine	133 Peter Huchel: <i>Pesmi</i>
Zadnja izmena	153 Anne Michaels: <i>Ubežni koščki</i>
Kritika	162 Andrej Koritnik (<i>Čas kratke zgodbe</i>) 168 Ignacija J. Fridl (M. Hočevar: <i>Prostori igre</i>) 172 Valentina Fras (D. Žlebnik: <i>Prešuštvo</i>) 178 Lenart Škof: (S. Weil: <i>Težnost in milost</i>) 181 Matevž Kos (F. Furet: <i>Minule iluzije</i>)
Robni zapisi	186 Maalouf / Flaubert / Hölderlin / Kierkegaard / Mayle / Walters / Panteizem / Hartman / Zgodovina cerkve / Polajnar

Brane Mozetič *Metulji*

1

poti so prazne, le mostovi hodijo vzdolž cest
nič hiš, pokrajine, le prazno
ogromen kolobar vijuga se nad mano
da me dvigne, razcefra.

2

trese roka se, srce, in v glavi
tak pritisk, da se razpršim
strah, od kod, zakaj, da se
tlačim pod preprogo, stran, čim prej.

3

vsi ti zvoki v glavi, kot da so zares
kot da res bežim, tolčem po ušesih
kri na steni, in kako izbrisati spomin
s čim shladiti lavo, ki mezi mi po telesu.

4

rad bi topo zrl predse in ne čutil nič
ne pa ti pritiski, naj se vržem dol
in še sam ne vem zakaj, samo vse me
sili, rine tja, kjer mir, tišina, nič.

5

telesa, ki sedijo vsepovsod po tleh, zgrizenih ustnic
nagnjene glave, kaplje krvi, tresočih rok, sam molk
bolščijo prazno, kot brez bolečine, misli
in tam zadaj so nosači žita, s pesmijo na ustih.

6

če ugriznem te, ne trzneš, če poljubim, če kričim
ptiči plavajo ti v reki, vse sesuto, znoj po venah
jutri je že davno mrtev dan, spomin je zbrisan
ob zori pada sonce v morje, in ni nič.

7

ustnic več ne moreš premakniti, da bi rekel
oči ne obrniti, da bi videl, prstov razmakniti
da bi se dotaknil, padaš vase, sveta več ni
ne prej, potem, le to padanje, brez konca.

8

ti, in ogromno besed, druga čez drugo, puščava
gume, na tisoče gum, in sloni po nebu, vse stoji
ne čaka, iz sekunde v sekundo izginja, kamni
in ni več mar, za nič, naj obstane, naj sprhni.

9

v daljavi svetlolasi fant, maha, pridi
kot ekstaza, ki spreminja blato v droben pesek
udarce v božanje valov, dokler sam
s krvjo na ustih, občemiš v kotu, v strahu, trzajoč.

10

angeli ti lažejo, krila so jim sulice
za tvoje mehke prsi, vse življenje ti krivijo
sliko, da se veseliš vesolja, sonca
in ne več, do konca, da je vse drugače.

11

ko se dvigne v glavo, naju zgrabi blazna
mehkost, nezadržno stapljava telesi
z blazno bolečino skušava podaljšati lepoto
izsesati kožo, pozabiti, da med nama zid in čas.

12

spiš, kdaj trzneš v mračni sobi, in ko
gledam te, zbudim spomine, ko je dan bedel
nad nama, noč bila ločitev, hladna
kakor zdaj, ko ne moreva se več ljubiti.

13

nič ne gre, nič več ne pomaga
 potovanja, seks, omame, ne besede
 niti upanje ne daje energije, si –
 prazen, nem, brez smisla, kot ustavljen.

14

ko počasi mrak izginja, rahel svit nad morjem
 vse bolj zlati vali, in nešteto barv
 ki vsrkavajo te vase, da bi dal se jim za vedno
 to je pesem, brez besed, neskončno lepa.

15

leži na soncu, ves drugačen, ves je ena sama želja
 da se sklonim nadenj, da vesolje ga objamem
 da ne neham, ga vsrkavam, in se čuti eno z enim
 daleč od začetka, konca, daleč od zakaj, zato.

16

ljubezen se že zjutraj dvigne, tisoč kapljic
zraka, ne več, ne manj, in na tisoče ljudi
ob sončnem vzhodu leta po obali, jih lovi
in jih zmrvi v vlažno sled na dlani, v prvem svitu.

17

le minuto daj mi svojega objema, le minuto
svojega poljuba – ko te gledam, čutim,
da ti pozabil bi na uro, da jaz pozabil bi
vrniti se, zorati polja, žeti in živeti.

18

izginit v svet izvotlenih prostorov
kjer so ritmi in omama, vse do konca
brez zbuditve, onkraj, kjer bi s tabo
želel večno, večno se ljubiti.

19

danes si prepričan, da si ptica
izogibaš se pastem in krožiš čez nebo
razprtih rok, z nasmehom, kot da
končno ti uspelo je pustiti zemljo daleč.

20

nebo se steza, diha, tlači dol
in srka vase, kjer nešteto barv
se razliva, kjer leživa z roko v roki
in letiva, stran, nikoli več nazaj.

21

nekega jutra bova vstala, se zadela
vzela par stvari in odšla, nikoli več
ne bova se zavedela, kot da čas
izginil bo in midva z njim.

Marcello Potocco *Pesmi*

batik

slika afriških stojnic.
 Buče. Buče? Ali gvave?
 Ženska izbočenih prsi in bokov,
 na glavi košara,
 in moški v tunikah,
 veliko košar
 in vsi so kot uročeni zastali
 v gibanju.

To je samo slika,
 samo ena od vseh teh slik.

Če bi slika mogla
 nadomestiti človeško telo in nežnost
 njegovega dotika,
 bi bil neizmerno bogat.

pesem za Klimtove ženske

vse so gole. tako hudo gole
kakor razkriti ledeniki,
ki topijo vse okrog sebe,
razen sebe.

tako ovite v zlato,
da je njihova koža skoraj zlata,
da rožnato telo proseva skozi,
kakor barva neba skozi oblake,

tam, kjer rdečina krvi
in madeži vabljivosti
dajejo dom presunljivemu užitku,

samo nagovarjajo moj pogled,
ne da bi njihove odprte prsi
odprle tudi usta,
da bi še one zaslišale svoj glas,
ki jih požira prav tam, sredi jamice, da
mogoče drhtijo.

ogledovanja

začudim se ihti obrazov,
ko pod zrcalom, ki mi ga držiš,
v tankih gubicah
preštevaš izgovorjene besede:

mnogotere,
ki ne razkrijejo svojega pomena,
dokler njihova praznina znotraj in zunaj
ni ovita s prozorno tančico,
na videz kot ženska lica;
ki zakrijejo vse prešteto.

Sploh vidiš, kako preprosto je?
Izgovoriš;
in že zdavnaj sva jih odpisala.

Tamtami

Bobni v noči in
bobni na tlaku, sami
sredi razbitih steklenic,
odvrženih čikov, sami sredi vonja
tobaka in džojntov;
trava zadiši ... Na trgu je bazilika
zagrnjena v mrak, odrevenele
skulpture *Serenissime* in njenih
zgnetenih in nagnetenih ulic
brišejo spomin. In njene harlekinske
maske ... Se bo to telo vzdignilo
iz hlapov vina, žganja, znoja,
kot se spodobi, iz hlapov lagunske
vode? Presmrjene od gnitja,
pod gladino, pod lesenimi koli.
In neprizadeti obraz fanta kodrastih las,
ki tolče po bobnu;
kot da ni vsega tega, ampak samo
ti bobni,
ni zibanja teles okoli njega,
ni vrtinca ritma, ki valuje skozi
telesa, samo boben. Samo bobni,

ki dajejo ritem. Neprizadeti obraz
 ali ekstaza? Tolče; kot da bi lahko tolkel še
 nešteto ur. Ta obraz mi morda pove,
 kako zadržati telo, kako ga odreveniti
 sredi gibanja, sredi ljubljenja, sredi napetih
 mišic, in čutiti, da se stresa skupaj s svetim
 svetom. Ali to dekliško telo, razgaljenih ramen
 sredi zimskega mraza, ki se zvija, vse bolj
 zvija, zaprtih oči, brez čutov. Kakor da bi
 ritem razgaljal njene vijugaste, upognjene boke
 in tolkel po njih, da jih zatrese. Ali druga telesa?
 Ali moje telo, sesuto do utrujenosti? Bobni.
 Kakor barke
 po kanalih, ki so utonile v laguni,
 ko jih je posesala vasa,
 in zgnile. Ne čutim. In potem spet čutim.
 In če so zgnile, bodo spet zrasle?

Nov vrtinec odplavi to telo teles,
 ki ga ne morem prešteti, ki ga ne morem
 niti videti, raztreščeno po tlakovcih trga,
 ki jih tolčejo noge, da bi zadrhteli,
 če ne bi bili kamen. Razbijajo udarci.
 Usta se ne premaknejo, in zakaj bi
 hotela? Lahko vzdrtavajo, lahko so mirna,

ali lahko se zvijajo, lahko so neprizadeta,
to telo bi lahko odvrгло neprešteto število
mask, ali nadržkov, ali hlač, in se zasmejalo,
ko bi bila *Falos* in *Bauba* združena
v njegove čvekajoče sramne ustnice,
ki bi rojevale sina-hčer. In sinove

in hčere. In kanale vode. Scalnico,
kri, in menstrualne strdke, in spermo;
in poplavlja ulice. Poplavlja jih s svojimi
maskami in s svojimi bobni. Požiralci ognja
razparajo temo s svojimi usti. Rojevajo žarke
in žonglirajo s prometejsko svetlobo. In svetloba
niha skozi ritem. Komaj še, da vem, zakaj. Zakaj?
Zakaj odhajam? Zakaj prihajam?
Zakaj si želim, da bi se nešteto orgazmov združilo
v enega? Bil bi le drhteča odrevenelost. A celo
zvok zaniha. In celo zvonik. Zappleše, kot
da se bo zrušil na trg; in vprašam se:
Bo pod seboj pokopal le mačko ali mene?

tanka

Med tankim nebom
in globokim odsevom
mirujeta dve črti:

ena loči nebo od vode,
druga izčrpani jezik od teže dotikov.

dvogovor

Počakaj,
da boš zaslišal ta glas, kakor
da bi otroci izklicali
svoje krike, polne odjekov
v odvržene drevesne grče;
počakaj na té glasove,
ki te kličejo daleč zadaj,

in jim nikoli ne znaš povedati,
kako daleč,
kako kruto je, da se
ne obrneš za njimi.
In da ne veš,
kako se boš lahko izpovedal do dna,
kako boš izpil čašo vina
in svoje oči obrnil proti nebu?

In če ti jaz ne znam povedati, kaj ljubim,
kdo se mi smili in koga pustim v očeh ...
in tvoj glas je prav tako nem
kot moje oči?
To je vse, kar stoji pred nama?

tanka

in potem vonj rožmarina,
 ki se razkraja
 v neprijeten, črn odtenek glasu
 zakaj se oziraš nazaj,
 če nisi pripravljen, da izgubiš svoj glas?

Robi Simonišek *Pesmi**Usoda jastrebov*

Potem ko me je nenapovedano zaneslo k tebi
sem moral postati ujeda. Bela in tiha. V brezvetrju.
Pod posodo počenega neba. Z ostrim kljunom.
Z zatopljenimi požrešnimi očmi. Moral sem preiskati
pokrajine z dolgimi žitnimi polji in rdečimi maki
skritimi globoko da bi nahranil svoje nepotešeno
grlo. Zaiti v vinograde in oprezati za soncem.
Se odžejati iz vođnjakov norosti. Leteti mirno
nad gozdovi. Se skriti v odmeve gora in se vrniti z
okrušenimi perutmi. Z ničvrednimi izpisi.
Ubiti lastovke da se ne bi vrnile naslednjo pomlad.
Moral sem skljuvati ostre ledenike in pretopiti
sneg da bi našel tvoje krhko speče telo položeno
v kraljestvu na dnu jezera kamor še ni nihče vstopil.
Odkleniti vodo in razbiti tišino tvojih nabreklih
ustnic.

Dolgo sem taval po dvoranh kjer so se dragulji
stapljali s krvjo in iskal tvoje roke. Ko sem se te
dotaknil je šumenje vode postalo najin zaveznik.
Ko sem se te dotaknil sem vedel da sem v pravi
pokrajini in da bom potreboval dolgo pot nazaj.
Veliko vetra. Hotel sem te odnesti na svoja pobočja
preblizu oblakov in preblizu sonca. V votlino kjer
kamni jočejo od samote in kjer vlada strah pred
osamljenostjo. V gnezdo obloženo s trnjem kjer

od časa do časa zazveni kovinski smeh.
 A vsi moji načrti so propadli ker se je moje oko
 v letu skrhalo. Ker se je moje telo razbilo na
 skalah tvojega telesa in nisem mogel več priklicati
 tvoje ljubezni.
 Zdaj krožim oslabeło naokrog in upam da se
 usmiliš mojih blodenj. Slep od tvoje svetlobe kljuvam
 raztrosena zrna.

Nasilna počasnost

Ko je svetloba najlepša in ko najbolj prši
po najinih obrazih postajava odsotna. Blediva.
Zakopavava se nazaj v vsakdanjost in prosiva
da bi lahko zadihala kot dihajo drugi. Pospravljava
preperele misli. Ogorke. Po navadi ob večerih ko
sonce zahaja najgloblje postane vsaka beseda
zgolj laž za katero nikoli ne pretočiš dovolj črnila.
Po navadi tedaj prenehaš verjeti v svoje zarjavele
uroke. Snemaš prstane grških bogov. Krušiš
nevzdržno tišino sten. Strmiš. Padaš vase v počasnih
dolгих požirkih. Vsak trenutek je odmaknjen daleč v
neskončnost. Skorja neba je močno in rdeče zažgana.
Je lepa. Je topla. A nič več ne pomaga. Zaklinjanja ni.
In potem obrneš oči in si prižgeš cigaret ker veš da
boš morala oditi. Ker mora biti tako. Ker je tako prav.
To je tedaj ko oblaki postanejo lačni in grabežljivi.
Odpirajo svoja velikanska žrela da me zavlečejo v
objem tesnobe. To je tedaj ko postanejo pogledi
trzajoči in telo težko kot bi ga napolnil s toplimi
votlimi kamni. Tedaj ko zaprem vrata in vem da
nimam ničesar več razen tebe. Tedaj ko vem da ne
bom mogel več dolgo vzdržati v sobi napolnjeni
s tvojimi spomini ker me bo odneslo daleč. Predaleč.
Iti ven. Ampak ti veš da bom ponovno obsedel in da bom

moral povleči pero spod zažganih prstov in čakati
da sonce ponovno vzide. Da pridejo besede same od sebe.
Ranljive. Zgrizene. Pošastne. Prazne. In veš da ti jih ne bom
bral ko se naslednjič vrneš ker so me odnesle predaleč in nočeš
zvedeti za to globino ki se skozi para. In tudi veš da ne bom
mogel več dolgo ostati tak ker se približujem pokrajini
kjer postaja svetloba nevzdržna in obolela. Pokrajina za
samoto. A kakšno.

Naivnost

Še ve na dež pod temno ukradeno nebo.
Zapreti ožgane rokopise. Od kave. Od
škrapelj mleka obolelih. Odložiti vse.
Izdihniti prepotene sanje. Rilkeja. Čakati.
Čakati. Čakati da pomlad vzdrhti v vsaki
kaplji. V biserih. Dotikati se. Strdke hrapave
pognati.
Bo bog in bo upanje če mi pade na oko.
Bo razparano nebo in bom jaz držal šivanko
v rokah dokler me žarki ne oslepe. Bo tesnoba
če se ustavim in počakam. Preštejem korake.
Bo še več od cvrčanja lastovk in ostajanja.
Bo še čas da vdihnem in odidem na ono stran.
Bodo drevesa segla s polomljenimi vejami
vame v mojo jamo in odvzela glas če jim
pustim. Bo reka in bo drsela čez prerastle
struge me vzela v naročje pozabljanja kot
odčaranega otroka. Bom sam kot že dolgo ne.
Boš ti in te bom počakal tako težko kot vedno.
Z baklo. Z debelimi očmi. S šepetanjem tihim
neslišnim.
Stekla bova skozi. Prezeblja in premočena do
kosti. Brez dežnika in besed. Skozi dež.
Pomladni dež ki pada kakor prvič in obnavlja
pore splamenelih dni. Tebe. Mene. Naju.

Odsotnost

Vse te dneve ki sva jih preživela skupaj
so padli. Vdano čakajo skriti nekje med starimi
rokopisi. Zloženi v pekoče oglje pod najino kožo.
Ne bom jih več poskušal priklicati. Kar se je zgodilo
se je moralo zgoditi in samo bog ve kaj bo naslednji
dan vklesal v naju. Ne bo lepo. Še vedno sva skupaj.
Hodiva in se smejiva. Žalostna sva in ti nimaš nikogar več.
Bojiš se a še bolj se bojim jaz. Svet pozablja na naju čeprav
naju je šele izvrigel. Če bo strela udarila skozi bom strelovod
za vse najine grehe. Če se te bom dotaknil in kri ne bo
zacvrčala bom kriv jaz. A pripravljen sem na potop. Naj se
mi zgodi kar koli. Ne premorem več milosti. Kar zdaj počnem
je igra na moje oči in nepreštete oči odznotraj. Tiha opazovanja
plamenov. Čakanja na vzhode in zahode. Zdaj se igram sam
s sabo. S hudičem. Izganjam sebe in sonce. Ne smiliš se mi več
a ko te pogledam se mi zazdi da čakaš name. Na moj korak.
Kdaj se bom obrnil in ti pogledal onkraj oči. Te pregnal ali
povedal novo pravljico. Ti prebral pesem ali samo zaprl
knjigo in se pretvarjal da nočem več živeti. Da imam dovolj
in da sem utrujen. A jaz se ne bom mogel nikoli odločiti
za naju skupaj. Nikoli ne bom mogel zapahnniti vrat za tabo
in reči odidi. In ti ne boš nikoli prenesla odgovornosti za svoje
ponovno bežanje. Ker bežanja ni ker so samo čakanja. Obrazi
čakanja in slepe ulice dolgih izpraznjenih hodnikov.
Noč bo in če se nama v temi kaj premakne to ne boš ti. Če se
v temi kaj odlomi to ne bo moj glas. Bo le okus po rdečem
vinu in madež na postelji kjer skupaj krvaviva od žalosti.
Bo najina odsotnost.

Slabotna upornost

Kadar ostaneš pri meni je noč daljša.
Neizrekljiva. Besede mi tedaj ne pomagajo več.
Šele ko boš odšla jih bom lahko izkopal iz
razdihanih rjuh in jim dajal sanjske pomene.
Čutim kako mrak leze v dvorane telesa in se
oprijema z nohti. Pajki nežno predejo mreže
za naslednji dan. Za neznane padle žrtve. Ni
me strah če zadihaš. Zebe naju in poslušava
glasbo. Poležavam in premikam veke. Nimava
svojega doma a če bi ga imela bi se drugače objela.
Spremenila bi glas in navade. Za zdaj samo še vsak
opravlja svojo. Kar nama narekuje svet. Če bova
ostala skupaj ne bova nikoli povsem zadovoljna
drug z drugim. Vedno bova nekaj zakladov
obdržala zase da ne bi postala preveč nemočna.
Vsokoz lebdiva na nitki čeprav se zdi da naju nihče
več ne loči. Če zdaj odideva vsak na svojo stran ne
bova znala nikoli več jokati. Če zdaj odideš skozi vrata
bom napisal tisoč himen na najine noči a ne bom znal več
živeti. Invalid bom brez dovoljenja in za nedoločen čas.
Taval bom po mestu ali pa bom odšel domov in se
zazidal v podeželsko skrivalnico. Pil toplo rdeče vino
iz razbitih vrčev in izgoreval v tišini. Preklinjal. Ljudem
bom lagal da se je moralo tako zgoditi in da je življenje
polno absurdnih verzov. Vrata bom odpiral samo zato
da se očistim krivde. Izklopil vse telefone. Požgal pisma
in čakal. A tokrat uporno.

Vzdih

Se oddaljujem od tebe. Te pustim samo v sobi polni
spomladanskih vzdihov zbranih. Spiš kot breza zložena
v moje telo. Tiha. Oglje je zdaj mehko prožno. Napredujem
s pisavo. Obseden sem. Vse bom popisal. Vse požgal. Zdaj
ti že lažem v obraz. Ne gre drugače. Radost in bolečina se
odpreta na isti rani. Ti to veš. Hodim po mestu ki ni bilo nikoli
moje. Pogrešam brazde in mesečino porezano na dlaneh.
Neskončna šepetanja trav. Sam sem. Doma nihče več ne živi.
Ne znam dihati. Mostovi so težki. Baročni. Počasen sem a nekoč
bom čist. To šele pride. Sproti se preberem. Od besed in laži živim.
Grlo mi gori popaljeno in suho. Lahko bi popisal roman in
se ne bi spraznil. Ne bi zgorel do konca. Besede se mi vračajo.
Plavajo čezme. Trudim se ne razmišljati o načrtih a kar pride
do mene je veliko. Je preveč. Dež polzi skoz misli. Siva melanholijska
je moj jetnik ki me zaklepa vase. A tokrat ne bom zbolel. Ne bom
padel. Srečujem ljudi ki sem jih nekoč poznal. So smešni in dobri.
Jaz nisem in nikoli ne bom mogel biti. Jutro je šele. Kar povem ni
moje. Kar pogledam ni moje. Kar čutim ni svet. Kar napišem se
zgosti
v meni. Me napne in olajša. Tako močno sem sanjal ponoči da me
je zver noči oplenila in zgrizla vse kar sem kadar koli zapisal vase.
Hvala bogu. Vodo pijem. Mehke kaplje. Spoznal te bom šele ko te
zagledam.

PROZA

Aleš Čar *Strici so Viktorju povedali*

(Poglavji iz romana *Pasji tango*,
ki bo jeseni izšel v zbirki Beletrina)

V nedeljo so prišli takoj po deseti, urejeni, pokončni, prijazni in veseli, kajpada, je uspelo pomisliti Viktorju, pravkar so obhajali, čisti kot solze, vstali iz svojega lastnega pepela, Viktor pa še vedno bolj ali manj pogorišče. Trojica je zaslutila Viktorjevo razpoloženje, ko je avtoritativno in hladno, kot da našega junaka prav vse nervira, sporočil, da gredo z dvema avtoma (da se bo lahko pobral s piknika, ko se mu bo zahotelo) in da gre z njimi tudi pes, bernardinka Alisa. Kaj naj bi s psom oziroma v kakšno pomoč bo Viktorju v boju z Anitino famijlo na pikniku, ni bilo jasno niti Viktorju, od one trojice pa tako nobeden ni črhnal niti besedice. Le na Tininem obrazu se je pojavil majhen nasmešek, ki je govoril, naj Viktor stori kar koli, vsekakor pa je že vnaprej izgubil.

Na Anitinem obrazu pa zmeda, še posebno, ko je lezla v avto. Viktor je razmišljal o razlogih za to: mogoče tla avta, kjer so vsevprek ležali listki cestninskih postaj med peskom, ali pa prah po armaturni plošči, mogoče prepoln pepelnik, iz katerega so lezli filtri kot črvi iz prenatlačenega gnezda (vse to se ponoči in skozi popite količine alkohola seveda ni videlo), mogoče je bila za zmedo na obrazu kriva Viktorjeva običajna jutranja nerazpoloženost, mogoče samo nemo-goča vročina, ker je avto stal na soncu. Kar koli je že bilo, je stvar herojsko prenesla: zlizane kavbojke z belo majico La coste, majhno modro pentljico v laseh, črno usnjeno torbico z blede lakiranimi nohti in mogočno brado pod temnordeče našminkanimi ustnicami je prestavila v avto brez besede.

Z zadnjega sedeža je gledala naprej bernardinka, Alisin velikanski gobec med Viktorjevo in Anitino glavo kot živi zid, poteza, s katero je bil po vsakem prevoženem kilometru bolj zadovoljen.

Vsaj na videz je vožnja potekala idilično, vozil je za sunnyjem, ki je striktno spoštoval hitrostne omejitve. To se je nadaljevalo tudi na magistralki, kjer se je Blaž celo sprijaznjeno usidral za kombijem, ki se je komajda vlekel po cesti v razponu med petdesetimi in sedemdesetimi kilometri na uro. Seveda, tam spredaj je bilo videti kup mahanja v avtu, zadaj pa je vse odvisno od oči, skozi katere pogledamo. Vsekakor je bilo zadaj več tišine, več meditiranja ob čudoviti naravi, valoviti pokrajini, ki ji je manjkala, po Anitinih očeh (črni kodrčki na obrazku kar niso hoteli popustiti kljub vsem preprihom in soncem, dišeči robčki so redno romali iz torbice na Anitino čelo in enkrat je po avtu pljunil celo osvežilec zraka, ki se je nekako znašel v Anitini roki), samo mavrica v visokem pravilnem polkrogu, skozi pasje oči na zadnjem sedežu ni videti podobnih zaljubljenosti v naravo, edina vizija je bazen, poln ledene vode, in, kajpak, skledica mesa. Po verziji Viktorjevih oči pa je videti rahlo naraščajočo nervozo, pogled tava od zadka Blaževega avtomobila na merilec hitrosti, ki je fiksiran na perversnih šestdeset, po Viktorjevem prepričanju čisto pretiravanje, nedeljski izleti gor ali dol, stvar nima smisla. Na prvi ravnici je predstavil niže, zabil stopalko za plin v dno in se odločno sprehodil mimo nissana in kombija. Prav odleglo mu je, ob tem pa je na svoje presenečenje požel Anitin spodbujajoči lajež. Anita je navdušena privrženka hitrosti, Viktor si je dal duška in nadaljeval precej hitreje, končno pa tudi dobil, kar bi Viktor hotel slišati že kar pri prvem speljevanju v ulici, da ima izreden, brez pretiravanja, izreden občutek za avto. V premeru širši za kak meter in precej boljše volje je vozil naprej, po nekaj ovinkih se je v zadnjem ogledalu narisal Blažev sunny in tako se je nedeljski izlet nadaljeval še bolj živo. S tem, da se je tišina na določeni točki Viktorjevega pospeševanja in norenja preselila v sunnija, spredaj pa se je nenadoma mahalo in govorilo, Viktor in Anita sta strastno obdelovala prvenstvo formule ena.

Po dobre pol ure vožnje, za katero bi v Blaževem ritmu potrebovali verjetno debelo uro, po petih križiščih, kjer se je vztrajno

zavijalo na vse ožje in vse bolj razrite ceste, po dobrih dvesto metrih prebijanja po hudo vprašljivem kolovozu naravnost skozi gozd se je odprl kak kilometer dolg travnik po položnem bregu. Spodaj prva hišica, mlajšega datuma, zapeljali so se mimo po bregu navzgor proti drugi hiši starejšega datuma, renovirani. Viktor je parkiral kot trinajsti v vrsti.

Hiša iz začetka stoletja, na desni pod hišo zid iz kamnov, metrska trava v radiju kakih petdeset metrov okoli hiše je pokošena, levo njiva krompirja, desno kopica otrok, žog, frizbijev in psov, Alisa je že tam, pred hišo množica že maha in pozdravlja, Anita in Tina pa nazaj. Viktorjev zanos je hitro plahnel ob soočenju s situacijo, tam je vsaj petdeset ljudi. Hudo skeptičen se je spravljal iz avta, v nasprotju z Blažem, ki je najprej pregledal sunnija z vseh strani, vrgel Viktorju očitajoč pogled, nato pa zajel sapo, napel prsi, pograbil Tinin komolec in zakorakal v boj. Viktorju pa je uspelo na dvajsetih metrih zaostati za pet metrov, toliko, si je govoril Viktor in zbiral energijo, da prvi val pozdravov, imen, čestitk, želja in vremena pokasirajo drugi trije.

Ni pa Viktorju ušlo, da je tudi Anita v agoniji, čeprav se morda tega v tistem trenutku niti ni zavedala. S poljubčki, trepljanji in naslavljanji z 'naša punčka' je Anita, pa če je to hotela ali ne, stopila na sosednji tir, na vlak, ki jo je z grozljivo hitrostjo vozil nazaj v mladost. Viktor je letel skozi množico obrazov in imen, pokramljal z visokim, suhim gospodom Lojzetom Kovačem, starim partizanom, pokramljal z dedkom Mirkom, s prijaznim in vitalnim starčkom, ki je Anito dobesedno posedel v naročje, in Anitina modra pentlja se je z vsakim trenutkom povečevala, modra pentlja v laseh, ki je Viktor v avtu sploh ni opazil. Lepo zaliti Anitini boki so postajali ožji, bolj dekliško nedolžni, na obrazu se je tistih nekaj verzij Anite, ki jih je Viktor doživel s cvičkom na večerji in med norenjem po luknjastih cestah, zlepilo v eno samo, pridno in veselo deklico, ki se vrača domov na varno, na varno, na varno!

Najbolj preganjana žival pa je prav Viktor. Prestavljal se je po množici, spoznal Anitino mamo z močno trajno, v pumparicah in z

našmikanimi ustnicami, in očeta, pokončnega pleška z očali, brki in majhnim trebuščkom, človeka, ki mu je stranka krščanskih demokratov zaupala skrb za kliping. Nato je med drugim spoznal upokojenega pravnika, Vladimirja Borka, debelušnega šestdesetletnika, ki so mu ravni, sivkasto rjavi in trdi lasje drveli mimo uhljev proti zalitim licem, ki je pil samo fanto z veliko ledu in mu je uspelo Viktorja hitro osupiti in mu vliti prvo upanje, da bo stvar zanimiva. V tretjem stavku, ki je bil začetek prvega vica, je uporabil besedi 'brezjajčni Kitajci', vendar kaj, ko pa je takoj potem pristopil nihče drug kot Viktorjev profesor s fakultete, profesor doktor Hieronim Rupnik, akademik, predavatelj na filozofski in po novem tudi na teološki fakulteti, pisec številnih monografij, učbenikov, preglednih zgodovin, poliglot in polihistor, med najbolj spoštovanimi akademiki v državi. Viktor je zmrznil, otrpnil – kaj počne profesor na tem pikniku? Kakor koli, vica je bilo konec še pred koncem in stekel je miren pogovor o dolenjski pokrajini, o njenih značilnostih in pomembnostih, ki se ga je Viktor udeležil le z zbranim poslušanjem in kratkima pritrditvama. In takoj popustil zahtevi Anitine mame, da je čas, da bi kaj pojedel, se opravičil in se oprijel čevapčičev, svežega belega kruha, čebule, ajvarja in pil pivo.

Po prvih prostih vdihih je Viktor postal pozoren na malenkost, da so skorajda vsi (z njim vred) natlačeni v sredi, večina na nogah, z ramo ob rami, zatopljeni v kramljanja, vsi med klopmi kot v malem salonu na prostem; sredi prostranstev so se prostovoljno drenjali in gnetli pod streho (vojaška plahta na kolih), pred ognjiščem (kot kapelica velik žar, sezidan iz kamnov), blizu sedežnih garnitur (lesene klopi) in s kristalnimi čašami v roki (plastični lončki).

Še zadnji čevapčič prve runde je mogočno namočil v ajvar in pustil, da mu noge pokažejo pot skozi množico sredi prostranstev. Pregledal je zgoščenine in razredčenine, Anita, Tina in Blaž zaposleni s kramljanjem, še največ miru je bilo videti na klopi tam ob starem znancu v kratkih hlačah, nogavicah, čevljih, v zapeti srajci s kratkimi rokavi in trdimi, ščetinastimi lasmi. Vladimir Borko, brat Anitinega očeta, klipingman, kakor ga je že klical Viktor, je tiho čepel na koncu

klopi. Viktorju se ni dalo spoznavati novih obrazov, saj je bila velika verjetnost, da pride v pogovoru takoj za vremenom na vrsto Viktor, to pa je kočljiva tema, polna nepredvidljivih pasti. Zdelo se mu je, da bo še najmanj tveganja ob stricu, ki je hotel povedati masten vic, ob monologu akademika pa pridno molčal.

Skočil je po drugo porcijo čevapčičev, sedel, stric se res ni razburjal, pil je svojo fanto, grizljal kocke ledu, se potil kot nor in s palico obdeloval rob včerajšnje sobotne priloge, ki je ležala pred njegovimi nogami v travi. Viktor se je že počasi basal in jedel počasneje, ob tem je meditiral, da že nekaj časa ni padel na tako množično družinsko prireditev, da že dolgo ni imel samo bežno nakazanih toliko novih obrazov, toliko zgodb, serviranih samo z obliko in starostjo obraza, z nekaj besedami, s kratkim insertom mimike in anatomskih posebnosti, skupinski portret, namalan z eno potezo. Pa niti še ni dobro stopil na pot razpredanja, ko se je ogla-sil Vladimir z direktno tezo o levici in kontinuiteti in da se v tej državi od padca sistema enaindevetdesetega leta pravzaprav ni spremenilo prav nič, in to spet na fascinanten način, recimo, komunisti so za Vladimirja brezjajčniki, nič boljši od (jebenih) Kitajcev ali (smrdljivih) zamorcev. Viktor se je zabaval, starega norčka občudoval, čeprav je duša našega junaka svetovnonazorsko odprta za odprto družbo in za odprtost nasploh, in zato po tihem seveda ogorčena.

Iz splošnih kletvic je Vladimirjeva pripoved kmalu prešla na spomine o bojih za ta ali oni kozolec, in Viktorju se je posvetilo, da ima čast govoriti s prvim pravim domobrancem v svojem življenju. Še enkrat si je od strani ogledal 'domobranca'. Ščetinasti lasje, kaj pa drugega, zariplost, debele plahute ustnic, spominja na prijazno, šobasto ribo, je sklenil Viktor. Čevapčičev ni več požiral, ampak se je z njimi bolj ko ne igral, bil je nabasan. Samo toliko, da je imel delo z usti: male kosce mesa je mlel spredaj, pa na strani in zadaj, dodajal kapljice senfa, ajvarja, majoneze, žličko francoske solate, griz mlade čebulice, črni ali beli kruh, da je bilo delo z usti in je lahko samo kimal, tablo okusov je brisal s pivom. Stric Vladimir

je pel in pel, Viktor pa je lovil vse bolj naravnost vanj ali pa mogoče v strica Vladimirja zroč pogled. Lojze Kovač, zgodovinar, z njim se je seznanil v kratkem klepetu o Alisi. Sedel je na drugem robu klopi, na drugem kraku črke U, gledali so si lahko iz oči v oči, in to zdaj že brez posebnega pretvarjanja.

Le ogledajte si tička, je zamrmralo ob Viktorjevem ušesu. *Vidite, Viktor, to je tipičen primer viagra človeka*. Viktor je ponesel začuden pogled s podolgovate Lojzetove glave, ta je čepel na drugi strani klopi, na okroglo in zariplo žogo strica Vladimirja ob svojem ušesu, s še bolj nasršenimi lasmi. Spodbujen z Viktorjevim vprašujočim pogledom, je stric Vladimir nadaljeval še bolj živo: *Prvič je bil pri urologu že osemindesetega, takoj po tistem, ko je zasedel mesto sekretarja mestnega cekaja ... kakor hitro je prišel gor, njegov kurac dol! Zarezal se je svoji šali, Viktor je nekaj iztisnil iz sebe. Z Marijo Marolt, takrat zsmjevsko aktivistko, zdaj pa vsako nedeljo v stolnici, se je poročil trinpetdesetega, petinpetdesetega pa ločil – kaj pa naj z njim, če ne more niti fukat!? Čevapčiči so dobivali okus po gnilobi. Zakaj se potem ni več oženil, je menda jasno. Vedno je veljal za zgled pravega, zglednega, moralno in fiziološko neoporečnega komunista.*

Stric Vladimir je v potrditev svojih besed konico palice ostro zabil v časopis, ki je ležal pred njegovimi nogami v travi.

Trinšindesetega sem ga imel na nišanu ... je nadaljeval že precej manj pazljivo in še močnejše zarival palico v papir, *tak, kot ga zdaj vidite pred sabo, samo povleči bi moral ...* in zavrtel palico.

Stric Lojze je srepel naravnost v Vladimirja in Viktorja in Viktor je hotel delovati spravno in pomirjujoče.

Ko boste pomrli, se bo hitro vse uredilo.

Stric je ostro pogledal Viktorja. *Prav za to gre! Dvignjena palica se ostro zapiči v časopis. Za zgodovinski spomin! Vidite, Viktor, če bi nam uspelo tako ali drugače podrobiti teh par sto ušivih gverilcev, bi bilo ...*

Par sto ušivih gverilcev ...? Tišina v Viktorjevi glavi. Viktor je natančno to formulacijo pred kratkim nekje slišal. Ali bral. Tišina.

V Viktorjevi glavi se zasveti priimek 'Borko'. Viktor razmišlja: Vladimir Borko. Se Viktorju blede?

Dovolite?

Viktor je pokazal na časopis, ki ga je stric mrcvaril.

Z nasmeškom je dvignil palico.

Prišel je do zadnje strani, pisma bralcev. Vladimirja Borka je takoj našel, pod istim tematsko-problemskim sklopom pisem z naslovom *Kam in kaj s Kardeljevim spomenikom* pa je bil tudi Lojze Kovač. Pogledal je na levo stran črke U in videl, da stric Lojze tam prek vstaja, in ni bilo dvoma, da se bo odpravil točno proti Viktorju.

Samo mirno, se je zarežal Vladimir, ko je ulovil Viktorjevo zmedo.

Viktor je zaprl časopis, prepozno – če je bil to sploh razlog, stric Lojze je bil že napol poti in zdaj že popolnoma jasno namenjen naravnost proti Viktorju. Ki se je zavedel, da je naredil veliko napako pri oceni položaja za sedenje; podal se je med pisce pisem bralcev, zavedel se je, da ga lahko vsak hip preplavijo groteskne vode.

Stric Lojze je pristopil z nasmeškom, Viktor zadnji čevapčič v usta, stric Vladimir se je tudi potrudil in si nadel prijazen nasmešek, zelo podoben Lojzetovemu. Vladimir se je dvignil in z vzravnano hrbtenico prišel Lojzetu skoraj do ramen.

Dobri, kaj? je stric Lojze pogledal prek temena Vladimirjeve glave v Viktorjeve čevapčiče, *veste, to je moja veza. Mesar, je stopil mimo Vladimirja do Viktorja, je star znanec in vedno ima pod pultom najboljše 'za svoje'.* Če bosta z Anito rabila, Viktorju je odrezalo zrak, *kako pravo klobasico, ali da si s tovariši obliznete prste na kakem prijetnem pikniku, ali pa mogoče pršutek, kaka prava jetrca, možgančki, da se sami stopijo v ustih, ramsteki, sicer pa tudi pol teleta ni problem ...*

Če uprašate mene, Viktor, potem je preverjeno najboljši mesar Žnidaršič iz Velenja. Stric Vladimir je stopil korak bliže Viktorja, ob strica Lojzeta.

Ki prodaja španska kljuseta kot holandsko govedino ... je mirno z nasmeškom komentiral stric Lojze iz svojih višav.

Vladimir je odgovoril z nasmeškom od spodaj: *Meni je omenil, da je prodajal kastriranega lipicanca kot holandsko govedino ...*

Spolni organ strica Lojzeta, o katerem je stric Vladimir prej razlagal Viktorju, je po zadnji Vladimirjevi provokaciji s kastriranim lipincem obvisel med obrazoma v zraku: strica seveda še naprej z nasmeški zagledana drug v drugega iz kakih desetih centimetrov. Lojze dol in Vladimir gor. Viktor je bil prepričan, da bo zdaj eden pozval drugega na dvoboj v bližnji gozd in da bo priča kaki gombrowiczovski stripovski groteski. Vendar je napeto smehljanje iz nekaj centimetrov pretrgal prihod tretjega strica, ki ga je v boj iz ozadja poslala zaskrbljena Anita mama. Profesor doktor Hieronim Rupnik. Takoj je bilo jasno, da nosi povsem drugačno težo odgovornosti in spoštovanje od obeh nabritih petelinčkov, saj sta s pristopom profesorja Rupnika grozeče smehljajoča se pogleda drug z drugega prenesla vsak na svoj del gozda.

Čevapčičev v Viktorjevem naročju ni bilo več. In Viktor je pomislil, da bo moral po tretjo rundo, pa čeprav mu gre že na bruhanje.

Stric Hieronim je pristopil s prstom na ustnicah, zamišljena glava z velikansko dioptrijo je skoraj nevidno pokimala Vladimirju, Viktorju pa nasmešek in nagovor: *Pravzaprav je še najbolje, če človek vzkligne s Prešernom, da je »vse nič«, kakor je zapisal v svoji »veri«, in sklene, da so nesporazumi nemogoči, ker se ni sporeči okoli česa, kajnega Viktor, skozi debelo dioptrijo so zasijale z nedolžnim leskom povečane oči: Saj ste Viktor?*

Viktor je pokimal, dodal še sam nasmešek v cvetober. Gospod profesor je sklenil bele ročice in zamišljeno nadaljeval:

Seveda, to je Prešeren izrekel v svojem najmračnejšem trenutku.

Profesor je počakal, če bo kdo kako dodal, pa seveda to ni nobenemu padlo niti na kraj pameti ali pa se je vsaj tako zdelo. Se je pa na ličkih obeh stricev zarisala rdečica. Zaradi sramu, okaranosti ali besa je v svoji zakrknjenosti ugibal Viktor. Profesor je nadaljeval v svojem pojočem, brezskrbno kramljajočem tonu, ki se ga je Viktor seveda spominjal iz predavalnice:

V nekoliko svetlejših je trdil, da posameznik izgine, ostane pa vendarle človeštvo, v najsvetlejšem trenutku pa je spesnil Bogomilino veroizpoved, zdaj je spet gledal le Viktorja in mahal z belima ročicama, ki je najbolj strnjena, pesniško najmočnejša upesnitev krščanstva v ... bi bila trditev, da kar v svetovni literaturi, pretirana? Profesor se je sprehodil po obrazih in pristal prav na Viktorju: Viktor, kaj menite vi kot literat?

In preden je Viktorju uspelo kar koli reči, je gospod profesor povlekel strica Borka na stran in se zapletel z njim v klepet. Viktorja kot da ni. Lojze se je zaripel povlekel nazaj na levo stran črke U, Viktor pa se je pobral na drug konec klopi, bliže Blaža, če bi bila sila, da bi bil pri roki. Pri roki pa je bil tudi časopis, in ko je videl eno izmed tet vse pogostejše pogledovati v osamljenega Viktorja na klopi, je brž razprl plahto in se lotil Vladimirjevega pisma, čeprav ga je že bral. V pismu bralcev je Vladimir Borko, ki je najemnik parcele, na kateri stoji spomenik, odločno napovedal nič manj in nič več kot pretopitev Kardelja v Slomška takoj po papeževi skorajšnji beatifikaciji. Če pa Cerkev ne bo sprejela ponujenega daru (skoraj tone čistega bronu), če bo zamudila to enkratno možnost za gesto sprave s simbolnim dejanjem pretopitve Kardelja v Slomška, bo Vladimir Borko kot lastnik parcele in razpolagajoč z lastnino na njej, Kardelja, bojda, predelal kar na kraju samem, v parku pred vladno palačo. V veliko broneno jajce.

Takoj nato se je začejalo pismo Lojzeta Kovača, ki je v imenu borčevske organizacije razgaljal barbarskost in vulgarnost ideje ter se spraševal, kako je mogoče, da v pravni državi lahko nekdo postane lastnik javne površine, ki služi v splošno dobro, konkretno, parcele v parku pred vladno palačo, na kateri stoji spomenik, in zahteval, da mesto kot edini mogoči in dopustni lastnik in upravitelj javnih površin s kulturnimi spomeniki vred ravna s kipom, kot se to spodobi za civilizirano državo, če to smo, in po Lojzetovem prepričanju nekaj upanja za to vendarle še ostaja, saj je slišati še nekaj glasov, ki vedo, da je Kardeljeva zgodovinska teža realna, recimo Kardeljevo izpostavljanje nacionalnega vprašanja, kar se bo

po Lojzetovem prepričanju in po prepričanju borčevske organizacije prej ali slej izkazalo kot ena najpomembnejših artikulacij tega vprašanja na poti do končne tra la la, za konec pisma še ogorčenost zaradi vztrajnih in nizkih poskusov diskreditacije NOB in še malo ša la la.

Družba je zdaj mirno govorila naprej, gospod profesor je razdvojil strica Borka in strica Lojzeta, sam pa se usmeril v tretjo smer.

Teta ni več pogledovala v Viktorja, zdaj se je ukvarjala z enim izmed kopice otrok, in Viktor je listal naprej. Članek na straneh sedem in osem, ki ga je prav tako podpisal Lojze Kovač, zgodovinar, je zasedal skoraj celo stran, in to je bil izgovor, da se je Viktor pobral z nevarnega kraja na klopi in se zleknil v senco za hišo, na vojaško plahto ob Aliso, ki je od vročine molila jezik iz ust, kdaj pa kdaj obrnila glavo k skledi z vodo in nekajkrat poštrofila z jezikom. Sezul je no name superge in se zagledal v sliko: kartel odraslih zaseda na klopi pod plahto, ob desnem boku hiše pod balonom žog in frizbijev so stacionirani otroci in večina psov, Viktor pa je umaknjen rahlo na desno na vojaško plahto, sicer namenjeno prav občutljivim mestnim psom. Viktor je pristal na mestu za pse, in ironija gor ali dol, res se je tu počutil še najvarneje.

Viktor je torej bral (družba spet večinoma poseda, koncentrični krogi po njihovem padcu v situacijo so se polegali, absorbirani so in del tega je tudi mir, ki se je vračal v zgodnjepopoldansko vročino): *V osemdesetih letih, po Kardeljevi smrti, je njegov model ureditve dužbe, temelječ na delegatskem sistemu in dogovorni ekonomiji, propadel, koncu pa se je bližala tudi Jugoslavija, ki ji je leta 1974 poskušal zagotoviti obstoj s (kon)federativno ustavo. Tedaj je bilo Kardeljevo teoretično delo, pa tudi njegovo revolucionarno delovanje (v kontekstu naraščajočega protikomunizma), sprva izpostavljeno budi kritiki, potem pa bolj ali manj pozabi. Presenečenje, Lojze Kovač premore toliko taktičnosti, da ne napada naravnost. Obetavno – in Viktor je bral naprej. Danes si del javnosti in politikov, ki Kardelju ni naklonjen, prizadeva, da bi odstranili*

njegov osrednji spomenik v Ljubljani. No. Čeprav ga med pomembnejšimi osebami slovenske zgodovine slovenska javnost v zadnji anketi uvršča na sedmo mesto, za Primožem Trubarjem, Francetom Prešernom, za Antonom Martinom Slomškom (kos brona bi torej z novim obrazom napredoval po lestvici javnomnenjske priljubljenosti, si je dajal duška Viktor), Ivanom Cankarjem (od prvih štirih kar trije iz literarnih vod, neverjetno), Rudolfom Maistrom in Antonom Korošcem. Zelo pozitivno ga ocenjuje 7,6 odstotka anketirancev (stric Lojze, recimo), pozitivno kar 40,2 odstotka (v ta najdebelejši premer Gaussove krivulje se podpisuje tudi Viktor), negativno 23,9 odstotka (o njem se je zelo skopo izrekla recimo Anita ob Viktorjevi šali o Kardeljevih spominih v ovitku Moskva – Petuški, mogoče bi se pod to podpisal stric Hieronim in ne pod zadnjo), zelo negativno pa 5,3 odstotka (tudi stric Borko, brez dvoma).

Alisa se je dvignila in se zapodila po pobočju, zaslišal se je motor, ženska v modrem kostimu sredi gozdov, dva otroka in moški z rutico okoli vratu, nič ni vedel o njih, zanimivo, za vozniki sedež je sedla ženska, moški je le trobil, ko so se spustili po pobočju s pasjim kartelom ob boku.

Desno sta se stric Hieronim in stric Lojze skupaj mahala, zdaj sta bila očitno sredi povsem konstruktivne debate. Pozneje bo Viktor izvedel, da sta oba strastna zbiratelja znamk.

Tito ga je imel (enako kot Kidriča) za intelektualca, to pa pred vojno med komunisti ni bila ravno prednost. »Opazil sem, da sta tovariša, čeprav izobraženca, zelo sposobna, delavna in predana stvari ... Pri obeh pa je pomenljivo – to je sploh značilno za vse izobražence – da ju vsak, tudi najmanjši uspeh preveč navduši, da ga precenjujeta ...«

Ob teh besedah maršala Tita je Viktor postal, se zamislil in moral pritrditi. Res, gospodi intelektualci, navdušenje! navdušenje! navdušenje! samo da nekaj je!

Bil je podvržen raznim oblikam mučenja in maltretiranja, recimo v Beogradu, kjer so ga med drugim z glavo navzdol obesili

z najvišjega nadstropja policije z grožnjo, da ga bodo spustili, če ne bo priznal. Kardelj ni priznal in preživel tudi dve leti zapora. (...) Uživaški Tito se je preveč razlikoval od asketskega Kardelja, njegovo »teoretiziranje« mu je pogosto šlo na živce, čeprav ga je potreboval, ne nazadnje pa je Kardelj poznal podrobnosti iz Titovega življenja vse od druge polovice tridesetih let naprej, ki so se močno razlikovale od podobe velikega voditelja, ki so jo skrbno vzdrževali najprej v partijskih krogih, od vojne naprej pa tudi v javnosti.

Naslednji avto, ponovljen postopek, če bo šlo tako naprej, se bo piknik hitro končal. Med mahanjem družbe je bil Viktor preverjen tako z Lojzetove kot z Borkove in Hieronimove strani. Le Anitina mama si je dovolila pristopiti in Viktorja poprašati za želje, in ker teh ni bilo, še vljudnostno nadaljevati, kaj Viktor neki tako zamišljeno bere. Izvedel je, da se Anitina mama povsem strinja z mnenjem gospoda profesorja, da bi bilo treba Kardelja vsakakor umakniti izpred vladne palače, da pa se ji zdi pretopitev nekako groba, in da bi bil mogoče kak majhen muzejček primernejša rešitev. Viktor je vseeno dobil pivo, rahlo je začelo pihljati, nebo čisto, zrak vroč, pivo res mrzlo, sklep članka pa je bil najboljši:

Ob vrnitvi iz Pariza leta 1937 je spoznal svojo bodočo ženo Pepco Maček. Srečanje je bilo komično. Pepca je dobila nalogo, da v deževni noči na javki za tovarno Saturnus počaka Kardelja in ga pelje proti Zadobrovi. Kardelj ji je med potjo padel v neko jamo, iz katere se je ob smehu svoje voditeljice komaj izkopal. (Nadaljevanje prihodnjič.)

Viktor je položil glavo na cerado, zaprl oči in si živo naslikal prizor: pomislil je, da stvar v resničnosti funkcionira, v fikciji pa bi ob Kardelju v mokri blatni jami, kako lovi nahrbtnik, očala, preklina, kako leze ves nikakršen iz teme proti krohotajoči se Pepci, takoj, ampak takoj zasmrdelo po že videnem ali pa po pretiravanju, potem pa naj človek piše, če lahko, je končal Viktor, nagnil glavo na časopis in globoko izdahnil. Bolje povedano – glava mu je klonila na časopis, ker je začutil mlačne vode popoldanskega dremeža, ki jih

Viktor tako zelo spoštuje, res, Viktor se je med počasnim razpuščanjem začel dvigovati in sanjal, da leta nad ljubljanskimi strehami z velikanskim bron enim Kardeljem ob boku.

*

Viktor je na meji dremanja, ni bil prepričan, ali je zaspal, no, kot vemo, je zaspal, in to za slabi dve uri; še vedno je ležal v travi nekaj metrov od klopi, na plahti, ob dvojčkih, ki sta igrala karte, ob deklici, ki je pri Viktorjevih nogah mirno cuzala prst, in ob Aniti, ki je po dolgem obhodu družine pristala ob Viktorju in tam obseдела.

Zmeden se je dvignil; Tine in Blaža ni bilo videti nikjer, tudi precej manj avtov je bilo in sploh se je družba zredčila; zato pa se je kar trojica žensk odločila, da je najhuje mimo in da je čas za sončenje, to niso bile priprave na morje, temveč razkazovanje rezultatov z morja, dve z zavihanimi hlačnicami, zavihanimi kratkimi rokavi in dvignjenimi robovi majic, da so se videli popki na poleženih hribskih sala; mlajši sta imeli s sabo kopalke (enodelne) in sta se lepo zložili vsaka na svoj ležalnik; tu je bilo vidno vse razen popka. Smreke so metale dolge sence na čistino, zrak je postal prijaznejši in znosnejši, Borko je vrgel kamenček v Lojzetovo ramo, tam se je odbil in pristal tik pred borčevskim čevljem, in ni minila minuta, ko je kamenček poletel v nasprotno smer in se zagozdil Borku v ščetinaste lase, se potresel in se od vampa odbil v kozarec s fanto in ledom pred Vladimirjevimi nogami. Viktor je mislil, da sanja, pa ni, ne, resničnost je spet tu, in nihče tega ni opazil. In nič.

Tudi Anita tega ni videla ali ni hotela videti, zato pa je bila videti tako žalostna, da je bila že skoraj lepa; gledala je v odejo na plahti in iz rdeče-rumenega vzorca vlekla nitke. Nič novega. In če Viktor dobro premisli, tudi nič strašnega; prav prijeten piknik, stric Borko in stric Lojze sta neverjetno zanimiva gospoda, da ne govori o instituciji z imenom profesor Hieronim Rupnik, prav gotovo pa tudi drugi niso od muh. Ko je sklenil, da mu ni hudega in da je čas, da

se posveti Aniti, konec koncev je tu še presenečenje, od katerega se Viktor ni nadejal kaj čudežnega, če si sploh kaj je, se je oglasila Anita, in to z zamišljenim vzdihom:

Končno.

Pogledal jo je, gledala je proti južnemu obronku gozda, od koder sta prihajala nekako lahka, nedifinirano, vendar pa definitivno lahka Tina in Blaž. Držala sta se za roke, pri vsakem koraku, kot bi ju rahlo privzdigovalo, kot bi drug drugega vlekla v tla.

Pošteno, jo je dopolnil Viktor.

V Anitinih očeh je zagorel majhen plamenček, velika modra pentlja je še vedno visela v laseh in bila je videti hudo težka, in tam pred Viktorjem je trenutno vzbrstelo nekaj novega, drugačnega; nič velikega ne prodajamo, vendar nekakšna pripravljenost tam vse-kakor je. Naslednji trenutek je korakala po bregu navzdol Tini in Blažu naproti, Viktor pa je negotov obsedel, ali je spregledal kako samoumevnost in kaj mu je storiti.

Čakal je.

Pogovor sredi travnika ni bil dolg; odpravili so se v tretjo smer, izginili za hišo, nato pa se pojavili ob vzhodnem robu gozda in vanj tudi poniknili. Viktor je imel občutek, da nekaj zamuja, vendar signalizirali niso nič in dvignjena roka bi bila dovolj. Nič. Čakal je naprej in dočakal, na svoje popolno presenečenje, strica Hieronima na zahodnem obronku gozda, kako se je motal iz objema leskovega grmovja, nato pa se uredil, dvakrat udaril po levi in dvakrat po desni hlačnici in vzravnano, s povrnjenim dostojanstvom zakorakal v popoldansko apatijo družbe.

Pristopil je brezhibno odločno in se humorno potožil Vladimirju, da ga očitno ne bo nikoli izučilo. In zdaj je sprejel kozarec hladnega piva. Viktor se je spet posvetil trojici v gozdu, še vedno je čepel tu z občutkom, da nekaj zamuja. Blaž in Tina sta se vendarle pojavila iz poraščenega polotoka, ki se je zajedal v čistino proti hiši. Blaž v hišo, Tina pa naravnost k Viktorju in mu že po prvem vprašujočem pogledu šepnila, skoraj ni premikala ustnic in je gledala naravnost predse:

Zelo preprosto je, Viktor, vseeno pa dobro poslušaj, zadnjič se mi je eden zgubil. Pil je. Ob spodnji biši se steza obrne desno in se spusti navzdol kakih petsto metrov, prečkaš cesto, prečkaš štiri vrtače, in to ne da bi spremenil smer, se na dnu pete obrneš za devetdeset stopinj desno, zdaj v tej smeri prebodiš štiri in prideš do male skalnate stene. Za njo na vrhu je koča. Pil je. Vse vrtače so iste in tam doli jih je kolikor bočeš.

Pet naravnost, štiri desno, skala, je pridno ponovil Viktor.

Ni si dal dvakrat reči. Zakorakal je prek travnika, ne da bi poskušal skrivati, kar je bilo pri Blažu in Tini tako očitno, saj je tako najverjetneje, da vse skupaj pridno spregledujejo, konec koncev pa si je presenečenje, ki je bilo rahlo skrivnostno, pošteno prislužil.

Steza je ubogljivo zavila desno in se spuščala, prav tako zlahka je našel cesto, jo prečkal in se zbrano sprehodil skozi pet vrtač, različno na gosto posejanih z lapuhi, grmičevjem, bodečimi in s kot strune napetimi vejicami, ki so klofutale iz vseh smeri.

Piknik se vse bolj obrača v prijetno prireditev za našega junaka, takoj je našel skalo, našel je tudi kočo in našel je Anito na lesenem pogradu brez žimnice. Tam sta bili le deka in prek rjuha, Viktor je prepoznal vzorec s Tinine postelje. Madež ob Anitinem boku, ki sta ga za sabo pustila Tina in Blaž. Vonj po trohnobi, miza, na eni strani podprta z okensko poličko, vsa okna brez šip, stola ob steni, plastične skodelice in plastičen štedilniček, nizek regal, na njem medvedek brez oči, prazna, čista polivinilasta vreča ob postelji, prazni platenki kokakole, ena polna na mizi. Tu sta se torej Anita in Tina igrali, ko sta bili majhni, in tu se Anita in Tina igrata tudi zdaj, ko sta že malo večji. Ampak zdaj ni trenutek za premišljevanje, čeprav pred Viktorjeve oči stopi za trenutek obraz sosede, pa Tine, ki je hotela natančno to, kar se bo čez korak ali dva tudi zgodilo, ne, bolje, da Viktor ne filozofira preveč, ker res ni o čem – čas je za akcijo. Viktor je stopil mimo polne kokakole, ki bi bila lahko menda edini izgovor na poti do postelje s pripravljeno Anito, položil roke na črne kodre in vse je bilo tako, kakor se to po navadi dogaja, veliko truda za ... kakor vam drago.

Študenti v deblih

Na Anitino vztrajanje sta ločeno zapustila barako, da ne padeta skupaj v družbo in da ne bo tako očitno, kar je bilo tako ali tako jasno, kje, kaj in zakaj iz gozda. Viktor ni hotel komplicirati, res ni bilo potrebe. Morda še bolje, samotni in zasanjan sprehod med bukvami in smrekami, da se umiri po prijetni, čeprav ne čudežni telovadbi v baraki. In je zasanjan zakorakal mimo skale med vrtače, razmišljal o tej prijetni prireditvi z naslovom družinski piknik, med podrastjem je razmišljal o svoji pritlični sobici, o sosedih, o življenju, o veselju, pa od veselja na strice, razmišljal je in razmišljal in razmišljal in korakal, korakal, in hodil in ... in seveda nič.

Še enkrat je z grebena pregledal okolico, ena vrtača se je prelivala v drugo, vse enake, povsod drevje, povsod grmovje; kakor koli je Viktor obračal stvar, jasno je bilo, da je prečkal štiri vrtače naravnost, se obrnil na levo za devetdeset stopinj in prehodil še pet vrtač, pa nič, namesto obronka in konca gozda je bila tam šesta, za njo sedma, pa osma, že hudo negotova, pa spet sedma, šesta in peta, ki jo je obhodil okoli in okoli po grebenu, pa nič, povsod vrtače, povsod flora, čas je bil za cigareto in premislek. Drugo je opravil prej: izgubil se je.

In počasi, sramežljivo je legal med drevje mrak, barve so se počasi vlekli navznoter, grmičevje se je zlivalo v temno liso, Viktor je po zaslugi svoje filmske lektire takoj zaslišal čudo čudnih zvokov vse naokoli in prav vsi so lahko bili nevarni. Viktor je pomislil na taborniške izkušnje iz prvega, drugega in tretjega razreda osnovne šole, spomnil se je streljanja z lokom, postavljanja šotora na čas in prižiganja ognja z vžigalicami. S sabo ima vžigalnik in ... Viktor je segel v žep in pogledal v škatlico, osem cigaret.

Obsedel je pred debelejšo bukvo, ki je korenine podaljševala v obliko stola; še preden pa se povsem spusti noč, je seveda čas za nabiranje drv. Viktor mora razmišljati in delovati povsem praktično: da je vse skupaj smešno, si ni delal iluzij, namreč, od roba gozda do koč po dveh stranicah kvadrata je porabil v eni smeri največ dvajset minut, nazaj grede pa se je izgubljal vse skupaj mogoče uro, to pomeni, da je vsekakor blizu obronka, vendar Viktorju niso znali pomagati mahovi. (Na kateri strani porastejo deblo? Vzhod? Sever? Zakaj ne jug ali severozahod?) Niti mu ne bodo koristile prižigajoče se zvezde na nebu, ker loči le luno od drugih pikic, in to je vse, še manj sonce, ki ga ni več, in še manj kak tretji postopek, za katerega Viktor ne ve niti, ali obstaja.

Debla, listi, grmovje, zvoki, vse skupaj se je sprijemalo okoli in okoli Viktorja v črno špansko steno, ki je iz trenutka v trenutek vse bolj ožala krog in Viktorjevim čutom vse bolj zamejevala prostor delovanja, le sluh se je raztegoval v neskončnost. Pok tam za tistim lapuhom, pisk za tisto gmoto smreke tam spredaj, šumenje za Viktorjevim hrbtom, da ga je med prižiganjem dračja nekajkrat prestavilo z leve na desno in nazaj. Nato si je povedal nekaj krepkih, naj se umiri in ne zganja neumnosti po nepotrebnem. Sklene, da gre še enkrat v lov, potem pa se bo prepustil ogenjčku in čakanju, morda na jutro, morda na reševalce.

Čepel je sredi teme, sramežljiv ogenjček je gorel kakih dvajset metrov za njim, z vžigalnikom je osvetljeval tla bližnje okolice in vlekel dračje in veje na kup, ko je povsem jasno zaslišal pok veje, in to ne pod svojo nogo, temveč nekaj metrov naprej v temi. Dobro, Viktor se skuša obvladati, še en pok pač. Viktorjeva roka z vžigalnikom otrpne, vendar ne zapre dotoka plina. Čaka. Nov zvok, tokrat drgnjenje ob deblo in listje, brez dvoma. Viktor je zdaj dokončno zmrznil, stisnil vžigalnik kot nož in otrpnil. V temi kot skulptura padlega junaka. Bo Viktor na koncu plezal na drevo pred medvedom? Previdno se je dvignil, da bi stopil nazaj proti ognju, ko se je iz iste smeri kot pok in drgnjenje zaslišalo odkašljevanje. Človeško, nedvomno. Zdaj je bil Viktor res zmeden.

Kdo je? več kot dovolj glasno.

Nič. Ni se premaknil, kam tudi, z vejami v naročju, v temi, še pravkar je svetil z vžigalnikom, in če se premakne, se bo oglasil zbor šumenja in pokov pod nogami.

Viktor? šepetanje.

Tišina.

Viktor – ste to vi? še tiše.

V Viktorjevo popolnoma prazno glavo so se prikradla leta vojske in skoraj bi vrgel iz sebe zahtevo po geslu ali pa bo streljal (čigavo geslo in s čim bo tresnil?). Pograbil je najdebelejši kol iz zbirke nagrabljenih vej: *Kdo je, jebemti!* je nekajkrat zamahnil po zraku, da je švistalo skozi zrak, ob tem pa tudi zadel smreko in v rokah mu je ostal le košček ročaja. Takoj druga veja in v pozor.

Na drugi strani teme odkašljanje.

Tu Hie ... profesor Hieronim!

Hieronim? Kol v Viktorjevih rokah se je povesil.

Viktor ... prosim vas ... vžigalnik ...

Tišina.

Viktor, prižgite ta nesrečni vžigalnik, da se rešim vej, premikanje kakih deset metrov v temi pred Viktorjem, ki je spet držal vžigalnik, kot se to napravo običajno drži ... *grozljivo, ves sem popraskan ...* lomastenje in mala, sramežljiva kletvica ... *tam zadaj sem si med lapubom načel gleženj in ...* lomastenje že povsem blizu in nato je v mali svetlobni krogec vžigalnika res stopil obraz strica Hieronima, okrogla in debela očala, nesorazmerno tanke bele ročice, ki so se gotovo počutile povsem izgubljene med vsem tem rastlinjem, zaklenjenim v temo, *tako!*

In se nekajkrat udaril po levi in desni hlačnici. Kot bi stopil iz kabineta na hodnik fakultete, z vzravnanim hrbtom in brez pojasnjevanja je sedel na udoben fotelj na drevesni korenini, Viktor pa se je še kar osupel znašel na tleh. Zadnjo plat je pred zemljo rešil s supergami, na katere je sedel, gole pete naslonil na kupček listja, podplate potisnil proti ogenjčku in obrnil obraz proti stricu.

Ta pa nič. Očitno ni imel posebnega namena pojasnjevati, kaj

počne tam ob ogenjčku sredi dolenjskih gozdov, polnih divjih svinj in medvedov, ki so med vojnam v Bosni in na Hrvaškem na veliko emigrirali prav v te kraje. Zakaj nič ne reče? No, Viktor, kako pa se je Viktor znašel tu? Zakaj bi moral imeti profesor kake boljše obrazložitve? Zakaj se Viktor ne čuti dolžan pojasnjevati? Bo povedal, da se je izgubil potem, ko sta se v neki baraki prav prijetno pozabavala z nečakinjo?

Stric se je zamišljeno zagledal v krošnje in v nekem trenutku, ko je Viktor že počasi obupaval, da se bo sploh kaj zgodilo in je pogled spuščal proti ognju, je zaslišal profesorjev nedolžni glas:

Kako je že s tem, Viktor, pomagajte mi, saj je Kardelj šestdesetega postal redni član SAZU, kajne?

Viktor se je kar malo ustrašil, nato pa otrpnil; gospodu profesorju seveda ni mogel pomagati in močno je slutil, da gospod profesor tega niti ne pričakuje.

Ja, je zamišljeno obrnil sivo glavo nazaj med smreke in bukve, kjer je bilo, odkar je Viktor dobil gosta, bolj mirno, vidite, jaz sem postal redni član Akademije leta 1981, še starejši kolegi pa so mi pritrdili, da tudi ne pomnijo tako ostrih besed v tej ustanovi, kot se je to zgodilo prejšnji teden. Mlajši, predvsem iz naravoslovno-matematičnih strok, so dali pobudo, da se SAZU odločneje opredeli do aktualnih vprašanj, ki zadevajo kompleksnejše, kot pravijo, za narod dolgoročno usodnejše vsebine. Človek seveda takoj pomisli na spor med »starimi in mladimi«, z drugimi besedami, poskuša kritično pretresti svoja lastna stališča, no, izkaže pa se, da za tako velikimi besedami stoji povsem, če dovolite nezavezujoče mnenje, banalna, za narod popolnoma neusodna stvar: šlo je za Kardeljev kip.

Začudeno je gledal Viktorja, kot da bo takoj nadaljeval, nato pa se je lesk povlekel v debelo dioptrijo. Naš junak ni imel kaj dosti izbire: na platnu teme se je naslikala predavalnica, profesor je že zavzel svojo vlogo igrane senilnosti, iz katere vleče virtuozne predstave podatkovnih nizov, povezav, interpretacij in ironičnih anekdot, nemalokrat rešenih pred cinizmom le s starčevsko nedolž-

nostjo. Profesor se je s tankim belim prstom na bradi blago zamislil nekje med smrekami, ki so s svojimi temnimi sencami še bolj gostile temo in spominjale na ravne, negibne postave prestrašenih študentov, ki s široko razprtimi očmi razpirajo nedolžne duše pred profesorjem kot balonarje. Vsaka profesorjeva beseda, vsaka tako spretno povlečena iz prejšnje in z vsako tako jasno nakazujoč nadaljevanje, je rezala naravnost v nedolžnost pokvarjenih duš študentarije; ravni hrbti, nepremično strmeče krošnje, svetlikajoči listi kot svetlikajoče očke, nihajoče veje kot divje pišočé roke, profesor, ki se je nekajkrat sprehodil, zdaj pa sedel na konico stola pred kateder, male bele roke položil na rob mize in rahlo začuden pogled iz avditorija ponesel na Viktorja:

Kako pa kaj vaš študij, Viktor, ste že končali? Anita pravi, da ste trdno odločeni.

Viktor je zmrznil; zgodila se je še hujša opcija – iz predavalnice je bil prestavljen v intimnost profesorjevega kabineta. Izdaval je napol artikuliran zvok v pritrdjevanje in se še bolj zgrbil.

Zdaj bi morali že pisati doktorsko dizertacijo. Ne vem, Viktor, je postajal profesor sredi narave intimen, končanje študija je za vas menda eksistenčno uprašanje, mar ne?

Res, z diplomo bi lahko Viktor – huda tolažba – vsaj na srednji šoli poučeval slovenski jezik. Viktor pisec je bil užaljen in je tolkel po mizi, Viktor realist je s kislim nasmeškom skomignil z rameni, Viktor cinik pa je stopil Viktorju na friso in mu zaril peto v nos. Srednješolski učitelj!

Ja, je začel le s kanček bolj artikuliranim izdihom, ker je kljub vsej užaljenosti Viktorja pisca grlo še vedno odpovedovalo, res je ... razmišljam, precej razmišljam o tem ...

Zdaj je začudenost zamenjalo očetovsko kimanje:

Ste pri meni že opravili?

In Viktor je pograbil s prečiščenim grlom:

Prav o vašem izpitu sem razmišljal za to jesen, gospod profesor, ker je res skrajni čas, da vse skupaj potisnem ... gotovo da nikamor.

Videl sem, je presekal z zamahom male bele ročice, da ste popoldne strastno prebirali Lojzetov članek. Tako strastna oseba, kajneda, postrani obrnjena glava proti Viktorju, spet nedolžna kot hudič, le pihljanje otroških ročic, ki plešejo svoj ples po zapestjih, je govorilo svoje. Ob zgodovini je tudi velik poznavalec filatelije, seveda pa so očitki nekaterih kolegov, da je boljši zbiratelj znamk kot zgodovinar, verjetno pretirani. Premolk s pogledom na Viktorju: Ste hoteli kaj reči?

Viktor je čutil, kako ga je profesor z vprašanjem pograbil za vrat kot mačka in ga nategnil kot žvečilni gumi. Občutek nebogljenosti se je katastrofalno stopnjeval in to je bilo treba vsekakor zaustaviti: *Članek gospoda Kovača je brez dvoma napisan z iskro, z občutkom za celoto portreta, je zastavil Viktor, z velikim poznavanjem Kardeljevega življenja in dela in najpomembnejša stvar – napisano je iz neke osebne note, osebne prizadetosti, kar da ...*

No, je profesor pogledal mimo debelega roba očal in z rokico le nekaj centimetrov zgrešil Viktorjevo koleno, če končam misel o Akademiji in se pozneje vrneva na to pisanje. Bistveno dilemo prerekanja je mogoče zgostiti v dilemo, ali naj SAZU neposredneje posega v aktualnost. Menil sem, da tisto, kar dejansko počne, torej na njene izdaje, simpozije in znanstveno-strokovne projekte, da so to vsekakor prave stvari. O tem, ali je smiselno, da posega v aktualna vprašanja, pa lahko, kajneda, le ugibamo. Osebno sem zastopal mnenje, pogled na Viktorja, da naloga Akademije ni ravno ta, da bi posegala v dnevno politiko. To lahko počne akademik vsak zase, kajneda. Molčeče smreke so se spet izoblikovale v avditorij, iz kabineta nazaj v predavalnico. Viktor se je po pomoti ali verjetneje zaradi zamude na predavanje znašel v prezasedeni predavalnici na tleh pred katedrom, dobesedno pred profesorjevimi nogami, natančneje, pred profesorjevimi rokicami, ki so krožile in mešale možgane raznih iglavcev, listavcev in Viktorjev. To se tudi dogaja, bolj ali manj transparentno. Labko pa bi recimo Akademija posegala z javnimi izjavami v dogajanja, ki so pomembna in dolgoročna. Takoj je pri roki primer srbske Akademije na

začetku devetdesetih in kaj je to pomenilo za preteklo desetletno zgodovino Balkana. No, pogled na Viktorja, ki se je presedal in iskal udobnejšo pozicijo na supergah, pod pogledom pa pridno obmiroval, kot vsako drevo tam v temi avditorija, ki mu je profesor namenil pogled, specifične in težave našega prostora so povsem drugačne, akademiki se seveda med seboj razlikujejo tako po politični kot po ideološki usmeritvi. Poleg tega obstaja razlika med matematično-naravoslovnimi in humanistično-družboslovnimi člani, nato pa so tu še razlike znotraj teh skupin ... Te razlike pa lahko vplivajo na stališča do najpreprostejših vprašanj, na primer, se strinjate? do problematike Kardeljevega kipa pred vladno palačo. Dolg pogled na Viktorjevo povsem prazno glavo. Postavlja se vprašanje, kaj naj v takih primerih stori Akademija kot celota? Tišina. Verjetno nič. Moje mnenje je bilo podprto z večino in tako smo nekako rešili, da tako rečem, čast Akademije.

Profesor je snel očala z nosu in glavica s tankim nanosom sivih las je postala nenavadno majhna in bleda. Plameni so se poigravali po profesorjevem obrazu, avditorij si je lahko predahnili, Viktor je kar slišal šumenje papirja, izmenjave komentarjev med študenti, kaka brca, kak udarec, kak prepovedan stisk za stegno kake gospodične. Profesor je povlekel iz notranjega žepa vetrovke, ki je delovala kot sako, robec, male ročice so se pod tkanino in velikimi očali povsem izgubile, sovje profesorjeve oči so bliskale naokoli v svoji slepoti, avditorij je že počel hudiča in pol, že so leteli papirji, obračanje, kraje svinčnikov, metanje radirk, profesor je puhnil še v drugo steklo, obrisal, avditorij je že povsem norel, zadaj se je začelo prerivanje in lasanje, nato pa očala popeljal nazaj na nos in v hipu, ko je profesor spet dobil svoj običajni pogled in podobo, je naokoli vse potihnilo, kot bi odrezal. In predavanje se je lahko nadaljevalo. Pa se ni. Menda so vsi s profesorjem vred prisluhnili prvim deževnim kapljam, ki so potrkavale ob stekla predavalnice in zasanjale študente v popoldanska zrenja v oblake. Vse močnejše je pokalo po listju, vendar sta k sreči sedela pod gosto bukvo in pred ogenjčkom, edina stvar, ki se je lahko približala profesorju, je bila nedolžna

vejica na ovratniku, ki je opletala skupaj z rokami, nikakor pa ni hotela pasti.

Vseeno pa ostaja vprašanje, je z globokim izdihom vendarle nadaljeval profesor, ali je prisotnost Kardeljevega kipa pred vladno palačo primerna. Kaj mislite vi o predlaganih rešitvah?

Za katere Viktor ni bil povsem gotov, da jih pozna, ob povsem otročje nedolžno začudenem pogledu povečanih oči profesorja in male desne rokice, ki je zamišljeno pristala pod brado, pa je še preostala gotovost šla k hudiču.

Bi bilo po vašem mnenju bolj smiselno, je pomagal profesor, iskati rešitev v predstavitvi kipa na novo lokacijo ali v pretopitvi kipa?

Viktor je iz agonije pomečkanega črva iztisnil:

V predstavitvi, vsekakor, in nato za kanček odločneje, brez Kardeljevega odločnega vztrajanja pri reševanju socialnega vprašanja skozi optiko nacionalnega vprašanja bi bilo ...

Se vam zdi? ga je profesor začudeno pogledal in oči so mu zasijale, kot menda Viktor tega še ni bil deležen.

Bi bilo TO vprašanje, se ni dal zmesti in prekiniti Viktor in še odločneje nadaljeval, pustimo zdaj okvir, kontekst ...

Se vam res tako zdi, Viktor? ga je še enkrat prekinil z istim sijajem, nato pa si pokrtil z belo rokico ozke ustnice, nekajkrat izdahnili, in ko je Viktor že zajel sapo, hudo negotov, da dokonča misel, je rokica za trenutek pristala na Viktorjevem kolenu, da se je kar zdrznil, hkrati pa spet otroški lesk, željan tujega vedenja, mnenja, videnja, možnosti – na videz, seveda: *Viktor, kaj pa v tem smislu menite o Klopstockovih odab, ki so bile napisane na domoljubno tematiko – seveda, mislim na Klopstockovo težo in pomembnost za razvoj nemškega nacionalnega vprašanja? Se vam zdi, da bi bilo tukaj mogoče vleči kake podobnosti in vzporednice?*

Skozi Viktorjeva odprta usta, ki so obvisela nad ogenjčkom, lahko vidimo, da je stric z enim samim zamahom porezal vse, da je tam v hipu zavladala popolna praznina. Na vidiku niti ene same

besede. Prve kaplje skozi krošnjo. Na Viktorja, ker ni bil neposredno pod drevesom kot stric. Klopstockove ode.

Nenadoma ni slišal ničesar več razen brenčanja in nerganja svoje lastne pohojene zmečkanosti. Ponižno je emigriral v glavo, dokončno zabit v vlažno listje, kot bi mu profesor obraz zabil v vlažno podrast. Popolna tišina, nato pa se je Viktor začel počasi dvigovati, odlepil se je od površine profesorjevega glasu kot od tanke opne, se dvignil in zalebdel nekje med svojo in profesorjevo glavo, pod krošnjami, balon praznega zraka. V to izločenost se je prikradla le misel na Viktorjevo malo pritlično sobico, kjer je bil ves teden tako varno spravljen med svoje lastno truplo na postelji in med mrliško zmečkanino v ogledalu. Kaj je bilo Viktorju treba na piknik? No, spraševanje o tem zdaj, ko je s profesorjem izgubljen sredi gozdov, seveda nima smisla. Vendar se je prvič ob pomisli na pritlično luknjo, ki jo je Viktor ves teden preklinjal do onemoglosti, razlila po našem junaku nežna toplota: nekajkrat je ulovil odzven besede 'dom'.

Prsketanje, cyrčanje, kaplje, ki so se prebile skozi krošnjo, izločen iz prizora, ki ga sestavljajo dolenski gozd, ogenjček, eden najvidnejših članov najvišje znanstvene, duhovne in moralne avtoritete v državi in Viktorjevo truplo. Včasih je v Viktorja prineslo kako besedo iz stričevega monologa, ki je neusmiljeno mlel naprej, med iskrami, rdečimi krizantemami, med lovljenjem z dimom, ki kot da lovi Viktorja, plešočega pod krošnjami; kroženje okoli petih smrek na desni, okoli treh bukev na levi, po grebenu med vrtačama in med tisočimi drugimi, raztresenimi vse naokoli, pa spet stričeve besede, več ko jih je pridrvelo v paketu do Viktorja, bolj čarobno so delovale nanj, hlad teoretične popolnosti, preglednosti in cinizem kot kitajski zid okoli sredice, ki je slej ko prej senilna in verjetno že napol nora, če citiramo Viktorja – in Viktorja je počasi treznilo, res počasi, med plutjem skozi prozorno temo, gosto vato, v kateri je Viktor zagledal tudi svoje lastne, široko odprte oči ... *tu sem na Heglovem stališču, ki je, kar zadeva filozofijo religije, jasno razvrstil razvoj religij od najpreprostejših, v katerih ni niti subjekta in objekta, do abso-*

lutne, za katero je prepoznal krščanstvo ... in Viktor je nekje na ozadju svojih oči zagledal prizor iz tega popoldneva, strica Hieronima, ko se je le nekaj minut za Tino in Blažem pojavil iz gozda. Stop v trenutku, ko je profesor udarjal po hlačnicah, z desno na levem kolenu, pa spet *rew* in ponovno prizor, kako se profesor rešuje leskovih vej, po bregu navzgor pa stopata lahka in lahkotna Blaž in Tina ... *liberalizem seveda razločujem od svobodomiselnosti, ker se oboje ne prikriva in verjetno se vi, Viktor, štejete predvsem za svobodomisleca, kolikor mi je uspelo razbrati, nekako kot Nietzsche, kajneda, ki je bil svobodomislec, ni pa bil liberalec* ... pogledal je profesorja Hieronima poleg ogenjčka, izgubljenega ob izgubljenem Viktorju, in na Viktorjevo glavo so legle kristalna čistost, jasnost, hladna treznost. Je mogoče? Viktor je postajal vse bolj bled, stričev obraz ga gleda in razlaga z isto nedolžno začudenostjo – je profesor opazoval Viktorja in Anito, ko sta počela svoje v baraki? Je mogoče, da mu je sledil in da je predtem sledil že Blažu in Aniti? Viktorja je pošteno grelo ... *če končam misel: liberalizem ali svobodnjaštvo se kot ideologija verjetno razpira od gospodarstva, prek politike do sociale in v tem smislu verjetno njegov zgodovinski delež na posameznih področjih ni enake vrednosti, kaj mislite, Viktor ...?* Hladno in zbrano je pritrdil profesorju, da je ta lahko nadaljeval, vendar pokimal je brez zmečkanine v glavi in brez pomečkanosti v podrast, nasprotno, Viktor se pravkar širi na vse stani neba, kajti pravkar je izrekel sodbo, ki je pravnomočna in zoper katero ni možna pritožba: profesorja je Viktor dokončno obtožil, da je ujet v voajersko blaznost, iz katere ne more, proti kateri ne more, brez katere ne more in s katero ne more ... *geslo liberalizma je laissez faire, po domače, pogled na Viktorja, pusti, da grejo stvari svojo pot* ... Smreke so seveda še vedno stale ravno, študenti z razprtimi balonarji so lovili prav vsako besedo, jih nežno grabili za vršičke in si z njimi polnili žepe, krošnje so kdaj pa kdaj pridno sklonile vratove in prikimale, veje so zapisovale, svetlikajoče očke srkale, korenine mozgale, Viktor pa kot da bi stopil iz začaranega jajca, v katero profesor povleče vse s svojimi retoričnimi

vijugami, kot bi se osvobodil profesorjeve gravitacije, ki srka kot črna luknja. Viktor je slačil profesorja in mu nadeval starčevsko nebogljenost, tiste mahajoče rokice tam so tako tik pred tem, da se zlomijo zaradi upora zraka, tista debela dioptrija govori le o slepoti in ne o vidu, Viktor se je pobiral iz svojega lastnega pepela močnejši in odločnejši kot kadar koli predtem, končno v obliki, ki jo bo lahko zoperstavil fenomenu z imenom profesor doktor ... *v sociali bi to pomenilo – na primer, da ni treba omejevati uporabe mamil*, Viktorjeva ušesa so poskočila in vklopilo se je še dodatno gretje, *ali pa da ni treba strože urejati prometa na cestah*, Viktor se je moral že zverženo smehljati, *in tako dalje, ali pa recimo da v kulturi ni treba upoštevati vrednostnih meril. Take vrste liberalizem je seveda treba odkloniti in prav to je dediščina, ki jo med drugim na simbolni ravni nosita konec koncev tudi Kardeljev lik in Kardeljev kip pred vladno palačo.*

Tišina, globlja od gozda. Na Viktorjev obraz se je prilepil izzivajoč nasmešek, kar obvisel je na obrazu našega junaka in prav nič se ni podal pod okvire, potisnjene nizko na nos. Stric ga je brez dvoma opazil oziroma zaznal, Viktorjeva zveržena grimasa je sevala v okolico. Profesor je obmolknil, morda je čutil isto kot Viktor, da je stvar pripeljana do meje absurda, mogoče se je enostavno utrudil, morda je enostavno povedal svoje, morda je bil prepričan, da je povedal dovolj, da Viktorju začetne banalnosti, kot so, od kod, kako in zakaj se je profesor znašel sredi gozda, ne bodo več padle na pamet. Viktor pa je čutil – pravzaprav je naš junak po daljšem času spet čutil povsem določeno stvar, čutil se je kot tesno zaprt, vase sklenjen in prazen hladilnik.

Stric se je nenadoma dvignil, se razgledal po temi in zakorakal na levo proti smrekam – zaslišal je zvok debelega in odločnega curka. Viktor je bil zdaj že povsem priseben, dež je počasi poje-njeval, prisluškoval je padanju curka med vsesplošnim kapljanjem in se nekje sredi opravila odločil: dvignil se je in se usedel na korenino, zaradi katere se je sploh utaboril na tem mestu. In čakal na profesorjevo vrnitev, pripravljen prav na vse.

Profesorja je poteza zmedla, verjetno bolj razočarala, postal je brez besed, se nekajkrat zmedeno ozrl po temi okoli sebe, nato pa se počasi priklonil, povlekel za vezalko desnega čevlja – zastal in pogledal v Viktorja, ki je mrtvo hladen gledal v profesorjev čevlj in ni kazal niti najmanjšega znaka, da bi profesorju znova prepustil mesto na korenini. Profesorju ni ostalo drugega, kot da sezuje čevlje, sede nanje in nogavice porine proti ognju po Viktorjevem zgledu. In profesor je bil videti nenadoma precej bolj človeški.

Viktorja je preplavila toplota ob prizoru, prisegel bi, da vidi pred sabo čutno svetenje ideje, če rečemo s Heglom, ki ga profesor tako ceni; sedeč na svojih čevljih in z nogami, potisnjenimi naprej, je res videti precej bolj človeški. Viktorjev maščevalni pohod pa se je tu šele začel. S toplim občutkom poleta je v novem položaju, z nogami, potrisnjenimi ob hladen trup, in s koleno pod brado, začutil v žepku kavbojk bunkico. Viktor se je takoj in brezpogojno odločil: na plano je med profesorjevim vprašujočim pogledom, ki očitno ni imel namena nadaljevati razpredanja, povlekel malo celofansko vrečko z zelenjem. Profesorju, ki se je pravkar odločno zavzel za omejevanje mamil, profesorju, ki o vsem ve vse, bo Viktor pred nosom zvil lep džojnt. Natančneje, nabasal bo zadnjo cigareto. Profesor Viktorja sredi dolenjskih gozdov, potem ko se je nagledal mlade generacije, polne libidalnih gejzirjev, ko je z jezikom do tal, kakor razmišlja Viktor, gledal, kako se ljubijo po barakah, ta profesor Viktorja že ne bo nategoval na Heglovo absolutno religijo in na nevarnosti liberalizma, aplicirane na socialno sfero, neverjetno! je besnel Viktor, prižgal, in ne da bi padla beseda, tudi pokadil.

Novo stanje je bilo preprosto potapljanje v tišino, zaradi alkaloidov z Viktorjeve strani toliko bolj polne aluzij, namigov, ugibanj in premljevanj. Ob vse bolj razžalošчени in utrujeni profesorji obrazni maski se je Viktor v nekem trenutku vprašal, ali se ni mogoče vedel otročje, ko je mahal z indijsko konopljo. Zakaj pa? Viktor se paca v svoji zmedenosti, prasketanje ognja, sekunde, kroženje dima med Viktorjevo in profesorjevo glavo, strmela sta v ogenj, nepremično, postajalo je mučno.

In tako je minilo pol ure, lahko je minila ura, samo negibnost na novo nastale klime, Viktorju substance tokrat niso priskočile na pomoč in sprostile ozračja, temveč napele vse Viktorjeve možganske strune, se obrnile proti junaku in ga maltretirale, in ko se je spravil že v tako hudo agonijo, da je bil tik pred tem, da kaj reče, je profesorjeva klonila na kolena. Le nekaj minut potem se je glava spet dvignila, se odsotno ozrla okoli sebe, nato pa si je profesor zapel vetrovko do vratu – vejica je še vedno vztajala pod ušesom – in se zleknil na listje. Zdelo se je, da tudi isti hip zaspal.

Bolj je Viktor opazoval profesorja, bolj je bil videti nebogljen, sladko in nežno starčevski. Velika očala so na zgornji strani glave zdrsnila izza ušesa proti robu las, na tankih ustnicah so se nabirali balončki slin, vse obrazne igračkarije so potihnile in tam je ležal res nebogljen starček, ki bi mu bolj kot kateder pristajal tisti palec, tisti mali beli palec v ustih. Včasih mu je trznila leva veka, enkrat je zajamral nekaj nerazumljivega, slin je bilo vse več, vse bolj je bil čudno človeški in vse bolj je Viktorja nervirala misel na poglede izza debelih dioptrij, ko se drobljivo trupelce spravi k zavesti. Začel je hropsti, prav svinjsko, zdaj se je iz pokrčenosti zabrisala še zadnja sled avtoritete. Viktor si je zlahka predstavljal, kako se telo prebudi in kako se namesto premetenega profesorja vanj zagleda senilen starček, ki živi spomine in blebete o tridesetih letih tega stoletja, recimo, nato mu Viktor pomaga na noge, ga rešuje iz podrasti, iz gozda, mu daje tabletko in kozarec čaja, ga kara, ker ne počiva, končno pa ga posadi v avto in ga odpelje v dom za ostarele ...

Viktor pa je ob tem buljil v profesorjeve čevlje. Rjav semiš z lahkim podplatom iz gume, ki pa je bil videti dovolj kompakten in kar pravšen za hojo po podrastju, za piknike. Spet pogled na stričeva očala, ki so zlezla postrani navzgor in zdaj že skoraj padla z glave, na pokrčene noge, na rokici pod glavo, v kateri je vse, od Sokrata do Baudrillarda, od Konfucija do Aztekov, od Homerja do, vrag ve, mogoče do našega Viktorja. In stričeva polomljenost in nebogljenost sta v trenutku izgubili vso pridobljeno milost pri Viktorju, jasno, iz tistih napol slepih očk lahko pogleda samo ena stvar – prav tista, ki

je Viktorju ... In tik pred Viktorjem profesorjevi čevlji. Tam na dosegu roke, na kupčku listja. Bilo je zelo preprosto: dvignil je desni čevelj, ga preložil na ogenj in ... to je vse. Prav počasi so ga objeli zublji, gledal je, kako se oprijemajo mehkega semiša, v desetih minutah je bilo opravljeno.

Nato tišina, zagrobna in popolna tišina, ki spet traja, tišina vse do trenutka, o katerem Viktor ne bo vedel povedati nič, koliko je oddaljen od gorečega čevlja, ko je zaslišal v daljavi glasove. In pasji lajež. Viktor bi prisegel. Viktor bi prisegel, da sliši Alisino rjojenje. Pogledal je strica, vendar ta ni dajal nobenih posebnih znakov od sebe. Spet kričanje. Dvignil se je in se zamajal – vedno isto – z desno zadel v levo profesorjevo koleno, profesor se je takoj prebudil in zamežikal v stoječega Viktorja.

Iščejo naju, je rekel Viktor in poslušal v temo.

Profesor je sunkovito sedel, se ozrl po temi okoli sebe, napenjal ušesa, pogledal Viktorja, zezehal, pa spet okoli sebe in nazaj na Viktorja:

Res? Vidite, star sem že in ne slišim najbolje, vendar če se ne motim, pogled na uro, ste še vedno pod močnim vplivom alkaloidov, Viktor, zehanje, iz česar bi bilo mogoče sklepati, da ...

Viktor ga je pustil in stopil nekaj korakov v temo. Glasovi so prihajali vse bliže, počasi jih je bolj zaslutil, kot zaslišal, tudi stric Hieronim. Dvignil se je, menda nekaj spraševal o čevljih, nato pa stopil v temo za Viktorjem:

Zdi se mi, da imate prav ... iščejo naju.

Tišina.

Viktor?

Tišina.

Viktor, veste kaj o mojem desnem čevlju?

Viktor se ni odzival, samo trmasto buljil v temo. Opazila sta prvo malo lučko med drevesi, desno, kričanje je bilo že povsem blizu, zdaj že trije snopi, ločeni, približevali so se ognju kot fronta.

Stric je stopil do ognja, hodil naokoli in očitno iskal čevlje. Snopi so bili le še nekaj deset metrov v temi in so že kričali

Viktorjevo in profesorjevo ime, kajti ogenj je bil seveda lepo viden daleč naokoli.

Viktor? je zaslišal izza hrbta.

Ker se Viktor tudi tokrat ni odzval, je profesor počeno zaklel, krožil okoli ognja v vse večjih krogih, obračal listje, dvigoval veje, z gorečim polenom nekaj brkljal okoli smrek in bukev, seveda zaman.

Stric Borko, stric Lojze, Anitin oče, Blaž in seveda Alisa, ki je skupinico vodila, so vdrli nasmejanih obrazov v svetlobo ognja, vendar je smeh ob profesorjevem obrazu hitro zamrl: namesto veseljačenja in poljubljanja so vsi s pogledi sledili negibnemu in še vedno povsem osuplemu pogledu profesorja in obmirovali na počrnelem ostanku nečesa, kar je profesor izbežal iz žerjavice in kar bi bilo lahko ostanek stopljenega gumijastega podplata. Vsi razen Alise so čakali na besede strica Hieronima, da bi se stvar razjasnila, verjetno kar vse skupaj od taborjenja pa do profesorjeve desne noge, kjer je manjkal čevelj, profesor Hieronim Rupnik pa je s tiho ostrino zaukazal odhod, takoj! in ugovora seveda ni bilo. V zmedeni tišini in med pogledovanjem drug drugega so poteptali goreče veje, profesor je zavrnil ponudbo osuplega in besnega Anitinega očeta, da mu posodi desni čevelj, zavrnil je tudi Blaževo jecljanje nekaj v tej smeri, Viktor pa ni ponudil. Nasprotno, naš junak ima pred seboj eno najslajših uric v zadnjih mesecih, to je ura profesorjevih muk, stokov in poskakovanj, zadnji hip rešenih padcev in podpiranj med napredovanjem po ostrem grmičevju, po skalah in pesku.

Blaž in Viktor sta pristala na začetju; Viktor je med potjo izvedel, da so sporočili na policijo, vendar so jim odgovorili, da se bodo lotili iskanja navsezgodaj zjutraj, ker sredi teme nima smisla, treba je pogledati na specialke, zbrati pse, organizirati, nemalokrat pa se take stvari razrešijo kar same od sebe. Odločili so se, da vsaj malo pogledajo naokoli, ne globoko v gozd, in tako so prišli pod vodstvom Anitinega očeta do kolibe, tam so našli rjuho, polno ljubezenskih madežev, Anitinemu očetu se je bojda kar stemnilo pred očmi, Alisa je ob rjuhi ponorela in jih seveda peljala naravnost do izgubljenega Viktorja, tam pa so dobili še izgubljenega strica.

Hodili so večinoma v tišini, strogo spoštujoč profesorjev počasni ritem napredovanja. Le dvesto metrov pred hišo pa sta skakanje in šepanje dobili svoj epilog v obliki nečloveškega krika. Akademik Hieronim Rupnik je stopil na razbit kozarec. Za trenutek je gozdove prekril metrski žled, nato pa so vsi naenkrat skočili proti profesorju, ki je sedel na tleh in opazoval kos stekla, zarit skozi nogavico v nogo, že pošteno okrvavljeno. Vsi so skočil, pa odskočili, pa spet priskočili, nihče pa si ni upal seči proti nogi, dvignjeni v zrak. Profesorju je zmanjkovalo sape, stoletne smreke so se lomile pod težkimi nanosi ledu, no, priseben je bil Viktor, pristopil je, pograbil črepinjo in se srečal s profesorjevim rotečim, nebolgljenim, pobitim pogledom: Viktor je pomislil ob mehkiem dotiku ostrega stekla, ali naj ga povleče naravnost iz podplata ali pa naj predtem vendarle malo, malcele, samo malo zavrti. Roteč pogled profesorja, pa Viktorjev, obložen z žledom, pa tista svetleča črepinja, Viktor se odloči, bo in mora, najprej je črepinjo zavrtel v desno, da je prav odvratno škrtnilo, šele nato, med naslednjim živalskim krikom, pa jo je izvlekel iz profesorjevega podplata. Viktor in Blaž sta pograbila profesorja vsak s svoje strani in tako sta se Viktor in profesorjev bledi obraz zadnjih sto petdeset metrov opazovala nepremično iz nekaj centimetrov, kaj vse bi lahko povedali o tem obojestranskem buljenju, pa ni potrebno, kar še ni bilo povedano, še bo, zdaj pa smo že med začudenimi pogledi žensk, ko so prinesli profesorja v hišo z nogami naprej, z levo v mehkiem čevlju in z desno, iz katere je tekla kri v debelem curku na bel linolej.

Razšli so se mrkih in osuplih obrazov, Viktor in Blaž spodaj na veliki stari peči za peko kruha, punci zgoraj ob spalnici Anitinih staršev, stric s povito nogo v svoji sobi, stric Lojze po partizansko v kuhinji na klopi ob peči, nesrečni Viktor pa je kljub vsem podlostim, ponižanjem, zmagam in spoznanjem zaspal kot otrok. Spal je in sanjal, da leti gol nad prostranimi gozdovi z golim profesorjem ob boku.

Maja B. Jančič *Sinkrono*

Na uri je bilo četrť na šest, ko se je vse začelo. Eno po eno je dajala v usta. Pedantno. Čeznje je pila vodo ... z natančno razločnimi požirki. Če na življenje gledaš iz širše perspektive, se je začelo že prej. V majhnih dozah. S kapljami, ki so silile proti robu, in je to bil vrhunec, kritična točka. Z vsako kapsulo petih miligramov močnega uspavala. Umreti, se odločiti za smrt, je poleti teže. Visoke temperature v zavesti porinejo telesne funkcije v ospredje. Telo šele zares deluje, ker se tega zares zaveš. Tako kot s kajenjem: med inhaliranjem si ne smeš predstavljati, kakšna so videti človeška pljuča. Četrť na šest, vročina je na ulicah naredila higieno. Pasjega lajanja ni bilo. Hladilnik je brnel. Najprej si je postrigla lase. Bil je pač tisti dan, ko je iz dejstev končno spoznala, da je zaigrala še zadnje žetone. Da je zapravila zadnje, kar je bilo večje od nje, od njenega telesa, večje od njene duše. Seštevki njene duše: vseč ji je okus po jagodah, povaljanih v mletem sladkorju, francosko poljubljanje z moškimi, sinkrono. Živahne barve in dur, tudi sinkrono. Četrť na šest, njena najemniška soba je v petem nadstropju stavbe, naseljene z družinami s socialnega dna. Urejena, od pomladi prebeljene stene. Z glasno stensko uro na baterije. Tik, tik, tik, kot bi puščala pipa. Sedela je, s četrto kapsulo na jeziku. Ne gre za nerazumevanje. Razumela je. Preveč je razumela, da gre za nesporazum. Brezpriziven, ker ni ušesa, tudi takega para ne: v eno noter, skozi drugo ven. Ne vem, ali ti to razumeš, občutek, da se ni čutila več zvezana z nikomer in ničimer. Krajem, osebo, odstavkom, vzgibom, civilizacijo. Kdaj prej bi ji ta izoliranost prišla prav, hvaložno bi jo uporabila kot simptom ekscentričnosti med drugimi, med seboj enakimi. Srednješolske učilnice so pravi kraj za to,

puberteta pravi čas. Popolno: status quo, ki mu ni treba specifične garderobe in naučenega obnašanja. Četrtna šest, s peto kapsulo med palcem in kazalcem, poletje po tistem, ko je eden od kometov, z matematično natančnostjo zvest svoji trajektoriji, švisnil nevarno blizu zemljinega površja ... da ne omenjam Preostalega ... torej nikakor ne čas, da bi bila človeško bitje s ponorelo magnetno iglo. Brez igle. Ni več zadostovalo, plain as simple. Ampak. Kocka pač pade, neodvisno od tehnike meta. Metala jo je, z zamahom, nežno. Spreminjala položaje, hitrosti, naklone ... in kocka je padala, prostodušno, na eno in isto ploskev. Ni jasno, zakaj je v tistem trenutku, še vedno s peto kapsulo med palcem in kazalcem, pomislila na Alenko, na njen način govorjenja. Če sedi na vlaku, ki speljuje s postaje, pripravljen, imajo misli prost tek. Nobenega vzroka. Mislila je še: »V tem trenutku na vseh koncih tega sveta režejo popkovine, snap ... snap, snap, hkrati se prereže na stotine popkovin,« in dosledno, s požirkom vode popila peto kapsulo. Četrtna šest, še vedno. Na steni, nad predalnikom s plastičnimi vrtnicami v vazi, je bilo ogledalo, skromno. Ob robu zrcaljene slike je opazila neznan detajl, kos materiala, volumen tkanine, ki bi bil lahko ... Samo rokav moškega suknjiča bi bil lahko. Med palec in kazalec je vzela šesto kapsulo in se nagnila v desno, da bi ujela več podobe. Bil je res suknjič, iz lahkega materiala, in v suknjiču gospod, ki se je z eno roko v boku, z drugo v višini želodca zvijal od nemega smeha. Dostojanstvena negovana brada z brki, eleganten poletni klobuk, telovnik, hlače, disciplinirano zlikane na črto, vse se je treslo od silovitega smejalnega krča. Tako, nagnjena z vsem telesom v desno, s šesto kapsulo med palcem in kazalcem, ga je opazovala, prepričana, da se ji blede. Ko se je njegovo nemo hahljanje končno razsulo v piskajoč in kolcajoč zvok, je odložila kapsulo. »O, pizda, privid. V barvah in real time.« Očem je približala stekleničko s kapsulami. »Tu nič ne piše o kontraindikacijah, da bi to bili prividi.« Ponovno se je nagnila v desno, da bi preverila, ali je podoba še tam, v gibanju. Starček je zvit v dve gubi umiral od smeha, potem je globoko zajel sapo, si s hrbtom dlani izpod oči odbrisal vodo, ki je

silila iz koticov vek in rekel: »Kontraindikacija ... oh, se ti zahvaljujem, raje sem kontraindikacija kot privid, resnično, da ...« Morda je hotel še kaj dodati, pa ga je spet neusmiljeno zvilo. Gledala ga je, tako, nagnjena v desno, ne da bi trenila z vekami. Potem se je zravnila, vzela tisto šesto kapsulo in jo pogoltnila na enako zbran način. Ovoj kapsule se ji je rahlo prilepil na nebo v ustih in mislila si je: »Mark Twain stoji v kotu moje sobe in se reži kot pečen maček.« Spet je poiskala pravi kot gledanja in starček je vztrajal, ne samo to: v visoki fazi se je v krohotu tolkel po kolenih. »Pa čemu se smejiš,« je rekla. Starček je ponovil kretnjo: brisal si je solze, ki so se v gubicah nabirale v potočke, in mukoma premagoval krčenje mišic. »Oh ... tebi verjetno, tebi, da, žalibog se smejim tebi,« je rekel, se kratko zresnil, da bi se pogladil po brkih: »Svoje najgloblje opravičilo ti dolgujem. Ne morem si kaj, da se ti ne bi smejal.« Morda je hotel še kaj dodati, pa ga je spet zdelal piskajoč krohot. In ni naredila samomora. Bilo je četrta na šest, poletno sonce je bilo skozi okna oranžkasto, šla je do telefona in zavrtela devet devet. Odpeljali so jo na spiranje želodca. Dovolila si je, da je njena želja po koncu ostala skrivnost. Za sosedo, ki je pomolila glavo z viklerji skozi špranjo v vratih, je veljalo, da se je zastrupila. S sladoledom.

REFLEKSIJA

Hanif Kureishi *Nekaj danega*

Razmišljanja o pisateljevanju

*„No, če bi bila to stvar posebne milosti.
Namig od zgoraj, nekaj danega ...“*

Wordsworth, Resolution and Independence

Moj oče je hotel biti pisatelj. Kar pomnim, si je to želel. Redka so bila jutra, ko ni sedel za svojo pisalno mizo – zgodaj, nekje okrog šestih – v eni svojih mnogih oblek in barvastih srajc, z zavihki, ki so bili speti z manšetami, okrašenimi z dragulji, preden se je z drugimi vozači z aktovko odpravil na delo. Mislim, da je bil obseden od pisanja, in kakor je to pri večini obsedenosti, izpolnitve ni bilo. Zaradi obsedenosti je ostajal nepopoln, vendar ga je ta gnala naprej. Imel je dolgočasno državno uradniško službo, ki ga je izčrpavala, pisanje pa je bilo nekaj, česar se je veselil. Dajalo mu je pomen in ‚smer‘, kakor je sam rad govoril. To ga je tudi spominjalo na dom, saj je pogosto pisal o Indiji, deželi, ki jo je zapustil, ko je bil star dvajset let, in v katero se ni nikoli vrnil.

Za mnoge očetove prijatelje je bilo njegovo pisanje posmeha vreden izgovor, čeprav je objavil knjigi za mladino, o pakistanski zgodovini in zemljepisu. Toda celo za očeta, ki je svoje ime rad videl natisnjeno – spominjam se, kako je mukoma preračunaval povprečno število deževnih dni, pa statistiko o tekstilni industriji – to ni bilo tisto pravo pisanje. Hotel je biti romanopisec.

In v resnici je pisal romane, drugega za drugim, na pisalni mizi – to mu je naredil sosed – v kotu spalnice, ki jo je delil z mojo materjo. Pisal jih je in jih predeloval in spet predeloval. Potem jih je prek kopirnega papirja v več kopijah pretipkal. Včasih, ko ga je

bolel križ, je pisal na tleh in se s hrbtenico tiščal k omari. No, ne glede na položaj sem vsak delavnik zjutraj slišal budilko, kmalu potem pa je že udrihal po svojem velikem pisalnem stroju. Zvok je butal v nas kot topniško obstreljevanje, da se je pozibavala hiša. Tudi ob koncu tedna je pisal, vsako nedeljo dopoldne. Tudi zvečer je rad pisal, toda ob devetih je že spal na zofi. Mati ga je zbudila in odvlekel se je v posteljo.

Njegova vztrajnost se je nekolikanj obrestovala. Do šestdesetega je zagotovo končal pet ali šest romanov, številne novele in nekaj radijskih iger. To bi bilo za mnoge pisatelje življenjsko delo. Pogosto ga je to spravljalo v obup – ker ni mogel oživiti zgodbe oziroma jo je, pa je moral odnehati in oditi v pisarno; ali pa je bil preveč utrujen, da bi pisal; to se je posebno kazalo takrat, kadar mu je urednik knjigo zavrnil – in to se je redno dogajalo – tako da nobena ni prišla do bralcev. Strašno je obupoval; in vsi mi z njim. Toda vsaka urednikova spodbuda – pa čeprav običajno pismo, ki je izražalo zanimanje – je znova podžgala njegova prizadevanja. Edino, kar si je pri vsem tem želel, je bilo, da bi mu kdo rekel: »To je odlično, ganilo me je. Čudovit pisatelj si.« Hotel je biti spoštovan, kakor je sam spoštoval nekatere pisatelje.

Nekoč, bilo je v Parizu, sem z enim starejših očetovih bratov odšel v restavracijo. To je bil moj najljubši stric, znan po veseljaškem popivanju in po neobrzdani naravi. Po nekaj kozarcih sem mu priznal, da sem prišel v Pariz, da bi pisal, da bi se naučil pisanja. Takrat se je name usula prava ploha žaljivih psov. Kdo pa misliš da si, je dejal, Balzac? Norec si, je nadaljeval, in tvoj oče je prav tak norec, ker te spodbuja k temu. To je domišljavo, idiotsko. Na srečo sem bil premlad, da bi zato obupal; znal sem obdržati iluzije. Toda ko sem spoznal, kaj vse je moral oče prenesti od svoje družine, me je presunilo. Nisi se mogel dvigniti nad svoj položaj; nisi mogel sanjati predrznih sanj.

Mogoče se je mojim stricem in očetovim znancem zdela njegova strast čudaška, ker se Azijci v Britaniji niso izkoreninjali zaradi, kot je bilo splošno znano, slabo plačanega in vdanega poklica

„umetnika“. Prišli so v Britanijo, da bi si zaslužili za vsakdanji kruh, saj to doma ni bilo mogoče. V tem času, sredi šestdesetih let, so podobe Indije, ki smo jih videli na televiziji, kazale revščino, stradanje in bolezen. Ljudje v južni Britaniji, ki so preživeli vojno in bedna petdeseta leta, so v nasprotju s tem živahno nakupovali hladilnike, avtomobile, televizorje, pralne stroje.

Življenje priseljencev in njihovih družin zaznamujejo zmeda in nenavadne posebnosti. Hočejo novo življenje in gmoten uspeh, ki sodi zraven. Ker so izgubili en svet in bili vrženi v drugega, potrebujejo tradicijo, navade, zastoj, da bi obdržali svojo celotnost. Življenje v deželi, ki so jo zapustili, nemoteno teče naprej, toda življenje v diaspori pogosto čudno obvisi, kot bi bila že sama preselitev prehuda motnja.

Kultura in umetnost sta bili za druge, običajno bogate, samozadostne ljudi, ki so bili uveljavljeni in so živeli v varni blaginji. Sama misel na to, da bi lahko postal pisatelj, je bila naivna; oziroma je bila neke vrste nastopaštvo. Redki izmed očetovih prijateljev so brali; nekateri so bili nepismeni. Mnogi med njimi so v Anglijo prišli pred kratkim in so delali z njim na pakistanski ambasadi. Zvečer so delali v svojih prodajalnah ali kot natakari ali na bencinskih črpalkah. Svojim družinam so pošiljali denar. Oče mi je rad pripovedoval zgodbe o požrešnih tetah in bratih in sorodnikih, ki so bili prepričani, da živi njihov dobrotnik v izobilju. Nič niso vedeli o mrazu in dežju in zmerjanju in domotožju. Od časa do časa so se zbrali, se odločili in poslali v Anglijo sorodnika, ki je bil zadolžen, da jim pošilja denar. Nekega dne bodo prišli tudi oni in se mu pridružili. Dotlej si je priseljenec prizadeval kupiti hišo; potem drugo. Ali trgovino, mogoče tovarno.

Za tiste, ki so imeli družine v Angliji, sta bili odločilna vzgoja in izobrazba otrok. To je poleg denarja najočitneje govorilo o njihovem napredovanju v novi deželi. In tako so se, da bi me s tem preslepili, do onemoglosti pogovarjali o svojih avtomobilih.

Celo mi smo morali imeti avto. Zvečine je stal pred hišo in rjavel – s sestro sva se v njem igrala – saj je moral oče šestkrat delati

vozniški izpit. Prepričan je bil, da je padel zaradi rasnih predsodkov. Na koncu se je pritožil na Odbor za rasne odnose in naslednjič je naredil. Kmalu potem se je z avtom, v katerem smo bili vsi, zaletel.

Pisanje je bila edina stvar, za katero se je oče hotel zanimati, kjer je hotel biti dober, čeprav je znal tudi druge stvari: kuhati, biti pozoren in zabaven prijatelj, ukvarjati se s športom. Rad je bil oče. Njegov oče, zdravnik, je imel dvanajst otrok, deset je bilo sinov. Moj oče ni bil nikoli deležen pozornosti, ki jo je potreboval. Čutil je, da je njegovo življenje izgubilo 'smer', ker ga ni nihče vodil. Zato je vedel, kakšen naj bi bil oče. To zanj ni bilo vprašanje. Na vrtu in v parku sva ure in ure igrala kriket; hodila sva v kino – največkrat gledat vojne filme, kakor je »Kamor si drznejo orli«; na televiziji sva gledala šport in se pogovarjala.

Oče je vsako soboto dopoldne odšel v knjižnico, po navadi me je vlekel s seboj. Po vsej hiši je puščal beležnice – na stranišču, poleg postelje, v dnevni sobi poleg stola, kjer je gledal televizijo – da bi si tako lahko povsod zapisoval. Te beležnice je naredil sam iz kartona in ščipalke, s katero je vpenjal papir vseh mogočih oblik in velikosti – letake, ki so pristali v poštnem nabiralniku, bančne izpiske, papir, ki ga je prinašal iz službe, ovojnice. Na hrbtno stran je delal kratke zapiske, s katerimi se je spodbujal: »vsa skrivnost uspeha je; treba je ubrati pot; človek mora začeti pri ...; tako se živi, misli, piše ...« Stisnil je pest, počil z njo v dlan druge roke in dejal: »Treba se je bojevati.«

Večino moje mladosti je bil oče resno bolan, imel je številne in mučne bolezni. Toda celo v bolnišnici je imel pri roki beležko. Ko je umiral, je z običajno, ganljivo, vendar vzneseno slovesnostjo govoril o svoji zadnji knjigi. »V svojem zadnjem romanu prikazujem, kako se počuti človek, ko ...«

Mati se je, povsem razumno, spraševala, ali bi morebiti ne bilo bolje zanj, ko bi počel kaj manj uničujočega in bi se v prostem času manj zapiral v svoj svet. Življenje je drselo mimo, on pa je ostajal na svojem mestu. Mar je res imel raje pisateljski polom kot vse drugo? Mogoče bi lahko onadva skupaj kaj naredila? Težava je bila

v tem, da je vse ostajalo pri starem. Težko smo prenašali nenehna razočaranja, ki so spremljala njegovo ljubiteljsko dejavnost; v takem ozračju smo živeli. Včasih je mati namignila, ali niso njegove bolezni mogoče posledica brezupne želje po nedosegljivem. Toda oče tega ni maral slišati.

Prepričan je bil, da ona ne razume, od kod tako hrepenenje. V resnici pa je dobro vedela. Toda on je hotel priti do ljudi. Nekaj je imel povedati in je hotel odgovor. Zahteval je pozornost. Med njim in publiko, za katero je bil prepričan, da ga pričakuje, so stali založniki, ki so zavračali njegovo delo.

Oče je bil družaben človek – zabaven, zgovoren, pretanjen, radoveden in opravljen. Vedno je prežal za zgodbami. Skupaj sva predelovala zaplete zgodb. Nedavno tega sem odkril njegovo zgodbo o indijskem poslu, ki živi pri angleškem paru v Madrasu pred drugo svetovno vojno. Iz zgodbe kmalu postane jasno, da ima služabnik odnose z gospodinjo. Proti koncu izvemo, da ima odnose tudi z gospodarjem. Nad zgodbo, ki je bila nabita z biseksualnostjo, sem bil sicer presenečen, a sem že poprej vedel, da je oče poln ironije, miselnih povezav, primer, izkrivljanj.

Rad je imel ljudi in se je pogovarjal s sosedi, medtem ko so oni okopavali svoje vrtove in prali avtomobile, ali pa zjutraj med skupnim čakanjem na postaji. Dajal jim je ljubkovalna imena in o njihovih življenjih tako dolgo razglabljal, da nisem več vedel, kaj je v resnici slišal in kaj si je samo domišljal, da je slišal. »Recimo, da bi se nekega dne,« je dejal, »tisti človek tam odločil, da ...« In potem ni bilo konca. Kakor je napisal Maupassant: »S pisateljem se nikoli ne počutiš prijetno, nikoli ne moreš vedeti, ali se ne boš nekega dne znašel med stranmi v postelji, čisto nag.«

To je očeta zabavalo, in mene tudi; nekaj magičnega je bilo v tem; videti, kako se izkušnja sprevrača v zgodbe, in kako sta monotonost in puščoba običajnega dne lahko polni pomena, simbolike in celo lepote. Izmišljanje in pripovedovanje zgodb – ta najbolj nepogrešljiva človeška dejavnost – sta naju družili. V tem je bil

užitek, stik, zabava. Je ta pretvorba očeta bolj zavezovala življenju ali mu dajala nujno razdaljo, ali oboje hkrati, tega ne vem. Vsekakor je oče razumel, da je v predmestjih, kjer je prikrivanje pogosto edina umetnost, kjer pa je tudi veliko prizadevanj, sanjarjenj in razočaranj – kot je ponazoril John Cheever – veliko snovi za pisatelja.

Mogoče se oče po določeni starosti ni mogel več razvijati. Toda svoji pisateljski zamisli je ostal zvest. To je bila njegova vera, njegov življenjski smisel, bog, ki se mu ni mogel izneveriti, in bog, ki ga ni pustil na cedilu. Očetova umetnost je zahtevala neskončno zvestobo in vztrajno posvečanje. Kot mnoga življenja v predmestju je bilo tudi njegovo eno samo dolgo odlašanje. Nekoč v prihodnosti – ko bo njegovo delo natisnjeno, on pa priznan pisatelj – se mu bodo zgodile dobre stvari in vse bo drugače. Toda za zdaj so ostajale stvari iste. Bil je odločen in nekako zakoličen.

Pisatelje pogosto sprašujejo – in se brez dvoma sprašujejo tudi sami – kaj bodo storili, če jih ne objavijo. Mislim, da bi večina pisateljev rada mislila, da bodo enako nadaljevali po svojih najboljših močeh in kakor najbolje znajo, ne da bi pri tem mislili na bralstvo. A tudi če je to res – da je vsako zadoščenje zasebna zadeva – morebiti pa le še potrebuješ občutek, da se kdo odziva, čeprav ne veš, kdo je to. Mogoče je težko napredovati, dokler ti ne izdajo knjige; zlahka občutiš, da nisi ničesar dosegel in da se s tem, ko ti ni uspelo priti do drugega – do bralca – ni končal krog, pismo je bilo odposlano, vendar ni našlo naslovnika. Mogoče je avtor brez takega sklepa obsojen na samoponavlanje, kot to počno ljudje, ki se pogovarjajo sami s seboj, to so pogovori, ki jih nikoli nihče ne sliši.

Vendar oče ni nehal pisati. Zanj je bilo odločilnega pomena, da te zgodbe pove. Pisal je vse življenje, kot Šeherezada.

Od kod zgodbe? Kaj je to, o čemer je treba pisati? Kje dobiš snov? Kako začneš? In: zakaj pisatelje tako pogosto sprašujejo ta vprašanja?

To ni tako, kot bi ročno stopil v trgovino in si kupil izkušnjo. Ali pa je? Taka zamisel nam vsiljuje domnevo, da je izkušnja nekako

zunaj nas in jo je treba pobrati. Toda v resnici je treba stopiti tja in pogledati. Izkušnja je nekaj, kar se je že zgodilo. Izkušnja se kot ljubezen in sovrašтво začenja doma: v spalnici, v kuhinji. Zgodi se v hipu, ko pridejo ljudje skupaj ali gredo narazen, ko si zaželiyo drug drugega in ko spoznajo, da jim niso všeč ljubimčeva ušesa.

Zgodbe so povsod in lahko nastanejo iz najneznatnejših drobcev. Po možnosti iz najpreprostejših stvari, kakor je imel navado govoriti oče, če so prave, jasne, pravšnje stvari in če je izbrana snov koristna, uporabna in dovolj voljna. Pravim izbrana, toda če je avtor pozoren, se bodo zgodbe, ki jih morajo oblikovati njegova vnetja in vztrajna prizadevanja, zgodile nenapovedane. So določene zamisli, prav kakor določeni ljudje, ki bodo pritegnile pisatelja. Samo čakati mora in gledati. Dokler zgodba ni napisana, če sploh takrat, ne more pričakovati, da bo spoznal, zakaj mu je ta ideja ljubša kakor ona druga.

Je neki občutek – občutek mora biti – ko večina avtorjev ne razume popolnoma, kaj počno. Slutiš, da mora biti nekaj, kar lahko uporabiš. Vendar ne veš, kaj je to. Odkriješ lahko tako, da začneš. In kar odkriješ, morebiti ne bo tisto, kar si si prvotno predstavljal ali upal, da bo. Nekatera presenečenja te lahko zbegajo. Toda ta koristna nevednost ali napetost pred neznanim je lahko plodovita, na trenutke celo malce nezanesljiva.

Mojster Čehov je učil, da se najgloblji, najbolj nenavadni dogodki pojavijo v običajnem, vsakdanjem, omembe nevrednem – in večinoma neopaznem. Ta zapažanja običajnega so zavita v izkušnjah vsakogar – v univerzalnem – in v tistem, kar nas določa za otroka, očeta ali mater, moža, ljubimca. Najpomembnejši trenutki v življenju so za druge »nepomembni«. To kaže, kako in zakaj so pomembni, pa tudi, zakaj so mogoče videti nesmiselni.

Priletni Tolstoj je mislil, da mora razrešiti vse življenjske uganke. Čehov je videl, da je mogoče vse te težave samo nastaviti, ne pa nanje odgovoriti, vsaj ne z umetniškim delom sebe. Kot človek si nemara učinkovit in uspešen; in Čehov je bil. Kot pisatelj pa je dajal prednost dvomu pred poučnostjo ali zavzemanjem, ki na videz

vse urejata, v resnici pa vse izključujeta. Zaradi političnih ali duhovnih razrešitev je bil svet manj zanimiv. Namesto da bi spominjale na zapleteno in varljivo nenavadnost, so ga razveljavljale.

Za umetnika je konec koncev samo ena tema. Kaj prinašajo človeške izkušnje? Kaj pomeni živeti, trpeti in občutiti? Kaj pomeni ljubiti ali potrebovati koga? Kako globoko lahko spoznamo drugega? Ali sebe? Z drugimi besedami, kaj pomeni biti človeško bitje. To so vprašanja, na katera nikoli ni mogoče zadovoljivo odgovoriti, vendar si jih morata vsaka generacija in vsak človek nenehno postavljati. Pisatelj trguje z nezadoščenjem.

Kako lahko torej roman, najfinejša, najskrivnostnejša in najprožnejša oblika človekovega izražanja, umre? Literatura se ukvarja z raziskovanjem življenj moških, žensk in otrok v družbi. Tudi ko je humorna, vidi življenje kot nekaj, o čemer je vredno govoriti. Zaradi tega cenene beletrije ali 'totalnih uspešnic', knjig, ki imajo samo zgodbo, ne moremo imeti za literaturo in prav zato navsezadnje nimajo velike vrednosti. Ne le, da je jezik, v katerem so napisane, brez prožnosti in jedkosti, ampak bralca tudi ne vračajo k mnogovrstnosti in zapletenosti bivanja. Zato sta si tudi novinarstvo in literatura bolj nasprotnika kakor zaveznika. Večina novinarstva izničuje osebnost, ker daje prednost dejstvu ali 'zgodbi'. Za novinarja ni pomembna osebnost. V literaturi je osebnost vse, raziskovanje značaja ali portret; človek subjekt ji je osrednja stvar.

Pisatelje večkrat sprašujejo, ali je njihovo delo avtobiografsko. To se mi sicer zdi odvečno, nekako nepotrebno vprašanje – od kod bi se pa lahko delo vzelo, če ne iz sebe? – pa se vendar sprašujem, ali je to zato, ker pri pretvarjanju izkušnje v opis in prikaz še vedno ostaja nekaj skrivnostnega. In vendar to nenehno počnemo. Nepretrgoma se ukvarjamo s svojimi življenji; v nočnih sanjah, dnevnih sanjarijah in domišljiji se nam plodijo misli. V teh oblikah vidimo, da lahko večina umišljenih in nesmiselnih zamisli vsebuje človeško resnico. Ali pa mogoče razumemo, zakaj zahtevajo pomembne

resnice nenavadne oblike, da bi tako postale sprejemljive. Ali pa je mogoče preprosto res, da so življenjska dejstva kratko malo tako zelo nenavadna.

In vendar je čudna, ta želja bralstva, da vidi v beletriji prikrito, ali obdelano, ali polepšano avtobiografijo. Tako je, kot bi hoteli med tistim, kar se je zgodilo, in tistim, kar je bilo kasneje pri graditvi zgodbe umišljeno, zaznati jasno črto. Mogoče je v tej navidezni resničnosti vznemirljive beletrije nekaj otroškega, kot bi sanje jemali zares. Tako je, kot bi živeli v premnogih različnih svetovih hkrati – v trdnem vsakdanjem in obenem v nesnovnem, umišljenem. Težko je vse to združiti. Toda domišljija in človekove želje so prav tako resnične. So del vsakdanjega življenja in med nežnostjo sanj in trdo resničnostjo ni moč nikoli natančno potegniti črte. Prav lahko bi rekli, da 'živimo v sanjah'.

Včasih se sprašujem, ali ni vprašanje avtobiografskosti pravzaprav vprašanje o tem, zakaj nekateri ljudje počnejo določene stvari, drugih pa ne. Če imamo vsi izkušnje, potem bi lahko vsakdo to zapisal in naredil iz tega knjigo. Mogoče so pisatelji konec koncev samo ljudje, ki jim ni vseeno. Mogoče smo vsi ustvarjalni – navsezadnje otroci začnejo, tako da si izmišljajo stvari, ki jih ni. Vedno 'pripovedujejo zgodbe' in 'nastopajo'. Toda vsi niso nadarjeni. Značilno je, da nam nobena izmed mnogih biografij Čehova – nekatere z več 'dejstvi' kot druge – ne ponuja odgovora na vprašanje 'zakaj prav on?'. Da je lahko človek z njegovim značajem, izvorom in zanimanji postal eden največjih pisateljev ne le svojega časa, ampak vseh časov, tega se ne da pojasniti. Kako je mogel živeti tako, kakor je, in napisati zgodbe in igre, kakršne je? Vsak odgovor na to vprašanje je mogoče iskati le v delu, ki pa lahko vedno ostaja le skrivnost. Sicer pa, vsakdo živi neko življenje; kako iz tega narediti nekaj, kar bo za druge zanimivo, ali značilno, ali zabavno, je druga stvar. Gora dejstev še ni umetniška krtina.

Umetnost očitno ni tako preprosta reč. To ni tako, da bi ljudje kratko malo sedli za mizo in začeli bleščeče pisati, potem vstali od mize, počeli ves dan nekaj drugega in naslednje jutro brez notranjih

nasprotij in tesnobe začeli znova. Začeti pisati – lotiti se česar koli ustvarjalnega – pomeni spraševati se o mnogih drugih vprašanjih, ne le o sami obrti, ampak o sebi in o življenju. Nepopisan list je odsev te nebogljenosti. Kdo sem? sprašuje. Kako naj bi živel? Kdo hočem biti?

Dolgo sem pristopal k pisalni mizi, kot bi bilo od nje odvisno moje življenje. In v resnici je bilo tako; tako sem si sam naredil, prav kakor moj oče. Zato se mi je vsakršno zanemarjanje zdelo uničujoče. Pri vsakem pisatelju seveda želja po pisanju niha. Zgodi se, da se ti popolnoma upre in nočeš k mizi. In če se ravnaš po pameti, ne boš šel. Druge potrebe so vztrajnejše.

Tu je veliko osupljivih misli. Delo ti mora pomeniti vse. Če pa ti pomeni preveč in če ni dovolj lahkotno in brezskrbno, se domišljija ne more sprostiti. Posebno mladi pisatelji se včasih predolgo ukvarjajo z enim samim delom – ne morejo ga pustiti iz rok, narediti koraka naprej ali začeti česa novega. Konkretno delo ima v sebi pretežno breme upanj, pričakovanj in strahu.

Bojiš se končati svoje delo, ker se potem začne sojenje. Prišle bodo kritike in klevete. Kot bi bil spet mlad, ko so te grajali in se ti je zdelo, da se ne moreš braniti, čeprav ljudje največ klevet, s katerimi se morajo spopadati, potlačijo, od tod pa le-te spet uhajajo. Včasih bi najraje rekel: Nihče tako ne sovraži mojega dela, kakor ga jaz. Pred kratkim sem se pogovarjal s prijateljico, poklicno pisateljico, ki se zaveda, da ni naredila tako dobro, kakor bi morala, in ni že nekaj časa ničesar napisala. Pritoževala se je nad svojim lastnim delom. »Nič prida ni, v tem je težava,« je nenehno ponavljala. Toda kako dobro naj bi bilo? Tako dobro kot Shakespearovo?

Nočeš delati napak, ker ne maraš neuspehov, ki bi te še bolj spodkopali. Toda če ne delaš napak, tudi nič ne dosežeš. Včasih ti mora biti vseeno, če pišeš slabo, vendar je potrebno zaupanje, da spoznaš, da je slabo pisanje lahko porok za dobro pisanje, da lahko veliko pisarije pripelje do kakovosti. Včasih se tudi ob koncu dela zgodi, da moraš posamezne hibe pustiti v besedilu; del besedila so.

Ali pa jih ni mogoče odpraviti, ne da bi pri tem izgubilo kaj pomembnega, poseben vonj ali neizogibno energijo. Vsega ni mogoče narediti popolno, moraš pa poskusiti.

Svoj čas sem mislil, da se bo treba samo navidezno razkriti, če bom pisal kot drugi ljudje, če bom posnemal pisatelje, ki so mi všeč. Nekaj časa sem to počel, toda moj jaz je nenehno vdiral skozi površino. Kar nekaj časa je minilo, preden sem spoznal, da ne gre za odkrivanje svojega lastnega glasu, ampak je treba uvideti, da že imaš svoj glas, kakor že imaš osebnost, in če nadaljuješ pisanje, ni treba drugega kakor govoriti, pisati in v tem živeti. Edino, kar ti je storiti, je, da se nekako vzameš v roke. Človek in pisatelj sta eno.

Nedolgo tega sem delal z nekim filmskim režiserjem. Ko sem naredil nekaj osnutkov, je prišel k meni z več stranmi pripomb. Pregledal sem jih in nekatere njegove zamisli in vprašanja so se mi zdeli upravičeni. Toda vseeno sem se zgrozil in se spraševal zakaj. Je bila to samo nečimrnost? Sem vsekakor hotel izboljšati svoj film? Po razmisleku sem uvidel, da je bila moja prvotna različica izraz mojega glasu, mojega pogleda na svet. Če bi to odstranil, ne bi ostalo veliko, razen obvezne, toda nezanosne in neprepričljive tehnične popolnosti.

Ena izmed težav pisanja in izrabljanja samega sebe za snov obdelave je, da te ob tem preplavijo številni spomini. Sedeti pri mizi s peresom v roki pomeni priklicati vsakdanje bojazni in razočaranja – in zlasti notranja nasprotja – ki so bistvo drame. V tem je delno težava, ko preverjaš svoje stališče do znanja, ki si ga pridobil od staršev in učiteljev, od izkušenj in življenja doma in v šoli; in od pričakovanj pri vsem tem. Ne moreš se zbrati in muči te vednost, da moraš storiti tako iz strahu pred kaznijo. Dolgčas ti je in skrbi te, da zamujaš vznemirljivejše stvari.

Kako hitro se za spomini na to vrsto učenosti pojavijo druge malodušne zamisli. Vsemogočna oblast staršev in učiteljev – da vedo vse, ti pa nič, na primer; in da si ali butast ali trmast, če se jim postavljaš po robu. Spomniš se tudi, nekako so te o tem poučili, da je delo en sam dolgčas, da se pa moraš s tem sprijazniti; in da

je vztrajanje pri prenašanju nezanimivih stvari v vsakdanjem svetu nujna vrednota. Nespozbitno moraš biti pripravljen na precejšen del te utrudljive tlake, sicer si brezbrizen ali nekoristen.

Kako hitro se izčistijo tudi številne druge stvari, ko začneš pisati. Koliko si želiš uspeti, na primer. Ali koliko nekakšnega zagotovila za uspeh potrebuješ ali nekakšnega zavidanja vrednega statusa, za katerega verjameš, da ti ga bo prineslo pisanje. Začeti pisati pomeni spoznati, koliko takega zaupanja potrebuješ in kako daleč si v resnici od tega.

Lahko pa si tudi spet oživiš zbranost otroške igre – dolga obdobja vpijanja in sanjarjenja, medtem ko spontana domišljija ne miruje. Takrat se miselno zbereš iz čistega užitka; tu ni notranjega nasprotovanja. Pogosto tvoj jaz navidezno izgine. Pravzaprav je to uganka. Kako naj bi iz igre – igre z jezikom, igre z idejami – nastal neizogiben plod? Otroci se navsezadnje samo igrajo. Oni ne končajo stvari. Ničesar ne popravljajo; njihove igre niso namenjene nikomur, so samo zanje.

Mogoče pisanje zahteva redno delo in inspiracijo in radost nad igranjem. Toda te inspiracije in radosti ne moremo kratko malo priklicati. Ali pa? Otroci nikoli ne razmišljajo o teh stvareh. Če jim igrača ali igra ne prinašata radosti, ju odvržejo in poiščejo kaj, kar jih veseli. Toda če bi to storil kot pisatelj, da bi kratko malo vstal od mize, ko bi se ti zljubilo, bi ne bilo nič narejeno. Ali pač? Iskanje načina, kako naj se pisanje zgodi, je znaten del pisateljevega opravila. Kako pisati, je odvisno od zamisli, ki jo že imamo o sebi. Ne bi smeli pozabiti, da ustvarjamo svojo ustvarjalnost in si umišljamo svojo domišljijo.

Vse to moraš razrešiti, vedoč, da so to v resnici vprašanja, kdo si in kdo boš.

Resno sem začel pisati nekje pri štirinajstih ali petnajstih letih. Čutil sem, da me v šoli učijo nepomembne in nezanimive stvari in da to ni tisto, kar bi rad vedel. Učitelji niso skrivali, da se pri tem dolgočasijo. Komaj so čakali, da odidejo iz razreda, prav kakor mi.

Čutil sem, da mi v glavo tlačijo nepotrebno kramo norci. Informacij si nisem mogel prisvojiti; morale so ostati v varni razdalji kakor neprijetna jed. Druga možnost je bila privolitev. Ali pa upor.

Potem je prišlo pisanje, ki je pomenilo dejaven način osvajanja sveta. Lahko sem bil vseмогоčen, nikakor pa ne žrtev. Pisanje je postalo način razvijanja, urejanja vsega, kar je bilo prej videti zmeda. Če sem sprva pisal, ker je to počel oče, sem kmalu spoznal, da je pisanje prav tisti prostor, kjer sem jaz gospodar, kjer jaz uravnavam zadeve. V svoji delovni sobi za pisalno mizo, v ovojnici, topel, zbran, samostojen, pri roki z vsem, kar sem potreboval – glasbo, peresom, papirjem, pisalnim strojem – sem lahko naredil svet, ki je lahko poln neubranosti in mogoče brez kapljice strupa. Pisal sem, da bi se bolje počutil, ker se pogosto nisem počutil preveč dobro. Pisal sem, da bi postal pisatelj in odšel iz tistih predmestij. Toda medtem ko sem bil tam, mi je očetovo pripovedništvo oživljalo napol mrtev svet. Zgodbe so bile opravičilo, razlog, način, kako se zanimati za stvari. Iskanje zgodb je bil način poskusiti videti, kaj se dogaja z in brez. Ljudje pišejo, ker je zanje odločilno in pomembno, da prikažejo svojo plat zgodbe, ne da bi jim kdo vpadal v besedo. Tako oni vidijo stvar; tako so jih jemali – svoje različice. Zadeve morajo razčistiti v svojih glavah in v glavah drugih. Pisati pomeni tudi osupniti nad svojo lastno izkušnjo; pomeni poskusiti jo. Ob takem razmišljanju je čas za pokušanje, čas, ko se svojega življenja lotiš v vsej njegovi zapletenosti.

Izkušnja nenehno doteka. Če se tvoj jaz delno oblikuje ob udarcih, ranah in praskah, ki jih prizadeja svet, potem je pisanje neke vrste samoozdravljenje. Vendar se z ustvarjalnostjo začenja tudi nemir. To je nekakšen dvom, ki načenja tisto, kar je okamenelo. Od tod nemara spor med Rushdiejem in mulami. Umetnost pomeni svobodo misli – ne samo v političnem in moralnem pomenu – to je svoboda duha, ki ne pozna ovir in lahko izrazi nevarne želje. Ta svoboda je seveda neke vrste nestalnost. Želje so v navzkrižju s prepovedanim, skritim, s tistim, česar se ne more ali ne sme misliti,

vsekakor pa ne povedati. Ustvarjalna domišljija je učinkovito napadalna; spodkopava oblast; zna dajati videz neukrotljivega; je erotična in hitro načenja tisto, kar je postalo stalnica. Spominjam se nekaterih očetovih prijateljev, ki so se mu pritoževali zaradi mojega dela, posebno *Lepe moje pralnice*. Za Azijce na Zahodu ali za kogar koli v izgnanstvu sta intelektualna in čustvena zmeda lahko neznosni. Umetnik je lahko kanal za prepovedano, za tisto, kar je prenevarno, da bi povedali na glas, vendar za svoje muke ne bo nikoli žel hvale.

Pisal sem tudi zato, ker je bilo mikavno. Očaran sem bil, ko sem videl, kako ena stvar vodi k drugi. Ko sem v sobi nad očetovo spalnico začel nabijati po pisalnem stroju, sem hotel videti, kaj se lahko izcimi, kam me lahko zapelje taka ustvarjalna radovednost. Lahko se znajdeš sredi zgodbe, v nekem neznanem umišljenem kraju, toda tja prideš samo zato, ker si bil dovolj pogumen, da si začel. Bil sem neučakan in to me je oviralo. Brž ko sem se česa lotil, sem hotel končati. Več mi je bilo do uspeha kakor do iskanja. Hotel sem biti nekdo, ki je napisal knjige, ne pa nekdo, ki jih samo piše. Najbrž sem podedoval očetovo nemočno togoto kot neke vrste nemir. Še vedno sem nestrpen; ni ravno najbolj zabavno sedeti za mizo, kjer se nič ne dogaja. Vendar vsaj lahko razumem nujnost nemira pri pisanju – željo po tem, da se kaj naredi, kjer ne gre brez čakanja, ker je treba prežvečiti stvari, da uzreš, kako in kam se utegne razvijati tvoja pisarija, ali želi sčasoma poiskati svoj lastni način in se ji pri tem ne mudi proti koncu.

Ko sem se po najstniškem zanimanju za literaturo odločil, da bom opustil vse drugo in samo pisal, me je minilo navdušenje, vsekakor pa zanos. Odkril sem, da je eno pisati po šoli zase in v spalnici, čisto nekaj drugega pa je to početi osem ur na dan, da bi se preživel. To je bilo trdo delo; edini odmev, ki sem ga bil deležen, sta bili tišina in brezbržnost. Zelo sem pogrešal pozornost ljudi, ker je težko pisati v praznoti, ampak počel sem prav to. Zjutraj sem skozi okno svojega stanovanja opazoval ljudi, ki so odhajali na

delo, in jim zavidal hitenje in namen. Vedeli so, kaj počnejo; niso menciali.

Tako sem se prisilil, da sem ure in ure presedel za mizo, pri tem sem čutil eno samo veliko željo, da bi bil kje drugje. Na koncu sem odšel drugam, vendar sem tam čutil eno samo željo, da bi se vrnil k mizi. Strmel sem v papir, želel sem, da se zgodi, hotel na silo, hkrati vedoč, da se tega ne da prisiliti. Toda če malo ne potisneš, začutiš nemoč, kot da je vse obstalo. Če ne veš, kaj pričakuješ, je učiti se čakati težka preizkušnja. Kmalu sem odkril, da je težko oditi; zdelo se mi je skoraj nemogoče navezovati stike; nisem videl razloga, da bi nadaljeval. Čutil sem samo sovraštvo drugih in svoje sovraštvo; in potem obup. Postal sem potr.

Ni mi bilo jasno, do kakšne mere je delo lahko užitek. Mogoče imam to po očetu: pisanje se na dolgo roko ne izplača. Veliko narejenega je treba zavreči. Zvečine je vse skupaj ena sama polomija in poraz; neke vrste v neskončnost raztegnjeno mučenje. Sam sicer nisem imel takih izkušenj; brž ko sem začel pisati gledališke igre, so bile postavljene na oder. Vendar sem živel, kakor da bi bilo tako.

Vedel sem, da sem pisatelj, a se tega pomembnega dejstva ni zavedal nihče drug. Vedel sem, da sem pisatelj, nisem pa napisal nič takega, s čimer bi bil zadovoljen, nič, kar bi bilo dobro ali da bi komu koristilo. V resnici nisem vedel, kaj naj pišem; nisem vedel, kaj naj se moje osebe pogovarjajo med sabo. Napisal sem vrstico, jo ščečkal, napisal drugo, jo ščečkal in se zaničeval zaradi poloma. Pisanje je bilo opravičilo za moje lastno samoponiževanje. Oče me je opogumljal, pa tudi odvrčal od mojih naporov. Znal je biti jedek, omalovaževalen, odrezav. Name so leteli njegov prezir do samega sebe in njegovi lastni jalovi napori.

Bal sem se pisati, ker sem se sramoval svojih čustev in prepričanj. Ukvarjanje z umetnostjo je lahko dober izgovor za samozaničevanje. Za vsakršno umetnost ti mora biti dana določena mera predrznosti. Če pa hočeš biti predrzen, ti ne sme biti mar, kdo si.

Pisatelji si včasih radi umišljajo, da leži težava pisateljstva v tem, da prepričajo druge, da je to tisto, kar so. Toda v resnici je

težava v tem, da prepričaš samega sebe. Lahko se ujameš v nenavaden beckettovski paradoks. Nekaj od znotraj te sili, da poveš. Hkrati te zajamejo občutki jalovosti vsakršnega govorjenja. V mislih imam podobo odprtih ust, iz katerih ni slišati besede. To je, kot bi svoje besede med izpovedovanjem prevajal v ničelni jezik, ker se bojiš njihove prevelike moči.

Če ni obveze, če zadeve jemlješ napol resno in sam ne verjameš popolnoma v pisateljsko snovanje, se lahko umakneš brez občutkov, da ti je spodletelo. No, potem pridobiš druge, da te prepričajo o tistem, o čemer sam nisi prepričan. Vendar bodo zaznali tvoj dvom in ti ga vrnil. Edini način, da kamor koli prideš, je, da se prepustiš delu. Ampak kako priti do te točke?

Ljudje, ki so tam zunaj odhajali na delo, so bili 'disciplinirani'. Jasno, da sem moral dolgo sedeti pri miru, če sem hotel kaj doseči. Disciplina je torej neke vrste nasilje in zahteva potlačitev drugih želja. Nujna postane, ko bi v resnici dosti raje počel kaj drugega. Včasih je pomembno verjeti, da je za vsem, kar je kaj vrednega, težava. V naši predstavnosti je, da sta težava in moralna moč – ali vrlina – povezani. Zdi se, kot da bo vse toliko bolje, kolikor teže je pisati in kolikor bolj boleča je zamisel.

Če umetniki trpijo, to ni samo zato, ker je njihovo delo žrtvovanje in vdanost. To je zato, ker morajo imeti tesen stik z nezavednim. Nezavedno pa – ki ga že samo po sebi razganja od hrepenenja – je samovoljno. Ustvarjalnost je navadno tako tudi prikazana, kot neukrotljiva sila, nekakšna kolonialna drhal ali živalski nagon, ki ga je treba potlačiti. Umetniki postanejo utelešenje teh neposlušnih moči vsakega posameznika. Morajo jih izživeti in z njimi živeti, nenehno. To je cena, ki jo plačujejo za 'nadarjenost'. Če mora večina ljudi v meščanskem svetu živeti pod pritiskom, živijo umetniki nekakšno noro življenje za tiste, ki tega ne znajo.

Eden izmed pogojev, da si pisatelj, je zmožnost prenašati in uživati samoto. Včasih vstaneš od mize z občutkom, da je tvoj

notranji svet bolj nabit s pomenom kot pravi. Vendar samota – pogoj za vsako pomembno ustvarjalno in intelektualno delo – ni nekaj, kar so nas naučili, pa tudi ni nekaj, kar naj bi nas spremljalo skozi življenje. Ljudje se nadvse radi izogibajo samoti, ki jo potrebujejo, ker imajo občutek krivde, ker zanemarjajo druge ljudi. Toda pogovor s samim seboj je nujen, da pozabiš na čas in umirjeno raziščeš notranja stanja, kjer se predelujejo izkušnje, kjer se lahko pregledajo nejasne in nedokončane neposredne notranje spoznave in kjer se duh nemoteno razvija in vse potrebno predeluje. V tej samoti utegneš začutiti nemoč. Morebiti se zaveš preobilice izkušenj in vsaj nekaj časa ne uvidiš svojih lastnih ustvarjalnih možnosti.

Pisateljska samota ni isto kot osamljenost ali osama. Ob pretakanju besed izgineta jaz in strah, dvomov in pridržkov začasno ni. Čeprav ni jaz tisti, ki naj bi bil osamljen, se taka samota lahko združi z osamljenostjo. Lahko se zmotno zavajaš, češ da je vse, kar potrebuješ, že vsebovano v tem, v domišljiji; da lahko ljudje, ki jih ustvarjaš in jih premikaš kot literarne like, nadomeščajo in počno vse, kar lahko počnejo resnični ljudje. Od svoje umetnosti nekako preveč zahtevaš. Naučiti se je treba razločevati vse to. V tem pogledu sta pisateljstvo ali učna doba pisateljstva podobna spolnosti, paradigmi vsakršnega učenja in vsakršnih odnosov.

Na balkonu hotelske sobe v Madrasu, očetovem rojstnem kraju, se mi je porodila zamisel, iz katere je nastal *Predmestni Buda*. Kot poklicni pisatelj sem pisal drame in filmske scenarije, čeprav sem v obliki kratke zgodbe že izdal prvo poglavje »Predmestnega Buda«. Potem ko so se liki in dogajanja pojavili v tisku, so ostali v meni. Navadno končaš stvar z nekakšnim občutkom olajšanja. Mimo je, ker imaš tega dovolj, zakaj zdaj – do naslednjega – si povedal toliko, kolikor zmoreš in znaš. Toda jaz sem komajda začel. Vedel sem – to mi je povedalo vznemirjenje – da imam dovolj snovi za celo knjigo: južni London v sedemdesetih letih, kjer odraščata 'napol azijski' otročaj; popularna glasba, navade in obnašanja, droge, spolnost. Moja naloga je bila najti način, kako vse to urediti.

Da začneš pisati, pogosto potrebuješ idejo, začetek, podobo, namig, trenutno spoznanje – opravičilo za vse drugo, o čemer si še razmišljal, da bi zbral ali uredil – tako da vse pade na svoje mesto. Pri iskanju zgodbe skušaš poiskati kaj verjetnega in voljnega, kar se povezuje z vsemi drugimi stvarmi, o katerih razmišljaš. Moram reči, da me je ob *Predmestnem Budu* prav tako vznemirjala zamisel, da se bom dve leti ukvarjal z nečim, kar bo zame veliki projekt.

Ko prelistavam dnevnik, ki sem ga takrat pisal, vidim, koliko sem vedel o tistem, kar sem delal; in kako malo obenem. Treba je bilo odkriti – tisto, kar je že bilo. Spominjam se stavka Alfreda de Musseta: »To ni delo. To je samo poslušanje. To je, kot bi ti neznanec govoril v uho.«

Celo večnost sem skušal sprostiti miselne zavore, odstraniti ovire in ustvariti čist pretok med preteklostjo in peresom. Potem sem, tako kot zdajle, zapolnil cele strani z neobdelanimi zapiski; besede, povedi, rekla, biografije značajev, vse nametano, nepovezano. Veliko snovi je bilo, toda bila je precej neurejena. Treba je bilo narediti red, a je bilo preveč reda prezgodaj nevarneje od zmede. Nisem hotel tlačiti domišljije v hipu, ko se je ta bohotila, tudi če sem se zato počutil negotov. Železni nadzor zaustavi vsa kršno zanimivo dogajanje. Nekako moraš sestaviti vse dele svoje uganke, ne da bi pri tem vedel, ali bodo šli skupaj. Vzorec ali celostna slika je nekaj, kar moraš odkriti kasneje. Moraš verjeti, da se bo pojavila sklenjena zgodba, četudi je edina oprijemljiva točka zaupanja samo megljena intuicija.

Ozračje, to sem že imel. Toda značaje in posameznosti – življenje v knjigi – to sem moral ustvariti iz čečkarij. Pomembno je bilo vpeljati intonacijo, glas, držo, način, kako gledam na snov, in kakšen naj bo osrednji lik Karim, če naj se sam označuje. Ko sem enkrat imel intonacijo, je delo povzelo življenje samostojnega razvoja; spoznal sem, kaj naj bi bilo zunaj, kaj notri. Kaj pa, če sem slišal napačne intonacije?

Predmestni Buda mi je bil napisan na kožo, zato je lahko

pisanje nekako težje, čeprav že sicer ni nikoli lahko. Vedel sem, da je bila priprava – življenje – že narejena. Toda pri pisanju tako neposredno iz sebe je več priložnosti za sram in zadrego. Poleg tega so značaji že tako del tebe, da jih skorajda pozabiš prenesti na papir, ker jih je domišljija že postavila tja.

Obstajajo tudi druge nevarnosti. Mogoče želiš nadzorovati mehanizme in vzgibe, ki ti omogočajo pisanje, vendar utegne biti to nepremišljena in moteča oblika vsemogočnosti. V umišljenem svetu lahko obdržiš nekatere ljudi pri življenju, druge pa uničiš ali podrediš oziroma spremeniš. Ljudi je moč preoblikovati v tragične, komične ali nepomembne kreature. So sicer središče svojih lastnih življenj, iz njih pa lahko narediš navadne statiste. Samega sebe lahko spremeniš v junaka ali bedaka, ali oboje hkrati. Umetnost je lahko prav tako povračilo kakor nadomestilo. Lahko je neizmeren vir energije. Vendar lahko hrepenenja in želje, ki jih čara svobodna domišljija, pisatelja prestrašijo in hkrati navdajo z občutkom krivde. So stvari, za katere raje ne bi vedel, da jih misliš. Hkrati spoznaš, da so te misli pomembne in da ne moreš naprej, ne da bi jih izrazil. Pisanje lahko zato kaže podobo nezvestobe ali izdajstva, vdaja pa je, medtem ko pero razkriva skrivnosti, nevarna zadeva. Težava pri raziskovanju ali delanju poskusov potemtakem ni, da ne boš našel ničesar, ampak da boš našel preveč in da se bo pri tem preveč stvari spremenilo. V takih okoliščinah bi morebiti bilo lažje, ko bi nič ne pisal ali se miselno izpel. Če smo živa bitja, ki potrebujejo in ljubijo izmišljije, potem se je treba vprašati, kako, zakaj in kdaj se vse to neha dogajati. Zakaj je domišljija tako strašna, da jo moramo cenzurirati? Kakšna je lahko naša misel, da postane tako rekoč nepojmljiva?

Miselna zapora vse zadrigne in pomembne stvari potlači. Zapora se potem lahko izkaže kot depresija, kot način, kako obdržati nesprejemljivo v varni razdalji, čeprav te potem nenehno opominja, da je še vedno tam.

Ko sem se enkrat lotil *Predmestnega Buda*, sem naletel na značaje in dejanja, ki jih nisem mogel predvideti. Changez, ta še

posebej, je bil lik, ki se je sprožil iz neznanega. Vedel sem, da mora Jamila imeti moža, ki še ni bil v Angliji. Januarja 1988 sem zapisal v dnevniku: »Del mene želi, naj bere Conana Doylea. Drugi del hoče, naj bo neizobražen, s kmetov. Poskusi oboje.« Sprva sem si zamislil krut, nasilen lik, ki se bo divje sprl z Jamilo. Toda ta vrsta krutosti ni bila uglašena z intonacijo romana. Med preskušanjem sem odkril, da mi je naivnost, ki sem jo prisodil Changezu, kmalu ponudila možnosti za ironijo. Če so dogovorjene poroke izziv romantični ljubezni, v kateri vnaprejšnji dogovori niso možni, kaj bi se zgodilo, če bi se Changez zaljubil v svojo ženo? Kaj če bi ona postala lezbijka?

Mnoge zamisli, ki sem jih preskusil v knjigi, so bile celo ob sami zasnovi videti čudške. Prepričeval sem se, naj nenavadnosti ne omalovažujem preveč. V teh nenavadnih zamislih je bilo vedno nekaj, kar je bralca lahko presenečalo in vznemirjalo, prav kakor je tudi mene suvalo.

Ko so posneli moje filme in objavili knjige, je bil oče navdušen, pravzaprav celo nekoliko presenečen. To je bilo tisto, kar je sam hotel, le da se je zgodilo meni, ne pa njemu. Proti koncu svojega življenja, to se je ujemalo z mojimi pisateljskimi začetki in rastjo, je postajal vedno bolj nestrpen. Pustil je službo, več pisal in z vedno večjim obupom pošiljal knjige založniškim hišam. Tu in tam mi je očital krivdo, ker je pogorel pri urednikih. Seveda bi mu lahko pomagal, mar ne, kakor je on pomagal meni? Čeprav je bil ponosen na to, kar sem počel, mu je bil moj uspeh v posmeh. Zdelo se mi je, da je postal zagrenjen. Če je lahko meni uspelo, kako da njemu ni? Zakaj lahko nekateri ljudje pripovedujejo šale, oponašajo, žonglirajo z noži in vrtijo krožnike na nosu, drugi pa ne znajo drugega kakor narediti sufle? Kako to, da lahko ljudje vztrajajo in skušajo narediti nekaj, v čemer se ne bodo nikoli odlikovali? Je pisanje težko? Samo če ne znaš pisati.

Rad delam vsak dan, zjutraj, kakor moj oče. Tako sem lahko zvest njemu in samemu sebi. To bi zelo pogrešal. Postalo je navada,

vendar ne samo to. Dnevu daje potrebno težo. Ob tistem, kar delam, mi ni nikoli dolgčas. Zdaj se dela lotevam z večjim navdušenjem kakor včasih. Seveda je vedno manj časa, treba pa je povedati vedno več. Več je literarnih oseb, več izkušenj in številnih poti, kako priti do njih. Če pisanje ne bi bilo težko, kako naj bi ob njem užival. Če je prelahko, morebiti dobiš občutek, da zgodbe nisi dobro zagrabil, da si zanemaril pomemben del. Toda verjetneje je težava stvar dela samega – kjer naj bi tudi bila – ne pa osebna kriza. Nisem prepričan, da postajaš z leti spretnejši, verjetneje je, da te je manj strah umišljenih posledic. Veliko je stvari, ki jih je treba prečistiti, potem šele se začne delo.

Prevedel Boris Jukič

KOLUMBIJSKA PROZA

Germán Espinosa *Zaton svežega grozdja*

... ker na njem je bilo vse sveto
kot marmor pobožnosti ...

Efraín Huerto

Odkar se je bil Tatay – to je bil samo ljubkovalni vzdevek – izkrcal v Puertu Barriosau, je minilo že več mesecev, ko je dojel, da je bil tarča zloveščega izsiljevanja. Iz sobe številka deset Hotela Imperial, kamor mu je strežnik občasno prinašal steklenice viskija in demižone sode, je z grenko negibnostjo opazoval kolonialno mesto, od katerega bo po dveh potresih kmalu ostala samo še kopica kamnov, na kateri se bo dvignila moderna Gvatemala. Ampak potekal je šele mesec september 1915. leta in Tatay ni imel niti toliko moči, da bi premišljeval o tistem drugem potresu, ki je na drugi strani morja pretresal šibke temelje sveta in njegove kulture. Njegov sin, ki se je imenoval enako kot on, je od časa do časa iz sosednje sobe prihajal k njemu na obisk, ob tem pa dal jasno vedeti, da je v Gvatemalo pripotoval samo zato, da bi popazil nanj. Vendar je bil ta poganjek neljubezni, s katerim ni bil v stiku že zelo veliko let, mislil pa je lahko samo na tisto sanjavo glavico svojega drugega sina, Güicha, ki ga je bil že skoraj pred enim letom zapustil s Francisco sredi zmernih, a mogoče preroških sunkov vetra španske jeseni.

Vedel je, da ga spodaj, v veži hotela, z nerazrešljivo vztrajnostjo čaka majhen zbor pisunov in pesnikunov, ki ga je pripravljen obsuti celo z najnizkotnejšim laskanjem. Hkrati mu ni bilo neznano, da to počno v najboljši dobri veri. In da so med njimi nekateri, ki se jim lahko zaupa, ki so *čisti*, kot jih je rad imenoval, še posebno tisti Arévalo, avtor *Maye*, *Las rosas de Engaddi*. Ali tisti Drago Bracco ... Ampak sprevidel je, da je bil padel v past in da je obup ugoden

samo za to, da jih ima za sokrivce – zaradi dejanja ali opustitve dejanja – pri tej satanski goljufiji. A, to, *moja kristalna duša je prosojna; vendar kristalna je ko okno, svetloba, ki sprejema, je zabodna ...* Ti verzi so ga obsedli, ne toliko zaradi svoje izdelanosti, temveč zato, ker so izhajali iz drugih njegovih verzov, zdaj že daljnih. Če bi se duhovna prosojnost spremenila v navadno modo, bi to imelo nepredvidljive posledice. Tatay je s pogledom šel čez strehe škrlatno rdečih strešnikov in si prizadeval, da bi na nebesnem oboku našel nekaj – sam ni vedel kaj –, kar bi mu dalo upanja. Mesto, kjer je živel pred petindvajsetimi leti, v obdobju Justa Rufina Barrios, mu je ponujalo svojo vaško dremavost, svojo neskončno zatopljenost vase, ki sta se mu v srcu in na mehkem in milem obrazu usodno spreminjali v tesnobo.

Od vseh oseb, ki so v varljivem somraku hotela prežale nanj, se je najbolj bal Alejandra Bermúdeza, ki ga je pred nekaj meseci zapustil v New Yorku, zdaj pa se je vračal, da bi se napital na gvatemalski pojedini. Tisočkrat raje kot njegovo je imel družbo neznosnega francoskega konzula, ki je trdovratno vztrajal pri tem, da bi mu govoril o *Monstres parisiens* ali o *Les folies amoureuses* Catulla Mendèsa. Večkrat si je že prizadeval za to, da bi v eno ali drugo smer razrešil položaj. Neštetokrat že je v predsobi dolgo čakal lastnika in gospodarja Gvatemale, ne da bi ga ta blagovolil sprejeti. Manuel Estrada Cabrera je od njega pričakoval kaj več kot samo kratko pesem o njegovi materi, ki mu je *pokazala glorio bleva* in *Palado s svojo sulico*, natisnjeno v *Diario de Centroamérica*. Verjetno pa ni bil pripravljen na to, da bi mu kaj takega ukazal iz obličja v obličje. »Zakaj me ta človek noče sprejeti?« je vprašal Adána Vivas. »Kaj vsemu se človek izpostavi v teh afriških pašalukih Srednje Amerike!«

Vivas je preroško molčal. Minili so že tisti izvrstni dnevi, ko se je Tatay na železniški postaji, ob množični in slavljeni dobrodošlici prebivalcev glavnega mesta, od ganjenosti zjokal. Tisti dnevi, ko je pred topoglavim ljudstvom in finimi intelektualci, ki so določali takt in hvalo, razkazoval svoje vrtnice, svoje labode, svoje grlice, svoje

gondole, svoje lire, svoje princeze, svoje paže, svoje satire, svoje madrigale, svoje španske melodije in tudi svoja junaška preklinjanja ali pozdrave. Tisti dnevi, poleg tega, ko je v nepodpisanem člančiču diskretno pohvalil kakšno faseto tiranovega dela, ker je vedel, da je sijajen gojitelj ljudske izobrazbe in ker mu je bil dolžan velikansko uslugo, s tem pa bi se moral Estrada Cabrera čutiti zelo dobro poplačanega. Tatay je dobro vedel, da so se doslej njegovi sovražniki zaman zaganjali proti čistosti njegovega življenja, kljub, seveda, njegovemu močnemu popivanju in njegovim dandijskim ekstravagancam. Včasih so ga kritizirali, ker je sprejel diplomatska mesta od Joséja Santosa Zelaye, vplivnega moža v Nikaragvi, komur je bil generalni konzul v Parizu in nato tajnik delegacije pri Panameriški konferenci v Rio de Janeiru. Ampak Zelaya, čeprav vladar *de facto*, je vodil liberalno revolucijo leta 1893 proti konfesionalnemu režimu Roberta Sacase; z orožjem je bil podprl revolucijo, ki je v Hondurasu strmoglavila diktatorja Vásqueza; za svojo državo je dosegel vnovično priključitev Mosquitie; uveljavil je laičnost v šolstvu; vzpostavil je civilni zakon in sekulariziral pokopališča. Resnici na ljubo povejmo, da Tatay, ki je v tistem času z družino prebiral dneve trdovratnega pomanjkanja, ni imel razloga za to, da bi odklonil ponudbo, ki mu jo je dal minister Adolfo Altamirano, eden snovalcev liberalne ustave iz leta 1893.

Nekaj drugega pa je bilo to, kar so zdaj zahtevali od njega, kar je Estrada Cabrera sam pri sebi negoval: naj Tatay zapoje epsko hvalnico njegovi satrapiji. Že pet mesecev ga je silil v žaljiva čakanja v predsobah in brezupne opravke, medtem pa se je do vrtoglavih višin dvigal račun v Hotelu Imperial, kjer je bil na začetku tako radodaren z viskijem in šampanjcem. Žal je bil Tatay, že v obdobju, ko je bil pesnik otrok, ko je v Xolotlánu stopil v absurdni zakon, ko je v Valparaísu ponočeval s Pedrom Balmacedom in Domitilio, v Parizu pa z Jeanom Moréasem, postal suženj alkohola. Tega se je dobro zavedal in v Madridu, kjer je po navadi stanoval, so zaradi njegovega velikega talenta prenašali nekatere njegove blodnje in nezmernosti, tako kot tistega večera, ko se je zatekel k Píu Baroji

in ga rotil, naj ga zaščiti pred ruskimi nihilisti, ker je čutil, da mu sledijo. Tudi v mirni Valldemosi, ob kartuziji, je mislil, da je doživel strašno vizijo Luciferja, zato se je odločil, da bo svojo dušo opral pri spovedi z nemškim duhovnikom, kateremu je dejal: »Oče, moje življenje je bil roman,« ta pa mu je odgovoril: »Sin moj, moje pa dva; moliva.« Ampak njegov duh se je ohranil, kljub telesnim hibam, pokončen. Zadosti, da je ostro oštel Teodorja Roosvelta ob umazani zadevi s Panamo. Zadosti, da je dvajset let prej napovedal pohod kajzerjevih imperialnih kopit v Francijo. Zadosti, poleg vsega tega, da je z novimi krili opremil jezik Kastilije, ki je v zamudni pozabi svojega davnega dvorskega blišča postopala po vijugah neoklasicizma in romanticizma.

Zdaj, ko je bil Tatay med štirimi stenami te hotelske sobe jetnik, ne da bi vedel kako, nekega malega tropskega tirana, ki ga je bil prevaral, ko je bil nezmožen tega, da bi še naprej denarno podpiral množično pitje lokalnih boemov v njegovo čast, ko je vedel, da Estrada Cabrera ne bo pokrtil računa, razen če izpod njegovega peresa ne bo vzbrstel nezaželen ditiramb, je dojel, da je prispel do poslednjega razpotja. Njegovo zdravje, prej čvrsto, je nenadoma opešalo v New Yorku, *kjer ga je Tánatos, jezdec in mršav, prestrašil s svojim srpom na carcassei konja* ... Tánatosa se je najbolj bal, še iz davnih časov, ko sta mu Serapia in Indijanec Goyo, v hiši polkovnika Ramíreza, kjer so v nadstreških gnezdile sove, pripovedovala zgodbe o dušah v vicah in prikaznih. Iz časov, ko mu je njegova stara teta – starka, ki so jo vso pobelila leta in je trpela nenehen drget – pripovedovala o menihu brez glave, o kosmati roki, ki te je lovila kot pajek, in mu kazala, ne daleč od velike razmajane družinske hiše, okno, skozi katero so bili hudiči odnesli Juano Catino, *zelo pregrešno žensko, nerazsodnega telesa*. Iz časov, ko sta skupaj molila k sveti Trojici, da bi zaklinjala črno nevihto. Iz časov temnih, morečih sanj v otroštvu, v katerih je v roko ugriznil brezoblično prikazen, ki ga je nadlegovala, in začutil, kot da je zobe zabodel v oljnato voščenko. Nekoč je Tánatosa poskusil osladiti tako, da je hlinil, da ga je videl skozi oči kentavra Medona, in trdil, da ni mršav

in uvel, temveč to, da z njegovega obraza sije prikupnost device, godne za ženitev, da v levi roki nosi zelene palme zmagoslavja, v desni pa kupo z vodo pozabljenja. Ljubezen da spi ob njenih nogah kot pes ... In vendar

*ustrašljiva zavest naše človeške prsti
in grozljiv občutek minljivosti, groza,
da gremo tipaje, z občasnim preplabom,
proti neizogibnemu neznanemu ...*

»Živinozdravnikov ne potrebujem!« je dejal v Hotelu Imperial, spet priklenjen na posteljo zaradi živčne depresije, ko so se uradni zdravniki drznili prepovedati mu viski. Ne, viski je bil njegova edina tolažba od tistega jutra naprej, ko sta Francisca in mali Güicho zapustila kabino ladje *Antonio López*; bilo je, kot da sta se pogreznila v daljavo in preteklost ter ga prepustila, proti svoji volji, nepredvidljivi usodi. Francisca je jokala vso noč; rekla mu je:

»Tatay, ostanite. Odpotovali boste v prevari.«

»Ne, ljubezen moja, mene nihče na prevara. Bermúdez je dober prijatelj in rojak.«

Bermúdez ga je bil obiskal nekaj tednov predtem, da bi ga prepričal, da mora zdaj, ko se je tragedija zgrnila nad Evropo, svoj literarni ugled zastaviti za službo miru (to krasno abstrakcijo). »Dobri prijatelj in rojak« je v ozadju slišal žvenketanje zlata, ki bi ga ameriške univerze utegnile plačati za predavanja Latinoameričana na vrhu slave. Tatay je v tem videl samo možnost, da bi komu bil koristen. Če so angeli naivni, potem je bil on naiven kot angel. Njegov je bil rod Lautréamontov, Rimbaudev, Verlainov. Njegova veličina – veličina Baudelaira ali Hugoja. Njegova hudobija – hudobija zračnega duha. Rodil se je kot pesnik, *valolom večnosti*, od nog do glave. Predvojna Evropa, Amerika diktatur ga nista okužili. Njegova zadrega – zadrega laboda med lužami ... Zatorej je pisal direktorju podjetja Compañía Trasatlántica Española, markizu Comillas, in ga zaprosil za vozovnici za New York.

Antonio López je v Brooklyn priplula neko megleno in silno mrzlo novembrsko jutro. Mesto je bilo v medli svetlobi, onstran mogočnosti migetajočih škrlatnikov v širokem rečnem ustju Hudsona, razbrisano. Na pomolu je Tataya obšla prva slutnja: nedavno mu je v Parizu, v prav nič radodarnem Parizu, skupina intelektualcev, s slovitim pesnikom *Les idylles antiques*, Paulom Fortom, na čelu, izkazala spoštovanje; v Raveni mu je bil podeljen edinstven privilegij, da se je smel s prsti dotakniti Dantejevih posmrtnih ostankov, odlikovanje, ki ga je z grozo odklonil; po vsej Latinski Ameriki, in celo v luzitanski Braziliji, so ga množice radostno prihajale pozdravit; v New Yorku pa sta bila pozdrav pomola in mrzlega jutranjega svitanja edini pozdrav. V tem ni hotel videti še enega znaka brezbriznosti (ali omalovaževanja) saškega sveta, temveč skrivno opozorilo angela smrti: Tánatos je začel zaposlovati njegove misli, tokrat pod videzom velikega strica, resičastega telovnika. Sprejele so ga, s hladno vljudnostjo, ki jo pri njih zbuja Latinoameričan, Hispanic Society, Authors League, American Academy of Arts and Letters in Browning Society. V prvi izmed njih je z naglasom, ki je zaradi svoje blagosti ostal neslišen, prebral nagovor:

*Hohenzollern: na čelu tvojem
zlati je orel.*

*Francoskega Vidca spominjam se
pesmi, zvenečega, živega speva,
kjer bronu pravica ukazuje ...*

*Bog je nad vsem; na vrhu
gorá človeške slave*

*pa angel strašan nenadoma razvnema
groma božanskega zmešano glavo
in žare senc izlivajo*

ognjeni dež in dež strupeni;

*Ábadon, Apolón, Pokončevalec – to je isto –
pa se dviga izmed strani Knjige brezna.*

Veliko mesto mu je v kosti poglano nagoni strah. Za sijajem Pete avenije je zaznal zakrinkano revščino; zaslutil je množice, ki so med Bronxom in Manhattanom umirale od neurij; na njujorških golgotah je zaznal vso klico človeškega trpljenja, ki jo jupitrsko štiti, paradoksalno spodbuja orel velikanskih in močnih peruti. Prezir do njegove ljube Latinske Amerike je bil skovan v srebrno medaljo, ki mu jo je vsilila Hispanic Society, drugorazredno odličje, ki ga je kasneje odvrigel v kateri koli pivnici, ob tem pa pripomnil, da so neki *aurea mediocritas*, kot je bil Blasco Ibáñez, podelili zlato. Ko so mu tistega decembra sani in hermelinasta krzna starega božička v izložbah Pete avenije, ki so prinašale malo ljubezni na ta svet kolosalnih hiš, luksuznih jaht, dobro nahranjenih psov, predragih dirkalnih konj in otrplih rojev črncev in Judov, pomagali živeti, je v njegovem duhu zraslo prepričanje, da Severna Amerika ne potrebuje špansko govorečih pacifistov: takrat je bila tako samozadostna v svojem saškem svetu kot, denimo, Arabci v muslimanskem, kljub Kalmikom, Kitajcem, Kanakijem, Japoncem, Italijanom in ljudem z vsega sveta, ki so se neprenehoma sprehajali po njenih neštetih četrtih. V stanovanju na Sedeminštirideseti ulici, kjer sta z Bermúdezom stanovala, je začelo primanjkovati hrane. Tatay je bil velik kuhar: njegove jedi so bili pokusili – in nato tudi pohvalili – najboljši gurmani Evrope. Ob tej priložnosti je dokazal svojo spretnost za varčno kulinariko v vojni podobnih razmerah. Ampak prišla je zima in miloščine hispanofilskih družb niso zadoščale za to, da bi se obvarovala pred hudimi napadi ledenega mraza. Treba je bilo sprejeti (ne za pet tisoč, kot je hotel Bermúdez, temveč petsto dolarjev, kot je on menil, da se spodobi) nesebično ponudbo čudnega bankirja literata, imenovanega Huntington, Bog mu daj večni pokoj. Bermúdezu je zasmrdelo po razkrojinu, opazil je, da miši zapuščajo ladjo, in se jim hitro pridružil. Lepega dne je zginil in zapustil pesnika, *nebeškega strelovoda*, zgubljenega med bobni kamnite njujorške džungle.

Nekega večera se je Tatay znašel v dobrodelni kliniki; oblegali so ga zdravniki, zgroženi nad bednim stanjem njegovih jeter. Bil je

Tánatos, *jezdeč in mršav*, ki je zdaj postajal vidnejši. Zima je bila pesniku vcepila svoj globoki pisk v telo in je bolehal je za dvojno pljučnico. Rešila ga je njegova mogočna telesna konstitucija, nekoliko temnega Indijanca Čorotege, pooblaščenca. In tudi navzočnost njegovega sonarodnjaka, Aníbala Zelaye, in gvatemalskega ministra v Washingtonu, Joaquína Méndeza, človeka – kaj hočemo – ki je pogosto koketiral s pesništvom. Méndezu je prišlo na misel pisati vsemogočnežu v Gvatemali, Manuelu Estradi Cabreri, in ga obvestiti o položaju velikega latinskoameriškega pesnika v severni zimi. Satrap je pokazal svojo zvitost; prav nič se ni obotavljal. Po nekaj tednih je račune na Sedeminštirideseti ulici pokrila vlada neke neznane *banana republic*. Prosili so, naj pride pesnik raztrest svoje perle v deželo quetzala. Tatay je odplul s *Sixaolo* proti Puertu Barriosu in spet začutil ljubkovanje popularnosti, ko je pristal v vmesnem pristanišču La Habana. Isto je začutil v gvatemalskem pristanišču, na poti v glavno mesto, prve mesece na pojdinah v hotelu, kjer je tistega oktobra leta 1915 iz sobe številka deset še vedno nejasno videl škrlatno rdeče strehe, kamor so se tu pa tam posedali vrabci in jastrebi.

Tisto jutro se je Tatay spraševal o svoji slavi in v ustih se mu je pojavil okus po žolču. Potem se je spomnil daljnega večera, ko je v kavarni d'Harcourt prvič videl tragičnega favna, Paula Verlainea, čigar podoba zakrknjenega boema se je popolnoma ujemala s portretom, ki ga je narisal Eugène Carrière, kupil pa luksemburški muzej. Alejandro Sava ju je predstavil: *Poète américain, admirateur* itn. Tatay je v slabi francoščini zašepetal, kako vdano ga občuduje, in sklenil svoj dolgovezni govor z besedo *gloria* ... Verlaine je začel udarjati po mizi in z astmatičnim glasom godrnjati: *La gloire! ... La gloire! ... Merde encore!* ... Zdaj je vse to bilo ožarjeno z močnim, a daljnim sijajem zvezde v somraku. Verlaine je bil umrl pred dvajsetimi leti, on, ki mu je napisal *Responso*, pa je bil tukaj; oblegali so ga lovski psi, gnusil se je samemu sebi, gnusilo se mu je njegovo lastno telo (ni bilo angelsko), gnusili so se mu njegove temačne misli in vse mesto, ki ga je bil prej ljubil, zdaj pa ga je

stiskalo s svojim podeželskim in korumpiranim zrakom ... Če bi mu le nekdanji tovariši lahko pomagali: Soussens, Lugones, Nervo ... Sinoči je Arévala vprašal, ali lahko namesto njega napiše hvalnico Estradi Cabreri, on pa se zaveže, da jo bo podpisal; zlagal se je, da preprosto ne zna pisatiotic v verzih. Arévalo je užaloščeno odgovoril, da ne more, da je njegova muza strogo lirčna.

Stopil je do brušene lune na zrcalu in opazil svoj popačeni obraz, mlahav, volovskih oči, z lici, ki so se spuščala na spodnjo čeljust. Kako drugačen od nekdanje moške lepote. Kako drugačen od tistega Tataya, ki ga je nekoč spoznala Francisca, celo drugačen od tistega, ki se je bil poslovil od Güicha na ladji *Antonio López*. Drugačen od tistega, ki je gledal kot čista zarja, ki se je smehljal kot roža ... Zdaj, ko se je komaj približeval petdesetim letom, se tudi jokati ni mogel. Spustil je roko na podstavek zrcala, nameraval je udariti s pestjo, zatuliti na ves glas. Roka se je rahlo dotaknila valovitega papirja. Pogledal je. Od kod ta ovojnica brez glave? Pismo je bilo naslovljeno njemu, vendar ga je v dveh ali treh urah, odkar je tisto jutro, zaprt v svoji sobi, srkal viski, zdaj prvič zagledal. Naglo ga je odprl. V notranjosti je pazljivo prepognjeno našel pesem, ki se je kasneje pojavila na strani 1262 njegovih *Zbranih pesmi* (Aguilar, Madrid, 1954), ki pa je on ni nikoli napisal. Bila je obotavljajoče posnemanje njegovega sloga, ki se je včasih zatekal k njegovim davnim izrazom, kot *skrivni kult* v njegovem *Responsu*, ali zgolj držam iz preteklih let. Priobčil jo je *Diario de Centroamérica*:

... in premaknila je kretnja boginje
roko Estrade Cabrere.

Vkrcal se je tistega novembra, v pristanišču San José, namenjen v Nikaragvo. Tokrat ni na bregu ostala nobena samotna in zgubljena iluzija in kakor pes tulila smrti, kot takrat, ko je svojo watteaujevsko barko napotil proti Kiteri. Ruben Darío je zdaj dokončno odhajal z vsemi svojimi iluzijami na neizogibno srečanje s Tánatosom, ki ga bo spoštljivo in ljubeznivo pokril v njegovem rojstnem kraju, kot

je bil to naredil hlap vola, ki ga je pod žarečim zlatom sonca videl v svojem otroštvu. Umrl je naslednjega šestega februarja, isti dan, ko se je na drugi strani oceana zbudil Güicho ter začel vpiti in zahtevati ljubega očija Tataya.

Beograd, 1978

Prevdel **Pavle Fajdiga**

Marvel Moreno *Oriane, teta Oriane*

Hiša tete Oriane je Marijo takoj osupila, vznemirjati pa jo je začela, šele ko je zaslišala prve glasove. Hiša je bila velika in tiha, obdana z vrtom, kjer so rasle akacije. Vzdolž hodnikov so se vrstili že dolga leta zaprti saloni in spalnice s pohištvom, ki je spalo na podobah, narejenih iz prahu in raztrganih pajčevin. Marija je nehote začela hoditi po prstih. Povsod so bili slike in zrcala, gobelini in preproge z neskončno ponavljajočimi se arabeskami in okno z barvnimi stekli, podobno vitražu v cerkvi. Marija se ni spominjala, da bi kdaj že bila tu niti da bi kdaj prej srečala teto. Vedela je, da je babica enkrat na leto, na predvečer sv. Janeza, odhajala k teti na obisk. Vedela je tudi, da teh obiskov dedek ni odobral. In slutila je, da ne bi bila nikoli prišla, ko bi bil njen ded še živ, ko je prispelo vabilo tete Oriane, naj preživi julijske počitnice pri njej. Mariji je bila teta Oriane takoj všeč. Že prvi dan. Bila je umirjenega videza in imela je blede oči, ki so jo gledale s prizanesljivim hrepenenjem. Vedno je bila vesela. Vedno se je nasmehnila, ko je Marija vstopila v sobo, kjer je preživljala popoldneve in risala figurice ob oknu, ki je gledalo na morje.

Risbe tete Oriane so Marijo privlačile, uspavale so jo, kadar jih je opazovala. Nekaj čarobnega je bilo v neskončnem ponavljanju oblik, v svinčniku, podobnem trnku, ki se je dvigal in spuščal kot igla na blagu. Teta je vedno sledila enakemu zaporedju in najprej narisala cele vrste krogov, nato pa zarisala križ v vsak krog posebej. Potem so njene roke krilile nad listi, krogi in križi pa so zginili pod prepletenimi črtami, ki so se združevale in oblikovale majcene rombe. Proti večeru je Marija prihajala k njej v sobo in jo opazovala,

kako porisuje list za listom, dokler se ni znočilo in je prišla stara Fidelia povedat, da je večerja pripravljena. Cele ure je lahko sedela ob teti Oriane. Ugajala ji je njena umirjenost, tišina, ki jo je vedno obdajala. Všeč so ji bile njene begajoče roke, podobne puhu, ki ga je veter raznašal nad akacijami na vrtu. Odkrila je tudi, da sta si s teto podobni: obe sta imeli čudno navado, da nista nikoli stopili na stik dveh talnih ploščic. Obe sta imeli radi leđeno sadje in cvet *ilang-ilang*. Včasih je pri teti Oriane odkrila svoje lastne kretnje, poseben način nagibanja glave, previdno obliko nasmeha. Koliko sta si bili podobni, pa je ugotovila šele takrat, ko je listala album s fotografijami.

Teta ji ga je pokazala nekega deževnega popoldneva, enega tistih popoldnevov, ki sta jih pustili minevati tako, da sta neskončno dolgo igrali človek ne jezi se. Ker ji je teta govorila o starih časih in ji želela pokazati, kako so se takrat ljudje oblačili, je vzela album iz omare, si ga položila na kolena in ga odprla. Počrnele in zamegljene slike so se začele vrstiti pred njenimi očmi in si zmedeno sledile, vse dokler niso prišle do deklice, oblečene v obleko iz organdija. Marija je nekaj trenutkov mislila, da vidi sebe. Osupla je prepoznala svoje kite, svoj obraz in celo svoj zadržani strah pred fotografskim aparatom. Teta Oriane se je nasmehnila – njej se je vse skupaj zdelo najbolj naravno na svetu – in ne da bi spregovorila, je spet začela obračati liste in brisati prah z brezimnih prijateljev in sorodnikov. Marija je imela občutek, da znova doživlja že znane prizore. Zdelo se ji je, da je nekoč že stala za tetinim hrbtom, ne da bi se za slike sploh menila, s prav tako otopelostjo, kot da bi se njenih vek dotikala nevidna roka. Ko je teta Oriane obrnila list, je nežno popraskala obraz moškega. Bil je žalosten obraz kot odsev v vodi.

»Kdo je to?« je vprašala Marija

Teta je zaprla album.

»Sergio,« je rekla. »Edini brat, ki sva ga imeli tvoja babica in jaz.«

»Mislila sem, da je umrl kot otrok,« je dodala Marija.

»Nič čudnega,« je rekla teta Oriane in pogledala na igralno ploščo. »Tvoja babica rada goljufa preteklost. Se greš igrat?«

Morda so se glasovi začeli naslednjega dne. Ali malo kasneje. Marija je verjetno z leti pozabila. Ko je bila že poročena in ji čas ni bil več iskrenje posameznih trenutkov, temveč počasno potekanje enakih dni, ki so minevali ob opazovanju hčerkinе igre na vrtu hiše, kamor jo je osamil mož, se je Marija poskušala spomniti, kdaj je prvič zaslišala glasove. Ali se ji je to zgodilo takoj naslednjega dne po tistem, ko sta s teto listali po albumu, ali kasneje, ko je Fidelia izjavila, da je neki neznanec prišel na plažo nabirat školjke in brez sramu pogledoval proti hiši. Ni se mogla natanko spomniti. S skrivno tesnobo je čutila, kako se ji spomin izmika in postaja vedno bolj neotipljiv, vezan le na tisto od rje razžrto gugalnico, ki jo je nekega dne odkrila na vrtu tete Oriane in ki je bila leta nazaj, veliko preden sta jo dež in sonce neozdravljivo razjedla, pobarvana modro. Glasovi so se začeli tisto jutro, ko je s palico izkopala gugalnico in začela odstranjevati plast blata, ki je prekrivala verige. Ko je čistila obroč, se ji je zazdelo, da za hrbtom sliši pokanje suhih vej. Potem je zaslišala škrtanje. Obrnila se je, a zadaj je videla le zid vrta in košate akacije z odprtimi rumenimi cvetovi. Pomislila je, da kuščar teka po soncu. Ne da bi se vznemirjala, je nadaljevala čiščenje gugalnice. Trenutek potem se je hrup vrnil. Marija je počasi vstala in pogledala okoli sebe. Nenadoma, kot da bi ga nekaj prestrašilo, je iz gošče priskakljaj rumen ptič in zmedeno zakrilil pred njo ter se kot nit dvignil proti svetlobi neba.

Glasovi so se nevidno priplazili na vrt tete Oriane. Pa se tam niso ustavili, temveč so počasi začeli vdirati v hišo, postopno so jo osvajali in se širili po hodnikih in prehodih. Nenadoma jih je bilo slišati pod stopnicami, za zavesami, valili so se pod stropom in se stapljali z vetričem in šumenjem akacij. Čim bolj prepoznavni so postajali in čim bolj so se izoblikovali v nedvoumne glasove, tem

bolj jih je Marija imela za neresnične. Včasih so jo dohiteli, ona pa je slepo bežala po hodnikih ali pa obstala čisto pri miru, skrčena od strahu. Bili so preveč vznemirljivi, da bi jih lahko sprejela. Marija je v sebi ustvarila prostor, kamor je odganjala stvari, ki jih ni hotela sprejeti. V tem prostoru so prostodušno dremale čarovnice in jokice in tja je sčasoma izgnala glasove.

Glasovi so postajali ranljivi in uročljivi. Vadila je vse mogoče trike, poskušala s čarovnijo, včasih je pomislila, da se jih bo znebila, če zadrži sapo, ko jih zasliši. In zares so se takrat potuhnili. A to so bile le začasne rešitve: glasovi so se spet pojavili in se naučili, kako se izmakniti urokom. In celo takrat je iskala razumen odgovor in glasove povezala z resničnimi dogodki, umišljala si je, da gre za prepah in za lačne miši. Šla je tako daleč, da si je izmišljala zapletene zgodbe o tem, kako jo namenoma straši ljubosumna in jezna čarovnica Fidelia. Na to, da bi se pogovorila s teto Oriane, še pomisliti ni mogla. Konec koncev ni bila prepričana, ali glasovi ne obstajajo le v njeni domišljiji, pa sram jo je bilo, da bi jo teta Oriane imela za majhno punčko. Nekega jutra pa je odkrila gugalnico obešeno na akacije, čeprav jo je pustila na vrtu na tleh. S stisnjenim srcem je stekla po teto Oriane.

Našla jo je v jedilnici, kjer je čistila srebrni pladenj. Že pri prvem stavku je v njenih očeh zaznala umirjen dvom. Ko je govorila, je izraz na tetinem obrazu postajal bolj in bolj svetel in nekam odmaknjen, kot da bi poslušala staro laž. Marija je kmalu dobila občutek, da se pogreza v nestvarnost.

»Gugalnica je tam«, je rekla skoraj sama sebi. »Lahko jo greš pogledat.«

Teta je z nežno kretnjo roke privolila.

»Slišala sem glasove«, je tiho vztrajala Marija.

»To me ne čudi«, se je smehljala teta Oriane. »Ta hiša je zelo stara.«

Marija jo je zgroženo pogledala.

»To so odmevi«, je razložila teta. »Pridejo in grejo. Lepo jih je poslušati.«

»Odmevi?«

Teta Oriane je skomignila z rameni.

»Ne znam razložiti«, je rekla. »Zvoki in glasovi puščajo sledi v zraku, kot bi zrak nikoli ne zapustil starih hiš.«

Videti je bilo, da se glas tete Oriane izgublja med njenimi očmi. Marija je pomežiknila.

»Gugalnica naj te ne skrbi«, jo je slišala reči nežno. »Mogoče so to muhe stare Fidelie. Vedno počne kaj čudnega«, je dodala in se dotaknila senc s konico prstov.

»Vprašala jo bom«, je rekla Marija.

»Zanikala bo«, je zagotovila teta Oriane.

Mariji ni bilo treba govoriti s Fidelio. Fidelia je izbrala prav tisti trenutek, da je vstopila v jedilnico in ju pogledala z nerazložljivim ogorčenjem. Marija se je pripravila na pozorno poslušanje godrnjanja, oštevanja, pritoževanja, vsega razen samogovora, ki je sledil in ki ga nikakor ni mogla razumeti ne tedaj ne kasneje, ko ga je v mislih poskušala sestaviti, medtem ko se je igrala v tetini sobi, kamor je preselila vse svoje igrače in jih spravila v predal, ki ji ga je izpraznila teta Oriane. Fidelia se je najprej začela pritoževati zaradi njegove navzočnosti v hiši in krivila teto, da je prebudila tisto, kar bi moralo v dobro vseh spati. Nato je omenila nekaj, kar se je dogodilo pred mnogimi leti, nekaj, kar je bilo povezano s smrtjo nekoga v morju. Nadaljevala je z očitki in namigovanji na skrivnostne dogodke, vse dokler je teta Oriane ni ustavila, da bi ji naročila zeliščni čaj. Čeprav je Marijo ta izbruh prijetno presenetil – odkritosrčnost starih služkinj je treba jemati s pravo mero humorja –, je začutila prikrito obtožbo v Fidelijinem obnašanju. Njene besede so jo spominjale na pogoste prepire med njenima starima staršema zaradi tete Oriane in na nezaupljiv odtенок, ki ga je odkrila pri svoji babici, ko jo je šla pospremit na avtobus in ji rekla, naj si ne jemlje preveč k srcu

besed njene sestre, ker so ji leta že zameglila razum. Prav zla slutnja, ki jo je zbujala teta Oriane, je bila povod, da se je Marija odločila, da preživi dneve pri njej. Če je bila ona povzročiteljica glasov, jo bo lahko nadzorovala, če ne, se bo izognila obleganju glasov, kajti glasovi – to je takrat opazila – nikoli niso vstopili v njeno sobo.

Teta Oriane je z dobro voljo sprejela novosti, ki jih je Marija vpeljala v njen natančni vsakodnevni red. Ni pokazala prav nobenega nasprotovanja, ko ji je predlagala, da bi pustila odprta vrata med njunima spalnicama. Zgodaj jo je zbujala, da je ne bi pustila same in da bi lahko skupaj šli na sprehod po plaži. Morje je bilo ob tej uri prekrito z meglicami in podobno srebrni črti, ki so jo preletavale samotne ptice in spuščale neuglašene krike v nebo, preden so se v poševni črti spustile in zapičile kljun v vodo, nato pa odletele skoraj tik nad Marijino glavo z obupano in otepajočo se ribo v kljunu. Včasih se je ribi uspelo iztrgati iz morilskega prijema in je vsa mrzla in trzajoča padla k Marijinim nogam. Marija jo je prijela s konicami prstov in jo vrgla v morje. Vonj po morju se je obdržal ves dan v njeni roki, bolj trpek, bolj gost kot vonj po črnih školjkah, ki so šklepetale v žepu njenega predpasnika, ko je hodila počasi, da bi ujela tetin korak in poslušala njene pripovedi o starih časih. Takrat, ko je bila še majhna deklica, je s Sergiem jahala po tej isti plaži in ob polni luni se je pesek lesketal, kot da bi vsako zrno skrivalo kristalno iglo. Niso bili kristali, ampak svetlikajoče se alge, je razložila teta Oriane in se smehljala. Sergio in ona sta leta in leta verjela, da je obstajal skriti zaklad pod skalo na drugi strani plaže, kjer se je razburjalo morje in se razletavalo v velikih valovih pene in kjer se je včasih ob prvem svitu kot izrezana pojavila podoba neznanca, ki je tako prestrašil Fidelio.

»Lahko da je ta zaklad celo obstajal«, je nekoč rekla Marija. Videti je bilo, da teta Oriane razmišlja, medtem ko potiska svojo palico v luknjico, ki jo je naredil rak.

»Stvari obstajajo, če verjameš vanje,« je čez čas rekla.

Nikoli nista šli do skale. Teta ni marala bleščeče sončne svetlobe v očeh in se je vsakič na pol poti obrnila. Nazaj sta hiteli, ker je teta Oriane vztrajala, da zajtrkujeta natanko ob osmih. Čeprav njenih kapric ni razumela, jih je Marija sprejemala z določenim odobravanjem. Ko jo je posnemala, je postopno odkrivala čarobnost ponavljajočih se dejanj. Teta Oriane je preteklost, o kateri je govorila, vsak dan obujala s srebrnim servisom, lanenim prtom, še toplim pecivom iz koruzne moke. Tako je bilo in tako bo vse dotlej, dokler se bo srebrnina svetila na mizi, dokler bo Fidelia stregla zajtrk in si v poškrabljeni uniformi vsakič znova pridobila izgubljeno dostojanstvenost.

Na oni strani jedilnice se je odpiral vrt, tlel je od vročine in brenčanja in čisto na koncu, skrita med prašno prepleteno grmovje, je stala uta, kjer je teta Oriane preživljala dopoldneve in skrbela za vrtnice, ki so čudežno rasle v senci drugih rož. Od tam je bilo slišati šumenje morja, in če si splezal na zid, si lahko videl plažo, skoraj vedno samotno, razen če je tam kot siva silhueta, ki se je izgubljala v sijaju mivke, taval neznanec. Teta Oriane je skrbela za uto in zanemarjala vrt, tako kot je skrbela za tri sobe in prepustila drug del hiše pajčevinam in kuščarjem. V tem zanemarjanju in pozabi je Marija zaznala neko tiho željo po maščevanju, ki je vsak dan dobila otipljivo obliko, ko je teta napolnila veliki salon, kjer je kraljevala slika njenega očeta, z rožami. »Zato ker jih je sovražil,« je razložila in se smehljala. Na sliko moža togega pogleda s svilenim škrlatnim trakom poševno čez smoking in odlikovanjema na ovratniku je sijalo sonce od spredaj. Slika je bila zato že tako obledela, da bo nekega dne – tako je govorila teta Oriane – postala duh fotografije med duhovi v hiši brez gospodarja. Čakajoč na opustošenje, ki ga je na dnu svoje duše želela za ta kraj – in ki je res prišlo tri leta po njeni smrti, ko je morje preplavilo plažo, kasneje tudi vrt in počasi sesulo hišo –, je zaklepala preteklost in jo trmasto hranila v velikem salonu in jedilnici, še posebno pa v sobi v drugem nadstropju, ki si jo je izbrala, da bi preživljala popoldneve in risala figurice na liste

zvezka. Tam, kamor glasovi niso nikoli vstopili, se je Marija naučila sestavljati življenje tete Oriane, kajti ure brezdelja, ki jih je preživljala ob njej, so jo spodbudile, da je odkrila presenetljivi svet njenih omar.

Vse stvari, ki jih je kadar koli imela teta Oriane, so bile v predalih, zavite v svilen papir z nežnim, starim vonjem po *canangi*. Nedotaknjene, kot da času ni uspelo razmajati majhnih pozlačenih ključavnic, ki so odpirale šatulje in skrinje in razkrivale zgodovino, prepleteno z igračami in oblekami, ogrinjali, trakovi, pahljačami in rožami, pozabljenimi v knjigah poezije. Marija je odvijala tetine spomine s takim očaranjem, kot da bi dvigovala pokrov škatle presenečenj. Lahko so se prikazale nenavadne stvari, amuleti in strašljive figurice iz cunj ali kaj, kar se je skrivalo pogledu. Kot da bi vse stvari imele dvojno dno: lutka je skrivala drugo lutko, kocka se je sama v sebi sedemkrat ponovila, šatulja za dragulje je ob pritisku na gumb razkrila nevidne predalčke, skrite med arabeskami. Teta Oriane je Mariji namignila, da mora sama odkriti ključ, in jo opazovala z nasmeškom na ustnicah, kako pozorno je preiskovala predale in ji nenadoma s skoraj nevidno kretnjo pokazala, da je izbrala pravi ključ, ali pa jo je vrnila nazaj k predmetu, ki ga je pustila ob strani, da bi odkrila tudi njegovo umetelnost. Včasih so Mariji prišle pod roko risbe in slike nenavadne tete Oriane s spuščeni lasmi in prozornimi oblekami, kako bosa teče po plaži. Pa bakrene figurice, velike ptice, ki so svoja krila razprostirale nad golimi ženskami. In podobe, na katerih so moški, podobni živalim, oprezali za pastiricami ali pa jih preganjali in plesali okoli dreves. Vse to jo je begalo. Še bolj pa jo je begal odziv tete Oriane, ki se takrat sploh ni menila zanjo in se je nagnila nad svoje slike z enakim prebrisanim izrazom, kot ga je imela babica, ko ji je postavljala uganke ali izzivala, naj ji vzame vrečko z mandeljni, ki jo je držala visoko v zraku. Marija je zaznala v njeni drži izziv in zato je trmasto opazovala vsako stvar, vse dokler ni odkrila njene skrivnosti. Morala je mešati karte na poseben način, razpreti pahljačo z enim samim

zamahom in gledati podobe proti svetlobi. Slike v knjigah so se spreminjale, če jih je opazovala od daleč. Japonske škatlice so se prelevile v majcena gledališča, če se je le bežno dotaknila površine: pojavili so se parčki, ki so se klanjali, sončniki in pahljače pa so se premikali. Če se je površine dotaknila v nasprotni smeri, pa so isti parčki ležali goli pod drevesi na vrtu.

Muhasti in vznemirljivi predmeti tete Oriane so znali očarati kot roke čarodeja. Ustvarjali so iluzijo, odirali resničnost, napeljevali k pozabi. Ustvarjeni so bili za enkratno učinkovanje, kajti prvi vtis, ki so ga sprožili, se ni nikoli več povrnil. Pogledati jih je morala samo enkrat, potem jih je bilo treba zaviti nazaj v svilen papir in jih spraviti v omaro. Za seboj so puščali praznino, ki je običajni predmeti niso mogli zapolniti. Ko je Marija zaprla zadnjo šatuljo, je imela občutek, da je nekaj izgubila. Cele dneve je blodila in ni vedela, kaj bi počela v sobi tete Oriane. S punčkami in pravljičami se ni mogla več zabavati, počutila se je drugačno, odkrila je dolgčas. Teta je to opazila.

»Ti je dolgčas?« jo je vprašala nekega popoldneva. »Zakaj se ne greš igrat ven?«

Glasovi so bili na preži. Marija se je tega zavedela, takoj ko se je spustila v pritličje in zaslišala, kako se steklena krogla vali po ploščicah. Krogla – ali njen zvok – se je kotalila po hodniku, se skakaje spustila po stopnicah in preprosto nadaljevala, dokler se ni ustavila ob njenih nogah. Marija se ni premaknila, tudi pogledati je ni hotela. Nenadoma so se ji glasovi in zvoki zazdeli drugačni, prebujali so ji enako vznemirjenje kot šatuljice tete Oriane. S tem gibom, ali bolje rečeno, z odsotnostjo tega giba je prestopila nevidno črto, ki jo je vse dotlej ločevala od njih.

Nikoli več ni spala pri odprtih vratih niti ni šla gor v tetino sobo. Hodila je sem ter tja po hiši ali pa je šla na sprehod po morski obali, dokler se ni na skali prikazal tujec in pretrgal tok sanj. Glasovi

so vedno hodili za njo. Bili so nepredvidljivi, pojavljali so se kot prasketanje bakel, šelestenje papirnatega zmaja, ki se dviga v vetru, ali pa kot znani, skoraj domači previdni koraki, ki so ji povsod sledili. Čeprav je bila Marija nemirna, ni storila nič, da bi se jim izognila, celo izzivala jih je, ker je opazila, da se pojavljajo takrat, kadar je sama. Igrala se je na hodnikih, kamor ni Fidelia nikoli stopila, in se spuščala k morju po bližnjicah, ki jih ni nihče uporabljal. Norčevala se je iz korakov, ki so ji sledili, tako da jih je oponašala, se delala, da gre v tetino sobo, ali pa se jim je skrivala. V svojem obupu so glasovi zganjali tak hrup, da je na vrt pritekla Fidelia in začela po tihem preklinjati in izganjati hudiča.

Sčasoma so glasovi in zvoki vstopili v njene sanje. Otroške fantazije so jo zapustile in začela si je domišljati, da prav vsaka stvar opazi njeno navzočnost in da predmeti oživijo, ko gre mimo. Porcelan se ji je nasmihal, fotografije so jo opazovale, nič se ni dogajalo slučajno, vetrič je namerno nosil akacijeve cvetove na njeno okno in morje ji je na plaži nastavljal prav tiste kamenčke, ki jih je imela najraje. Kajti glasovi so bili v zrcalu in na morju, bili so kot temne sence, v črnino odete postave, tavajoče med drevesi, silhuete jezdecev s črnimi ogrinjali, podobnimi tistim v tetinih omarah. Skrivali so se v predmetih z eno samo željo, da bi jo našli, da bi jo videli. Ona je imela nekaj, česar nihče ni imel, njene oči so se svetlile, kite so odsevale v soncu. Če je lase razpletla, so ji padli vse do pasu in ji v nežnem objemu prekrili roke. Hotela je biti podobna mladenkam z gobelinov in nositi zračne obleke in venčke iz rož na glavi. Samo da bi jo videli. Vedno so jo gledali, nešteto Marij je odsevalo v njihovih očeh. Zato je zdaj nosila najboljše predpasnike in se željno iskala v ogledalih, zato se je ponoči slačila v temi, porcelan je obrnila proti steni in zastirala okna, da se skozi polkna ne bi mogel prebiti noben žarek svetlobe.

Ponoči jo je bilo strah sanjati. Sence iz njene domišljije so se priplazile iz kotov in se skrivnostno stapljale v eno samo. Glasovi

so prenehali in njene sanje so postajale drugačne. Kot da bi krilili v temi in čakali, da se zaziba v spanec, da bi se ji približali. Kar naprej so ji namigovali eno in isto s podobami, ki so se ji vsiljevale v misli kot delčki sestavljenke. Marija se jim je z bežnim nemirom izmikala, brez razloga in utemeljitve. Prav tako brez razloga in utemeljitve jim je zadnjo noč pred odhodom dovolila, da so se ji približali.

Tisto noč je spet deževalo. Popoldne so na vrtu dehteale akacije in škržati so zganjali strašen hrup. Deževati je začelo, ko je bila trdna noč, takrat ko je Fidelia hodila po hodnikih in ugašala luči. Marija je v postelji poslušala, kako brbota voda po strešnih žlebovih. V grlu jo je stiskalo ob misli, da mora oditi in zapustiti teto Oriane v njenem namišljenem svetu figuric in se soočiti s svetom svoje babice, kjer ima vsaka stvar ime in so za zajtrk ovseni kosmiči, v vazah pa umetne rože. Imelo jo je, da bi stekla k teti v spalnico in jo brez besed poljubila. Imelo jo je, da bi tavalala po hodnikih in pod prijateljskim pogledom zrcal za seboj vlekla pajčevine, da bi šla dol prav zdaj, ko ura v veži slovesno bije polnoč, kar bosa, po prstih, medtem ko veter premika gugalnico in nemirno posluša škripanje zarjavelih obročev. Med akacijami se je pojavila senca, šelest pohojenih listov, neke vrste nežnost, ki se ji je dvigala po rokah, počasi se je iz noči luščila njegova podoba, se ji približevala in se smehljala. Govoril ji je, naj je ne bo strah, ne bo ji storil nič hudega. Za roko jo je prijel in piš vetra ju je odpihnil na akacije, objemal jo je, ji dajal rumene rože v lase. Hotela je jokati, močno se je oprijemala blazine, on pa se je smejal, odmikal ji je lase s čela, govoril ji je, da jo je končno spet našel, in tekala sta po morski obali. Pisal je njeno ime v mivki, jo škropil s peno in se odmikal. Vrnil se je na črnem konju, prijezdil do nje in jo dvignil k sebi, šla sta daleč stran od plaže, daleč stran od morja. Njegove roke so jo stiskale, čutila jih je kot svetleč obroč okoli telesa. Odprla sta album, listi so se obračali, dotikal se je konic njenih prstov in ona je zbežala, pa jo je veter vrnil v njegov objem. Stiskal jo je močno, njegova glava se je sklonila in poiskal je njene ustnice. Vrnila so se visoka nočna

drevesa, njegova roka se je je komaj dotikala in gugalnica se je raztezala vse do neba. Prosila ga je, naj jo močnejše potisne, da se bodo njene kite bleščale in se bo njena obleka iz organdija razprla v nebo. Na dnu morja sta nabirala školjke, kamenčke ji je polagal na čelo in ji krilo polnil s koralami. Čutila je toplino njegovega telesa, ko ji je zdrsnilo ob akaciji, vetra ni bilo slišati, dež je komaj zaznavno šklepetal po steklu, nekaj nepojmljivega je bilo v sobi, nekaj je skrivoma prehodilo temo in jo gledalo in se ji približevalo. Srce ji je močno začelo biti: slišala je dotik korakov na preprogi in nenadoma se je zavedela, da jih sliši prvič. Pokrila si je obraz, da bi zadušila krik, za hip je pomislila na beg, stekla bi v tetino sobo, stekla bi kamorkoli. A topel veter ji je razodel telo, ji razprl roke, koža se ji je naježila, smehljaje je odprla oči. Žalosten in nekam oddaljen obraz se je približeval njenemu, njegov glas jo je objemal kot piš vetra, dokler nenadoma ni bil več glas ampak besen krik. Sonce je sijalo skozi okno in Fidelia je vpila, da je tujec vstopil v hišo.

Prevedla **Jasmina Markič**

Gustavo Alvarez Gardeazábal *Božanski*

(Odlomek iz romana »Božanski«, str. 66, pogl. XVIII)

Ko je Hector Aquiles vstopil v moško stranišče na avtobusni postaji v Caliju in se poskušal znebiti gub na porjavelem čelu, ni opazil pohotnih oči, ki so ga obkrožale. Šestindvajset ur je sedel na sedežu v avtobusu, ki je postajal iz trenutka v trenutek manj udoben, in čeprav je kar nekaj časa zabaval gospo Epifanio in svojo Benedicto, je v določenem trenutku, verjetno ko je avtobus vozil po zadušljivi vročini Patie, zaspal z lenobnostjo, katere ga je naučil ded, da ne bi izgubil občutka na družinskih pijančevanjih, ki so bila trikrat na leto obvezna navada.

Vendar ko ni več slišal curljanja litrov in litrov, ki so ga tiščali v mehurju, in ko je njegovo telo zajel val neskončnega zadovoljstva, ki se ob takih trenutkih pojavi, se je zbudil iz mrtvila in komaj mu je uspelo opaziti par oči, ki so bile preveč na široko odprte zaradi presenečenja nad tistim, kar so videle, da drži v rokah. Zmeraj je bilo tako, najprej v konjušnici, ko se je učil jahati konje s posestva v Cuenci, kjer je njegov oče delal kot upravitelj. Potem v šoli v Ibarri, kjer so najeli njegovega očeta, da je vodil verigo mesnih restavracij, in nazadnje na univerzi v Guayaquilu, kamor ga je oče lahko poslal, da je postal slušatelj profesorja Garcésa Larree.

Kamor koli je šel, vedno je bilo isto. Nihče ni mogel verjeti, da ima ta debelušni in nizki moški, ki so ga označevali njegovi kečujski predniki, močno pomešani z norveško krvjo njegovega deda, takšno lastnost. Vendar ker se ni nikoli hvalil z njo, niti se ni po najstniško junačil in svoje erekcije uporabljal za to, da bi bila izboklina na hlačah očitnejša, so tudi Hectorja Aquilesa presenečale pohotne ali bleščeče oči tistih, ki so ga obkrožali. Spravil je svoje

kopje v mirujočem stanju, pogledal s sočutjem moškega z ravnimi lasmi, ki mu še ni uspelo zapreti ust, in odšel iskat svojo Benedicto. Ura je bila dve popoldne in še jim je manjkal dobršen del poti, če so hoteli priti v Cali ob času, ki je bil določen za grmado, ki jo je organizirala skupnost v Caliju v petek na predvečer praznikov. Ti so bili vsako leto bolj bogati, bolj fini in bolj hrupni, saj je v Ricaurteju bilo vedno manj prebivalcev in vedno več je bilo tistih, ki so odhajali ali v Cali ali v Pereira s trebuhom za kruhom.

Brunilda Borja jim je zelo nazorno razložila, kaj naj storijo, da ne bodo zamudili avtobusa, in kako naj ravnajo, da jih ne bodo ogoljufali. Hector Aquiles je želel potovati z letalom, vendar so morali potovati po cesti zaradi paničnega Epifanijinega strahu pred letenjem, ki se je drži, odkar ji je umrla prijateljica Benilda Gazzia de Llanos v nesreči letala, ki je treščilo na letališče v Cuenci, prav tistega dne, ko jo je prišla obiskat iz Kolumbije. Benedicti bi bolj ugajalo potovanje z avtom Hectorja Aquilesa, vendar ker je bil to Mazdin kamionček z malo prostora, bi ji bilo precej neudobno biti šestindvajset ur stisnjena med božanskim moževim vulkanom in nilskim konjem, v katerega se je počasi spreminjala njena mama. Tako so končali na avtobusu. Poleg tega je Ebelina Borja v svojih pismih zelo jasno dala vedeti, da ima tako obisk Božanskega večjo težo in da samo žrtvovanje in neudobje rušita človekov bioritem.

Hector Aquiles seveda tega ni mogel razumeti. Ni bil veren niti se mu ni zdelo pametno verjeti vsega takim ženskam, kot so Borje, ki so vse življenje preživele zaprte v neki kmečki hiši in so pisale pisma s pisavo iz devetnajstega stoletja. Ker pa je razumel zelo dobro, kaj za njegovo Benedicto pomeni spoznati Božanskega, ki jim je rešil življenja (vendar jih pustil brez očeta in bratov), je sprejel potovanje kot eno izmed pustolovščin, v katere se je tako rad spuščal. Saj tako ali tako ni vse moglo biti trpljenje zaradi njegove službe, preračunavanja v pisarni, blatnih škornjev, računov v banki, posojil, strojev. Ko je prišel v Cali in je menil, da bi bilo za dve uri mnogo bolje najeti taksi, da bi si malo odpočili, ga je Epifanía premerila od nog do glave, kot bi hotela premeriti njegovo absolutno pomanj-

kanje elegance in njegovo pretirano vnemo za povprečnost. Potem je, kot bi to storila vsaka gregorijanska obsedenka, pogledala izpod svoje široke malenkosti proti tekočim stopnicam, ki peljejo do okenc, kjer prodajajo vozovnice za Ekspres Trejos (Ebelina je bila zelo natančna, celo kar se tiče cene, da bi jim kar se da ustregla z informacijami), in ne da bi kaj rekla, zlezla na eno stopnico više na tak način, kot to počno tašče, podobne nilskim konjem.

»Že tako moramo s taksijem iz Tulue do Ricaurteja, zakaj bi potem zapravljali denar, ko pa imamo na razpolago tako dobre avtobuse. Se vam pozna, da še niste okusili pomanjkanja, dragi moj Hector Aquiles.«

In ker ni nihče odgovoril, so vsi trije vstopili v avtobus za Trejos in se po eni uri in pol počasi začeli približevati Tului (»Izstopite na avtobusni postaji, pojdite peš do Bolivarjevega parka, kjer stojijo taksiji. Izberite takega, ki bo malo višji in ne preveč star, da bo zdržal pot. Po navadi zaračunavajo dva tisoč petsto za pot, vendar ker so ravno prazniki, vam lahko zaračunajo tri tisoč.«). Vso pot ni nihče spregovoril, tudi zato ne, ker se je vročina vrtinčila med avtobusnimi okenci. Benedicta je opazila, da je začela med njeno mamo in njenim izbrancem nastajati razpoka, ki ji ni smela pustiti, da bi se preveč razširila.

Pot s taksijem je ohladila vulkan. Od Bolivarjevega parka naprej je bilo vse polno anekdot, vprašanj za taksista, opisov pokrajine Epifanie Dorado in spominov na večinoma mučne trenutke: ta most je bil lesen, in ko se je začelo nasilje, so metali trupla v reko, da bi jih pobrali v Cartagu ali La Virginiji. Grozno je bilo. Moja teta Judith, ki je živela na bregovih reke Cauce v El Hobu, je videla, kako so plavala trupla, na katerih so čepeli krokarji.

»In zakaj so jih morali vreči v reko, potem ko so jih ubili?«

»Da bi bilo dolžnikom teže pokopati njihove drage in da nikoli ne bi pozabili njihovih pokljuvanih obrazov.«

»Od majhnega so nas strašili, da na tem mostu ubijajo, in spomnim se, kako je Erasma in mene oče pripeljal v Tuluo in naju je na mostu popadel močan strah. Poleg vsega pa je še strašansko

ropotalo, saj je mostu manjkalo desk, ropotalo je, kot bi se bližal konec sveta.«

In tudi ko je Hector Aquiles mislil, da bo ušel obujanju bolečih spominov med potovanjem, čim bolj so se bližali Ricaurtu, tem bolj so ga v ušesa bodle anekdote, ki so bile del zgodovine Benedictinih prednikov.

»Ta kip device je dala postaviti Eulalia Amézquita, ko so streljali na njenega moža in so se krogle odbile od plutovinastega klobuka, ki ga je nosil. Bil je zelo bogat gospod, gospodar vse te zemlje, posejane s sladkornim trsom.«

»Da bi na koncu zvedeli, da so ga res pokončali, kajne, mama?«

»Da, gospoda Alfreda so ubili malo pred tem mostom, čez katerega smo se ravno peljali, vendar takrat, ko so se nemiri že končali. Hoteli so ga ugrabiti, vendar se ni pustil ...«

»Bil je zelo ustrežljiv in velikodušen gospod. Spominjam se, da je vedno pomagal očetu Briceñu in mu dajal vse, kar je potreboval v tistih časih, ko še ni bilo te ceste in si moral iti z mulo od tam naprej, od Riofria.«

»Gospa Epifanía, kje ste živeli, preden ste se poročili?«

»Rodili smo se v El Madrigalu, to je del Riofria, skozi katerega se bomo zdaj peljali. Pokazala vam bom svojo rojstno hišo, da jo boste poznali, in če bo ter Regulo še živi tam, se bomo ustavili, da ga pozdravimo.«

In v zmešnjavi besed in tresljajev avtomobila po razriti cesti si je Hector Aquiles začel predstavljati Borje kot zgovorne papige, ki ga bodo zastrupile z zgodami in prigodami, o katerem koli delu hiše, in tako še napihovale mučeništvo njegove bodoče tašče. Ni ga prešinilo, da te ženske komaj dušijo svoje vzdihljaje in govorijo ravno prav in da ga bodo s svojimi vitkimi postavami, svojim parapsihološkim vohom, z vekami Kihotove Dulčineje natančno pretipale s svojimi pogledi, preiskale črte, ki se rišejo na njegovi dlani, pregledale obliko njegovega nosu, da bi ugotovile, ali lahko postane Benedictin mož.

Prevedla **Jasmina Markič**

Fanny Buitrago *Reklama za kaviar*

1

»Kdo je ženska?« je vprašal Dorian Galvis moškega z obarvanimi očali, s katerim bo zajtrkoval, prvič in morda zadnjič. »Je dobra? Kakšne noge ima?« Na ta dan je čakal z zanimanjem in odločnostjo. Edino z zgovornostjo je lahko hlinil nemir, nervozo. In celo prikrito, strah zbujujoče občudovanje, ki ga je drugi zbujal pri sovražnikih in tekmečih.

Moški, ki ni nikoli uporabljal svojega imena, je bil zatopljen v večbarvno sestavljanke, razprostrto po mizi. Sestavljal je indijansko mesto, ki se je šibilo pod zelenimi goščavami, zajedalci, divjim grozdem in stopnišči, v stoletjih obrabljenimi, ki so se ogledovala v prozornem jezeru. Po nebu, izrazitem in modrem, so letele čaplje brez kljunov in nog. Bosonogo dekle, pohabljeni gležnji, se je sredi kanuja premikala proti niču.

»A je dobra?« je vztrajal Dorian Galvis.

Moški brez imena in s številnimi vzdevki je vzel zelen delec barve lovora in ga vstavil med čudovite vode, ki so se uhajajoč s prta bojevale, da bi objele stopnišča. Njegove zelenomodre oči so preučevale Dorian, odločno, ne da bi trepnile. Brezciljen pogled, brez moči, brez znakov prepoznavanja, kot da bi lastnik – prek stekla – raziskoval le svojo notranjost. Ravnodušen in nežaljev. Kljub temu je glas zvenel toplo.

»Je žena nekega knjižničarja. Mirna. Drži se doma. Nič ljubimcev, nič hrupnih zabav. Ime ji je Nirma. Tepka. Niti kart ne igra kot druge babe. Včasih spremlja moža na dolgočasna branja in recitale.«

»Kaj čakamo?« Dorian je postal nestrpen. To je bila njegova vloga.

Drugi je med delci sestavljanke našel ženski gleženj. Odkritje je občudoval z brezizraznimi očmi. »Kadar je sama, prižge televizijo ob enajstih. Nikoli ne zataji. Le redko gre lulat.«

»In mrlič? Kaj je z njim?«

»Ni rutiner. Zelo je previden. Iz hiše gre nenadoma, ne glede na uro. Včasih spi v motelih ali najetih stanovanjih. In nenehno potuje. Ima prijateljice. Nosi temne barve in najraje ima bele srajce, a ga je težko dobiti. Ravnati je treba preudaaa« – in je nerodno povlekel besedo, medtem ko je zadrževal zehanje. »Ne smemo delati računa brez krčmarja.«

Dorian je čutil, da se mu koža počasi ježi. Od kože na glavi navzdol.

»Telesni stražarji?« je vprašal in se nehote prijel za stol.

»Med tistimi v hiši dva. Zunaj so štirje. Potuje s spremstvom. Mislim, da je to preveč ljudi. Kakšnih šest avtomobilov, do petnajst tipov. Tam, kjer je ljudi veliko, je lahko narediti zmedo. Ni nevarnosti. Ne skrbi.«

»Ni nevarnosti? Si prepričan?« Galvis je odmaknil stol.

Še vedno je bil nemiren v nasprotju s pogumom in profesionalizmom svojega mirnega družabnika.

»Pomiri se. Vse je v redu. Ne pričakujejo udara.«

Ženska, visoka in čvrsta, črnkaste trepalnice in lasje, je potihoma vstopila v jedilnico. Prinesla je srebrn pladenj s skodelicama, svežim kruhom, umešanimi jajci in izvezenimi prtički. Moški, ki ni nikoli uporabljal svojega imena, se je prisiljeno prizanesljivo nasmehnul.

»Ljubezen, prtljago imaš pripravljeno,« je naznanila ona, ko je odložila pladenj na prost košček prta, vzporedno s porušenimi stopnišči.

»Dober dan, gospa,« je spoštljivo rekel Galvis. Ona je nagnila glavo in hladno odzdravila. Njena že pred leti ovenela radovednost.

»Hvala, ljubezen,« se je zahvalil drugi.

»Srečno pot,« je zašepetala, njene široke in brezhibno manikirane roke so se dvignile v spontano kretnjo, ki je takoj izzvenela.

»Poklical bom po telefonu, danes ponoči ali jutri,« je neopazno odmaknil oglat obraz, ki se ga ženska skoraj ni dotaknila, »in hvala za zajtrk.«

»Saj veš, da ležem ob enajstih,« je ona rezko odvrnila. Ni jima postregla kave in ni se jima imela namena pridružiti. Ko je odhajala, se je skušala nasmehniti Galvisu, a sta se njeni temnordeče namazani ustnici skremžili.

Ko sta zajtrkovala, je Galvis opazil, da je vsa jedilnica obložena z lesom. Police so razstavljale muranski kristal, porcelanaste servise, čolničke za omako, nože za rezanje, srebrne vrče, šah, izdelan iz slonovine. Po svoje mu je bilo te ženske nekako žal. In začelo ga je mučiti vprašanje. Koliko zasluži za svoje delo Zelenomodrooki? Cin, cin, cin, to bi bilo zabavno vedeti. Če ne zaradi drugega, za zaje-bancijo.

2

Nirma je rada sama doma. Takrat je vse enostavno, delo in tišina. Pomivanje posode, sesanje pohištva in preprog, pomivanje oken. Treba je poklicati mesnico. Sprejeti fanta iz pralnice Ekspres. Trikrat, štirikrat telefon. In uživanje preostanek dneva.

»Prosim?«

»Jaz sem, Marta. Kaj delaš? Kaj je novega?«

Telefonski pogovor bi bil lahko en sam, vse njene prijateljice pa eno uho; povraten in izrazit. Prilagojen za poslušanje vedno istih tem. Nezvesti možje in cunje in ličila in draginja in pomoč v gospodinjstvu. Čeprav vsaka pričakuje od druge prave vesti. Močna čustva. Nemogoče dogodke v nedotakljivem domu, kraljestvu otroškega zobenja, materinskega dneva, drisk in ošpic, božiča in oblet-nic. Od kod izvleči močna čustva? Nirmi bi se bilo vseh malo poigrati. Odvreči pečat damske žene, da bi na plan stopila primitivna ženska, razuzdana, brez dvoma speča ujetnica v svoji notranjosti. Bilo bi zabavno (in škandalozno) zaupati prijateljicam grozne zgodbe. Rekla

bi jim, da ona, Nirma Alzate, ni prijazna žena, razumna in varčna, kot jo vsi poznajo. Razkrila bi se kot nezadovoljna nimfomanka, iredentistična kleptomanka ali neusmiljena voditeljica teroristične skupine. Terorist je melodična beseda. Z lahkoto se črkuje. Vredno jo je uporabljati.

»Neverjetno! Ženska, super!«

Poslušale bi jo, presenečene, z veseljem in zavistjo. In kljub zabavi bi njeno ime zbrisale s seznama primernih prijateljstev. Ne bi bila romaneskna in smela ženska, ampak neka Nirma Alzate. Njenega moža bi klicali izdajalec. Zvodnik in rogonosec.

Zelo rada je sama. In če izbruhne požar? Bombe v poslopju. Mogoče gverilci zasedejo Bogoto. In če jo napade in posili Pošast iz Andov? Bolje je prižgati televizor in pregnati mučne, odvratne misli. Ni še enajst. Malo manjka.

V kuhinji načrtuje dan. Klobase, arašidi, grozdje, kakavovi piškoti, mandeljni, šunka, narezan kruh. Litrska kokakola. Tako izpolnjuje sveto dolžnost do svojega moža in bodočega očeta njunih otrok: prehranjevati se, izžarevati zdravje, živeti mnogo, mnogo let. Oh! Manjkata majoneza in vitamin C.

Državna himna. Televizija izbruhne v podobah. Nirma namesti blazine in odejo, mizici na obeh straneh fotelja. Telefon. In svet je s pomočjo reklam barvni film. Tam obvladajo brezštevne čarovnije za pravo srečo: kako pregnati žalost, prižgati ljubezen in podaljšati mladost. Vsekakor je lepota tam izdelek, ki se ga pridobi na lahek način, in Sunsilk, šampon holivudskih zvezd. Nirma bo imela voljno in mladostno kožo z uporabo mila Lux (drugi ljubljene zvezdnice) in sijaj petindvajsetih let z uporabo Splendorja 25; staranje kože bo ustavila z Milleniumom Elizabeth Arden in širila bo *sex appeal*, če se bo velikodušno parfumirala: Scoundrel je nezmotljiva-esenca-zgrabi-moške.

»Počasi, počasi,« je rekel moški, ki ni nikoli uporabljal svojega imena. »Ne bi bilo dobro, da babnico prestrašiva ali da poškodujemo vrata. Preziram nepotrebno grobost.«

Galvis se je nasmehnil. Ni potreboval odpiralcev ali kljukcev. Zanj so bili ključi, ki odpirajo vse ključavnice, majceni svedri, najtanjše pile. Pa tudi kreditne kartice, najlon in vrv. Nikoli ni pušchal vreznin v lesu, zarez v ključavnicah, žaganja na tleh. Orodje je nosil na sebi, med robom hlač in podlogo debele modre jakne.

»Pripravljen,« je zašepetal, ko ga je drugi gledal s svojimi vodenimi očmi, brez prezira ali graje.

Stopila sta naravnost v široko sobo, polno preprog. Stoli, oblazinjeni v blagu rožnate barve, obarvano ogledalo, stojalo za dežnike in knjige od zida do zida. Nirma Alzate je bila v poltemi, ena noga gola in druga prekrita z volneno nogavico. Oblečena je bila v dolgo spalno srajco, toplo, otroško.

Moški, poimenovan Zelenomodrooki, jo je opazoval devet tednov. Poznal jo je kot prijazno, mirno, nesposobno vpitja.

»Slabo, zelo slabo, gospa Alzate,« njegov glas je bil nežen, strpen. »Nisva pričakovala, da bova imela z vami težave, in nisva vas hotela prestrašiti. Kaj delate ob stopnicah? Kot vem, prižgete televizor opoldne in se ne premaknete s fotelja do šestih.«

»Zaradi mraza,« je zašepetala. »Morala sem poiskati nogavice.«

»Žal mi je, zelo mi je žal. Šli smo mimo, po nekem oprasku. Nič v zvezi z vami. Dam vam svojo besedo.«

»Riiinnng, rinnnnnng. Kaj pa zdaj?« je vprašal Galvis.

»Grem sam, ti ji pa delaj družbo,« je odločil Zelenomodrooki, ki je imel še sedem drugih vzdevkov.

Nirma je trak na spalni srajci, ki ji je uhajal, zavozlala in se usedla, nogi skupaj, sramežljivo, njena pozornost je bila usmerjena na televizijo. Oba moška sta gestikulirala ob oknu. Bila je mrzlih nog in rok, ni ji ju uspelo slišati. Strah? Ne. Mravljinci po jeziku, močna bolečina v višini sramnice. Ugibala je, kaj govorita.

»Ne spusti je izpred oči niti za sekundo. Naj odgovarja na telefon, nikoli pa na domofon. Stavba je velika in vratarji ne bodo vztrajali. Niso naju videli niti vstopiti.«

»Lahko kosim?«

»Seveda. In če se ne vrnem, ko se zmrači, recimo ob sedmih, greš in izgineš. In zavaruj se, razumeš?«

»Velja, velja,« je odvrnil brezбриžno moški z modro jakno. »In veliko sreče.«

Zelenomodrooki, ki je nosil uniformo z monogramom TDB (Telefonska družba Bogote), je stopil na majhen balkon, obložen s ploščicami, kjer so rjaveli štirje stoli gosposkega stila. Gospodinjske pomočnice, ki so čistile okna, so pristrčno pozdravile in ga gledale, ko je odprl vrata na požarne stopnice. Od tam se bo povzpел tri nadstropja do skupne terase Bloka A, nato pa bo šel na drugo stavbo. Delo je moral opraviti na skrajnem koncu skupine blokov.

4

Nirma se je osredotočila na ritmično gimnastiko. Zanesljivo za odpravo celulitisa na mišicah in izboklin, krščenih za mišelinke, šlaufe, na preostalem delu telesa. Ennn, dvaaa, triii. In en in dva. Blondinka Colgate Palmovila se je že petič nasmehnila in naznanila, da Colgate preprečuje zobno gnilobo. Nato je pubertetnica *medenih* kodrov rekla svoji prijateljici – zlobno in zahrbtno – »Če želiš dobiti moškega, moraš vložiti tam, kjer se najbolj vidi.« Close Up, še ena zobna pasta.

Na splošno se je počutila udobno. Trpinčile so jo le otrple noge. In moški v modri jakni, ki je sedel na preprogi, se ni obnašal preteče. Lepo je dišal. Ni je skušal zastrašiti niti ni razkazoval orožja. Zanimala ga je televizija. In kmalu se bo začela nadaljevanka Dežela strasti. Čutila je moško dihanje, vonj po kolonjski, naenkrat oči na sebi.

»Riiinnng, rinnnnng, kaj pa zdaj?« je v glavi ponovila besede vsiljivca. Mogoče bom živela dovolj dolgo, da se okopam z milom zlate barve. Naličim z Malino Helene Rubinstein, oblečem v džins Glorije Vanderbilt, nadišavam z Babe ali Scoundrel. Mogoče mi bo uspelo izprati usta z Listerine in še pravočasno preskusiti Close Up. Vedno sem uporabljala Kolinosa. Mrtva. Koga bo še zanimal moj zadah?

»Brandi?« je presenetljivo vprašal moški v modri jakni. »Lepotička, tresete se. Kaj je narobe?«

Nirma se je obrnila, da bi ga pogledala. Njeno telo v pozoru, nenadoma ledeno mrzlo. Mravljinčast hrbet. Če je pomislila, če je dobro pomislila, tu je bila avantura, čustvo, stokrat prej občutena groza. Mogoče dan njene smrti in najpomembnejši dan njenega življenja.

Na zaslonu so se glavni junaki Dežele strasti nežno poljubljali.

»To je ljubezen,« je vzkliknil on, »Ljubezen z veliko začetnico.«

Sekundo je omahovala, a je sprejela kovinsko steklenico, ki ji jo je ponudil vsiljivec. Rekla je: »Morda potrebujem ravno to in to takoj.«

»Zlakoti me,« je rekel on in jo usmiljeno opazoval, ko je pila liker in se očitno stresla. Pozno je že. »Lačen sem in boli me trebuh in ni dobro zavreči vse te hrane. Kajne? Plenk, plenk, plenk.«

»Postrezite si,« je rekla Nirma. »Šunka je božanska, taka, kot je meni všeč.«

»In vi?«

»Nisem še lačna.«

»Študiraš ali delaš?« je postavil klasično vprašanje z mladostniških plesov in si nalil še en požirek. »Arašidi? Mandeljni? Klobasa? Njam, njam, njam. Moraš jesti. To je ukaz.«

Iz podloge modre jakne je potegnil kos salame, jabolki in polnozrnat kruh.

»Moj prispevek k pojedini. Nikoli, nikoli ne grem na delo nespreskrbljen. Nikoli. Lahko obtičiš na cesti ali pod mostom, kaj pa potem?«

Jedla sta v tišini, podajala sta si majonezo, kot da bi bila stara prijateljca, ki sta se nepričakovano srečala na vlaku ali sta se izgubila med ostanki od vojne uničenega mesta.

»Ubila me bosta, a ne?« je vprašala in grizljala grozdje, počasi, ker bi bilo lahko zadnje.

»Rez, rez, rez. Razčetrverili te bomo in tvoje koščice prodajali na kilogram.«

Stegnil je roko in se dotaknil njenih las. Nežna kretnja, bežna, ki v Nirmi ni sprožila strahu in ne zavrnitve. Jasno je videla trde, lepe poteze obraza. Svetleče lase in bele zobe. In smehljajoče se oči, ponaredke lučk, čeprav v poltemi ni mogla ugotoviti njihove barve.

»Še vedno se tresete. Zaradi strahu?«

»Ne, dobro sem.«

Ampak mraz se ji je zalezal v vse pore. Zobje so ji šklepetali. Pod pazduho ji je tekel vročičen in hkrati prijeten znoj. Na programu je neki poročnik ustrelil, da bi ubil trataratraaaaaattttraaa.

»Z Dorianom Galvisom se ti ne bo nič zgodilo,« je rekel. »Nihče ti ne bo polomil gležnjev ali potopil kanuja.«

Presenetil jo je ljubezniv pridih v glasu. In niti malo se ni premaknila, ko ji je snel debele volnene nogavice in ji začel drgniti otrple noge. Roke so bile močne, tople, gibčne. Bilo je, kot da bi srečala odličnega jezdeca in kolonizatorja dežele Marlboro. Gotovo je vozil avto Renault 18, pil Chivas Regal, najljubša mu je bila kolonjska znamke Passport 767, srajce Rathzel in britvice Gillette za popolno britje. In intimno perilo Jockey.

V bližini je zavila sirena. Zazvonil je tudi telefon in povečal hrup. Nirma je dvignila slušalko in jo odložila, ne da bi se oglasila.

»Se pravi, da bo ta moški ubil oba,« je rekla. »Če je pameten, naju bo ubil.«

»Tako načrtuje,« vsiljivec je bil miren. »Zelenomodrooki je sposoben človek in nikoli ne pušča sledi. Zato se ne bo vrnil, nikoli se ni mislil vrniti.«

»Torej naju noče ubiti danes?«

»Ne danes ne prihodnji teden. Njemu se nikoli ne mudi. Stvari opravi v svojem ritmu in zanj primerno.«

Zdaj so sirene ponorele. Znova je zazvonil telefon. Na zaslonu je bojne prizore pretrgal napovedovalec z najnovejšimi vestmi. Ubili so visokega vladnega uslužbenca, kar na cesti, in ob nemoči petih varnostnikov. Galvis, lahkoten v gibih, je ugasil televizijo.

»Lep družabnik,« je rekla Nirma. »Lep ta vaš poklic.«

»Riiinng, rinng,« nagnil se je, da ji je poljubil debelušne prste, in ji spet nadel nogavice. »Motiš se, Zelenomodrooki ni moj pravi družabnik, ampak še en mrlič in dejanski cilj mojega dela. Družabnik? Tako se reče. Mesec dni je, kar ga povsod spremljam in slepo ubogam. Zdaj pa je tarča in ne bo preživel jutrišnjega dne. Po opravljenem delu vedno obišče istega prijatelja na istem kraju. Rinng, rinng ga primemo in postavimo na svoje mesto.«

»Kdo si ti?«

»Najboljši v svojem.«

»In drugi? Razlog vsega tega?«

Moški, ki je rekel, da mu je ime Galvis, jo je občudujoče pogledal in se ji približal, da bi jo poljubil na lice. Rekel je: »Bil je čuden in tudi lep dan. Veliko časa je že preteklo, odkar sem tako užival v ženski družbi.«

»Kdaj se vrneš?«

»Naslednje potovanje tvojega moža je prihodnji teden,« pogledal je na uro. Z enim skokom je vstal.

»Kako pa veš?«

»Vem. To je vse. Moram oditi. Kje je kopalnica?«

Odšel je deset minut pred sedmo. Nirma je slišala, ko so se zaprla vrata, in prižgala je televizor. Sirene so prenehale. Ni hotela zamuditi dnevnika. Nato bo lulala in si umila zobe. Ob osmih se začne njena najbolj priljubljena serija. Bila je v dvomu. Je na televiziji reklama za kaviar? Ni se spomnila. Vnovič je zazvonil telefon.

»Živjo, kako kaj? Hilda tukaj. Kaj delaš? Popoldne sem te štirikrat klicala. Si videla dnevnik? Že veš, kaj se je zgodilo?«

»Nič ne vem.«

»Kako? Zgodil se je pokol v naselju. Policijska ura je. Predsednik bo ob devetih govoril po radiu in televiziji. Slabo kaže. Kje imaš glavo? Kaj si počela ves popoldan?«

»Gledala sam grozljivko,« je pojasnila Norma. »O dveh morilcih in eni ženski. Še ena zanič serija gringosov. Nič posebnega.« Tuuu, tutu.

Prevedla Urša Geršak

Pedro Gómez Valderra *Druga tigrova črta**Prvo*

I

Dejal je, da se je počutil v pragozdu fizično izgubljenega, utesnjenega od zelene eksplozije, ko ga je ladja pustila v Santa Marti; a je že naslednji dan začel iskati in ugotovil, da je edini način obvladovanja pokrajine, da ji odpre poti in iz njenih sadežev iztisne ves sok. Povedal je tudi, da je v razdvojenosti zaradi pobega iz Evrope, z rokami, umazanimi s krvjo moškega, ki je umrl v dvoboju, v tej pokrajini našel blažilo, in po prvem strahu začutil, da je podobna njegovemu lastnemu duhu, s katerim se je soočil in v njem udejanjil proces, podoben tistemu, ki naj bi ga uresničil v deželi, ki mu je namenjena.

V tem trenutku ni rekel nič več; včasih je še kaj povedal, po drobcih, na postelji, ki jo je delil z nežno žensko, v agonijah spolne združitve ali v blaženosti že končanega ljubljenja; govoril je ob pijanih zgodnjih jutrih ljudem, ki so ga podpirali, in tistim, ki so bili, tako ali drugače, njegovi prijatelji; nikoli ni povedal vsega, vendar so vsi, ki so mu bili blizu, lahko to uganili. Nekdo izmed njih je nekega dne rekel, da še nikoli ni videl človeka, ki bi bil tako podoben izbrani deželi; morda zato, ker bolj ko jo je spoznaval, bolj ji je postajal podoben.

Povedal je nekatere stvari, ki so potrdile neko sled, podobo, ključ za njegovo oddaljeno življenje; zamolčal druge, ki so za vedno pustile odprto vprašanje, na katero je odgovoril s svojimi dejanji. Začetni šok ob vstopu v deželo se mu ni nikoli izbrisal, ker je vedno

čutil, da on sam odseva to novo deželo, in da ona in tisto, kar se v njej dogaja, spreminjata njega samega, njegove boje, njegove polome.

II

S kljunom proti jugu, v zgornjem toku reke Río Grande de la Magdalena, je parnik počasi zdrsel v muljasto vodo. Njegova velika kolesa so se enakomerno premikala in gnala veliko, ravno in podolgovato gmoto »Honde«. Zadaj so ostale: slamnate hiše v Baranquilli, mrtve ure Santa Marte, dolgi dnevi potovanja iz Evrope. Pragozd na obrežjih se je zdel gost in stisnjen, drugačne zelene barve sredi nezdrave mirnosti vročine, ki jo je kalil samo hrup kotlov približujoče se ladje in lopatic koles, ko so mešale rumeno vodo, to pa je preganjalo jate ptic različnih barv in izvabljal krike sovražnih opic. Skozi negibno vročino, po nizkem stanju vode, previdno izogibajoč se napol skritim rečnim nanosom, je napredovala ladja, in s komolci oprt na ograjo, na mostu, blizu krmila, je zazrt v obrežje, Geo von Lengerke, državljani v izgnanstvu, bivši vojak, bivši Nemec, bivši revolucionar, udejanjal pobeg in vstopal v obljubljeno ali prekleto deželo.

Bil je edini potnik, ki je izstopil v Santa Marti, ko je angleška ladja »Kraljevska pošta«, »Royal Mail«, nadaljevala svojo mučno pot. Dnevi, ki jih je preživel v prvem pristanišču, so se začeli s tropsko negotovostjo, ki je narastla, ko je potoval po obali do Baranquille, med mulatskimi naselbinami zmagovitih močvirskih osvobodilcev. Srečo je imel, da je naletel na Hansa, mulata svetlih oči, sina nekega že umrlega sonarodnjaka, enega zadnjih pribežnikov. Hans je jecljal polomljeno nemščino in mu je bil za prevajalca, ko je čakal na ladjo. Odločil se je, da ga nauči svoje negotove španščine, to pa mu je, poleg tistega, kar se je naučil na čezoceanskem potovanju, omogočilo, da se je sporazumeval.

Lengerke je opazoval počasen mimohod obal, polj, napol skritih v vegetaciji pragozda. Nizozemec, ki je poveljeval ladji, se je

povzpел na palubo, se mu približal in ga povabil v senco, naj spozna potnike. Lengerke mu je sledil, kmalu zagledal nasmeh mladenk, gospodičen Santa Cruz ali Santa Cruzovih, ki so se po končanem študiju v Franciji vračale v Kolumbijo. Potem ko so ga predstavile staršem, so ga v francoščini zaupale v roke duhovnika Jerónima Almede, ki se je vračal iz Rima in mu skušal govoriti v tako slabo prepričljivi nemščini, da je bila še Lengerkejeva španščina boljša. Anglež z velikimi zalizci in kolonialno lasuljo se mu je priklonil in zmrmral svoje ime, Jeremy K. Arbuthnot, novi konzul Velike Britanije v Hondi; in ko so dekleta Santa Cruz odšla, je izrabil priložnost, da mu je predstavil gospo Michele Nodier, še vedno mlado Francozinjo, veličastnih oblik in duha, ki je dajala vtis, da s svojim predrznim sprehajanjem odganja druge ženske – zaradi strahu, da se ne bi česa nalezle.

Drugi so prihajali postopno: zakonca iz Baranquille, ki sta prvič potovala v Bogoto, poslanec v skupščini, ki je znova in znova vztrajal pri pripovedovanju, kakšne so bile volitve generala Joséja Hilarija Lópeza, in o strahotah socializma, in zdelo se je, da je človek, ki mu v njegovi pokrajini pripisujejo pomembne politične zasluge. Lengerke se je smehljaj, ko je s pomočjo gospodične Amalije Santa Cruz, ki mu je prevajala v franoščino, poslušal pomembnega politika; moški je s kratkimi premori, da bi si obrisal znoj, hvalil možnosti svoje pokrajine, tujcu je predstavljal prednosti naselitve v njej, še posebej, ko bo njegova stranka (to je neizogibno) znova prevzela oblast, ker če ne, gospod, bomo šli v vojno ...

Ladja je prodirala po reki, sonce se je dvigalo; ko je doseglo sredino dneva, se je v pragozdu vse umirilo, še vedno sredi širine je ladja napredovala proti toku; ženske pričeske se še niso razkuštrale, za zdaj je bila ladja še otok civilizacije sredi tropske narave (v petnajstih dneh plovbe po reki navzgor bodo morali biti vsi nagi, z očetom Alamedo vred, v ladji bodo zrasle rastline, kajmani se bodo hranili z našimi, zaradi vročine odpadlimi deli; reka drsi naprej, dokler nad nami kot čvrsta gmota lebdi vročina, je hrup ladijskih koles edina osvežitev. Vina se še niso skisala in med živežem se še

vedno najdejo angleški piškoti, mesne konzerve, a v nekaj dneh bomo nasadili na peščenih sipini, jedli suho meso in pili muljasto vodo).

Lengerke se je odločil, da gre v kajuto spat, dokler to še lahko stori, zaspan od vina in močne vročine. Sramežljiv udarec na vrata ga je prebudil; madame Nodier ga je v nemščini milo prosila za malo kolonjske vode, da se osveži; med vljudnostjo in slabovoljnostjo jo je povabil naprej in v svojem jeziku dejal, da jo bo sam nadišavil; ženska je poslušno vstopila in si slekla obleko in Nemec ni imel druge izbire, kot da jo nadišavi – in nadišavil je še sebe; pripomnil je, da sta lahko v kajuti oba le v ležečem položaju, in tako sta preživela ure na vlažnem ležišču in ni mu bilo žal, da je povabil Francozinjo, naj vstopi, čeprav se tudi ni mogel sprijazniti s tem, da se mu je prilepila. Bolj po godu bi mu bila ena izmed deklet Santa Cruz.

Ladja je napredovala počasi, treba se je bilo povzpeti na palubo in skušati razločiti papige, opice, kajmane, nasedle na pesku, divje svinje, osupljivo perje čapelj, dolge repe ar. Nenadoma se je zdelo, da se je vse umirilo, sonce se je začelo spuščati, ostali so samo še komarji, mušice, ki so potešili svojo presenetljivo nasilnost na koži potnikov, ki so se zapikovali v rožnato meso Santa Cruzovih in Nodiereve in povzročili, da je oče Alameda obupal v sutani in jo hkrati blagoslovil kot nekakšen zaščitni oklep; včasih se je usedel v senco in se prepustil očaranosti in poslušal svojo lastno smrt, ki je rastla v njem. Par iz Baranquille je dolge ure gledal reko, kot da ne bi bilo vročine, iskal glavo kajmana v vodi ali mahal veslačem mimo-idoče barkače, ko se je zazibala na valovih, ki jih je delala naša ladja.

Angleški konzul je vedno nosil dvocevko, ki jo je skrbno čistil z irhovino. Kadar je mimo letela jata ptic, je streljal in zakrulil od zadovoljstva, ko jih je videl pasti; in če je na plaži videl kajmane na soncu, se je spustil v kajuto po spoštovanja vredno lovsko puško Remington, jo nameril naravnost v cilj, ustrelil in opazoval razdaljo, da bi videl, ali je zadel. Doslej ni zadel še niti enega, a je iz svojega športa črpal čuten užitek.

Ponoči, ko se je ohladilo, je naveličanost popustila, bilo je manj zoprno, četudi so ladjo, ko je sonce začelo zahajati, privezali ob obrežje, da bi počakali do naslednjega dne. Mornarji so peli na ladijskem kljunu. Nihče ni mogel spati, eni so sedeli, drugi so se sprehajali po palubi, dokler jih ni končno premagala utrujenost. Včasih je rjojenje tigra povzročilo preplah v naravi; drugič so mislili, da slišijo svilen drsenje kač, in Nodier je sanjala, da so napadle ladjo, da so jo ovijale in stiskale, tako kot še nihče.

Nihče ni vedel, zakaj je prišla Nodier. Govorilo se je, da je operna pevka, ki je obtičala v Santa Marti, ker je bila nezvesta režiserju družčine, in da je morala nekaj mesecev delati, ve se kako, da bi lahko odpotovala v Bogoto in si skušala ustvariti boljše življenje. Ponoči so jo mučile more, s svojimi kiki je vse prebujala. Eno noč, ko je spala v kajuti skupaj z Lengerkom, ji je moral ta zapreti usta, da ne bi s svojim strašnim vpitjem potrdila to, kar so že vsi sumili, čeprav so lesene pregrade na ladji šepetaje izdajale vso ognjevitost Francozinje. Njena ustrežljivost do Lengerka je naredila zadeve porazno očitne, a nekaj na njej je zbujalo dobrohotnost, nadih simpatije, ki se je kazal kot njena počasi minevajoča lepota za šminko, ki jo je topila vročina.

V druženju obupancev, ki so jih zasledovali komarji, peklenska sopara, enoličen hrup koles, je bila Francozinja presenetljivo pomembnejša kot dekleta Santa Cruz, imela je več življenja; prinašala je večerni hlad pariških *guinguettes*, marsejskih uličic, mediteranski strup, modre valove Atlantika, sonce nad morjem; branike Havane in Cartagene, slamnjače Kingstona, Point-à-Pîtra, Barbadosa, vso modro melaso Karibov, da bi jo sredi pragozda odvrгла v drsečo reko.

Še vedno je bila to reka Río Grande de la Magdalena, v višini Tenerifa, široka kot smrt, reka velike ribe in želve, srebrnice in kajmana, slamnatih naselbin z napol nagimi ljudmi, ki so krilili v smeri ladje, ko se je perjanica dima dvigovala v brezupno modro nebo. Včasih se je sonce potopilo v vodo, zdelo se je, da se bo zaslišal prasket ognja, medtem pa se je spuščala senca in pragozd

je utišal dnevne šume in kmalu so napočili skrivnostni glasovi noči. Lengerke je gledal, opijanjal se je z barvami, s presenetljivimi preobrazbami reke, z naravo, ki je ni bilo mogoče zapreti v eno samo sliko, ker bi jo skrčili le na zelene krpe; prihajali so v kraljestvo velike ribe, ob svitu so bile barve rib modre in rožnate in vijoličaste, ob zahodu sonca, ki se je trikrat odbilo od vode, pa se je začelo zeleno kraljestvo Kajmana.

Dostojanstveni na soncu, na opustelih nanosih, dvajset, petdeset zelenih kajmanov iz faraonskih časov; pogled se je ustavil na zelenih luskah; sluh se je izostril, da bi slišal pavke, divjega prašiča, izgubljen merjasec je pogledal iz goščave in odprlo se je petdeset smrdečih žrel. Nenadoma se je v reki prikazala zelenkasta glava, ki je plavala nad vodo in pod njo, in veslači so ob grozi začudenih gospodičen, pokritih z velikimi belimi klobuki in švicarskimi tančicami kot nekakšnimi prenosnimi komarniki, opozarjali, da so kajmani, ki so se približevali ladji, že pokusili človeško meso in so ga slastno iskali; in že so se porajale grozljive zgodbe: amputirana roka veslača, ki je skušal rešiti svoje veslo, deklica, ki je izginila, ko se je nagnila čez rob, vojska kuščarjev, ki je pustošila po vaseh, sovražni vojaki, sijajni predstavniki narave. Poslanec, ki je zaradi brandija spal dva dni, je prišel na palubo in govoril o nujni iztrebitvi sovražne vrste; štel je kajmane, zahteval puško, streljal in v zeleni gmoti povzročil le neznaten premik, nekdo pa je zašepetal, da je pragozd, ki jih obdaja, kraljestvo tигра, da na pesku zmaguje tiger, v vodi pa ga premaguje faraonski kajman.

Poslanec je pripovedoval, da se je še pred dvema letoma lahko plulo samo z barkačami, takšnimi, kot so jih kdaj pa kdaj videli peljati mimo, kako so speče drsele proti morju, s svojim bambusovim predorom, na njih so morali ljudje med plovbo ležati sedem ali deset dni, med človeškim vonjem in trohnobo pokvarjene hrane; potovanje proti morju je bilo enostavno, za vzpon pa jih je bilo treba odriniti z velikanskimi vesli ali jih vleči s kabli; tisti, ki so ga osupli poslušali, so čutili drget napredka v tuljenju strojev, neutrudljivo lopatenje koles. Gmota vode se je zdela neomejena,

zdela se je velikanska pot navzgor, proti mrzlim vrhovom, in predvsem nerazrešljivo kraljestvo kajmana; gospodarja Reke, gospodarja življenj, ki so po njej krožila, kljubujoč kroglam, ki so ga napadale, požeruh ljudi in živali, stalni sovražnik stvarjenja človeka, zelen kot pragozd, ki se je zrcalil v tolmunih in se delil v njegovih hrapavih luskah. (Smo v kraljestvu kajmana, plujemo po njem, bog kajman nas zaustavi ali nas spusti mimo, tisti speči kajman, na katerega se je usedla neresnična čaplja, nas lahko vse ubije, če se ladja potopi, če se ladijski trup na peščeni sipini razbije; tukaj je reka široka, neizmerna, desetkrat Sena, petnajstkrat Weser, gradovi, ki se zrcalijo v Renu, so tu molčeči kajmani kot stražarske utrdbe pred tremi tisočletji. Krokodili, kajmani, gradovi, kot narava zeleni aligatorji, so veličastnejši in trdnejši od lupine ladje, to je simfonija reke, to je reka boginja, na katero so naleteli španski konkvistadorji, ko so se mednje pomešali prvi nemški pustolovci.) Lengerke je vzel svojo puško, skrbno pomeril in zadel. (Ubil sem boga, v enem mesecu bo na obrežju skelet obledel, kot tisti, ki smo jih videli na začetku potovanja; kajman na soncu, ležeč na plaži med živimi in otožnimi kajmani, ki se skoraj ne premaknejo, čakajoč, da jim pride plen na doseg žrela; človek odhaja in prihaja po reki, prinaša parnike, prinaša stroje in klavirje, prinaša razkošno pohištvo, žamet in svile, oni pa so poslanci boga kajmana, ki skušajo preprečiti, da bi gnitje Evrope razcepilo in skrčilo neoskrunjeno in brezmejno naravo. Obstaja kraljestvo kajmana, kraljestvo tigra, ljudje pa hočejo na ruševinah zgraditi kraljestvo človeka nad človekom, kraljestvo sovraštva in nepravčnosti.)

(Kajmani izginejo, prihajamo v tolmun, Starec gleda proti kljunu in vidi, kako naenkrat vzleti krivulja čapelj in izgine v zelenem pragozdu, ki se lahko za mnoge prehodne potnike spremeni v zlato, v kose lesa, v kože, v hvaležne rastline. Vseeno pa reka ostane kraljestvo kajmana, kjer se lahko bojujejo vojne, nakopičijo ponižanja, a Reka jih odvede, odnese, ovije, opere, umije.)

Plutje po reki je le počasi napredovalo, povzpeli so se na Brazo de Loba, in ko so prodirali v deželo, je pritisnilo zelo vroče poletje;

morali so pluti previdno, da ne bi nasedli na peščene sipine, minevali so dnevi, pragozdne noči so izhlapevale silovito poletno paro. V temi so se oprezno spuščali v gospostvo tigra. Ko se je zdanilo, so pogosto naleteli na sled njegovih kremljev: pred dvema dnevoma so morali v neki vasi pustiti ranjenega mornarja, ki mu je skrivnostni tiger raztrgal prsi, in ki je, tako se je zdelo, dan za dnev sledil ladji. Nodiereva je prisegala, da ga je neko noč slišala hoditi po palubi, in res so naslednji dan pogrešili zajetno porcijo nasoljenega mesa, ki se je sušilo na vetru in soncu, vendar so veslači zatrdili: tiger hoče človeško meso, je kot kajman. Nodiereva si ni upala zapustiti svoje kajute, zapirala se je vanjo zaradi strahu pred tigrom in poslancem, ki ji je dvoril in katerega se je bala bolj kot antilskih črncev ali marsejskih mornarjev; kljub temu, neko noč negibne vročine, ko so gospodične Santa Cruz, njihovi starši in duhovnik Alameda šli že spat ali trpet vročino, je Lengerke privlekel steklenico brandija in jo diskretno poslal okrog; Nodiereva je ostala in alkohol ji je počasi pomagal pozabiti stiske potovanja in s pijanim glasom je začela pripoved o svojem življenju, ko je bila še kraljica v Parizu. Baron se je želel poročiti z mano, a ga nisem mogla ljubiti. Bil je preveč grd, imela sem boljšega in dobrega ljubimca, ki je tudi imel denar ... A kasneje mi ga je prevzela Louise, prijateljica, s katero sem živela. Tako me je bolelo, tako sem trpela, da nisem bila sposobna delati. Nekdo mi je svetoval, naj grem v Marseille, kjer se lepa dekleta hitro obogatijo. In tam sem živela in zbrala denar za potovanje, ker sem želela oditi daleč, daleč stran od Pariza. Zdaj, v teh vročih nočeh, mi je malo mar za Jacquesa, veliko pa bi dala, da bi spet videla Notre Dame in gledala Seno, tako drugačno od te nečloveške reke ... Ko sem prispela v Pont-à-Pitre, je skoraj spet izbruhnila revolucija. Guverner mi je dvoril in služabniki so me klicali »Madame la Baronne«. Tam sem ostala tri leta, dokler ni zaradi vročic umrl. Vztrajala sem, dokler nisem nekega dne na ulici slišala dveh črncev, ki sta rekla »Madame la Baronne« in se zasmejala; morala sem zbežati, vkrcati se na prvo ladjo, ustavila sem se v Havani in se naučila španščine, vendar sem se v Havani počutila slabo,

mučile so me vročice in nazadnje me je zdravnik, ki me je zdravil, bil je Kolumbijec, pripeljal v Santa Marto, kjer me je pustil, ker ga je čakala njegova družina. V Santa Marti nisem bila več baronica, a župan je dosegel, da so me spoštovali. Dokler mi njegova žena ni dala vedeti, naj bom še takšna Madame, prišel je čas, da spremenim bivališče ... In tu sem; ker sem imela vročice, so mi rekli, da je najbolje živeti v Bogoti, in pravijo, da je to tudi kraj, kjer se samskim dekletom ni treba bati ...

(Luna se je začela dvigovati. Odslikava se v reki in pragozdu daje bledikasto barvo. Blizu privezane ladje se naenkrat zaslišijo rjojenje tigra, šum boja, krik, razkosan veslač. Ustrelijo v noč, vse je tiho. Lahko noč, gospa Baronica.)

(Smo na polovici poti, starec vztraja na kljunu in opazuje vodo, naenkrat nepričakovan sunek, napor strojev, siloviti obrati, popolna nepremičnost, nasedli smo, obtičali smo). Veslači izvedenci preiskujejo položaj, tu je ogromna peščena sipina, v katero se je zakopal gladek ladijski trup. Potrebovali bi več vode, da bi lahko splavali, ali prihod drugega parnika – naslednji odpluje čez osem dni – da bi nas potegnili s kablom. Dotlej pa so vsi naporji zaman. Ni preostalo drugega kot čakanje (vročina postane še hujša, sonce reže, niti sapice ni, vojske komarjev so kot črni oblaki, dva trije kajmani, starec vidi štiri) in naslednji dan se je pojavila le flotilja barkač, ki je sprejela naročilo za nabavo živeža in obljubila, da ga prinese. Če bi se nivo reke dvignil, bi lahko splavali, a poletje je bilo še posebej kruto. Ko se je čez dva dni ena izmed barkač vrnila z živežem, so bile vesti o suši še hujše. Poslanec Marqueño je obupal; še nekaj dni je do odprtja skupščine, ne bo prišel pravočasno, prikazovala se mu je podoba namestnika, ki se zabava na njegovem sedežu. Ko pa mu je nekdo svetoval, naj najame barkačo in gre naprej, se je zgrozil. (Nemogoče, požrli ga bodo komarji, in če kaj ostane, bo za kajmane ali tigre.)

Lengerke je omahoval, postal je nemiren, nazadnje se je odločil, da bo tvegat. Najel je barkači in jima naročil naložiti prtljago, da jo pripeljejo do Honde. Pred njimi je bilo šest ali več dni plovbe.

Ko so nalagali tovor, v katerem je bil tudi živež, je videl, kako prihaja Francozinja. Naročila je, naj naložijo tudi njeno prtljago. Nemec jo je hotel zavriniti, a se je srečal z obtožujočimi očmi očeta Alamede in njegov kljubovalni duh ga je ustavil. Ukazal je, naj na barkačo spustijo prtljago Nodiereve, in po stisku rok in dobrih želja sta se vkrcala, medtem pa je poslanec fatalistično zmajeval z glavo. Začeli so pluti po reki navzgor, prvi dan so prepluli Angosturo, kjer je bil boj silovit; nasilna reka je od rok veslačev zahtevala več moči. Ob njem se je dušila Michele in se kesala, da je zapustila ladjo. Lengerke jo je mirno pogledal in se obrnil na drugo stran.

(V daljavi se zarisujejo andske gore, čarobno pozlačene s popoldanskim soncem. Starec na kljunu kaže na globine pragozda. Obrežje ob štirih popoldne je kot iz zlata, moramo pristati, ponoči ne moremo nadaljevati. Na ognju začnejo pripravljati juho iz želve, ki so jo ujeli dan prej. Veslač jim pove, da bodo zjutraj videli sledove želv, ki bodo zakopale svoja jajca na nočni obali. Komar si prizadeva pičiti Evropejce, noč se spušča, vidijo, kako veslači naredijo luknje v belem in vlažnem pesku in se z njim pokrijejo, pojasnijo jim, da zaradi vročine in da se rešijo komarjev. Kmalu so se zakopali v pesek; to je hotela storiti tudi Nodiereva in nekaj metrov stran sta ona in Lengerke pustila obleko in se potopila v hladen pesek, zakopana do vratu do naslednjega dne; v mirni noči dremaje čutijo tišino tигра, a že se svita rožnata, vijoličasta in neverjetna zora, od pragozdne noči oslabljenе vonjave so vseh vrst, od rože do gnilobe, voda odplakne pesek in spet ležita v peči barkače, zaradi vročine in obupa halucinirata pet, sedem dni, dokler ne pridejo do nalivov v Hondi, kjer pomagata pri manevriranju, da bi preprečili brodolom, in popoldne končno zagledata odprto pokrajino, španske hiše, mesto, žalostno in veselo, kjer se vse na reki začne in konča, in tam se konča prva božja preizkušnja in starec ju gleda in si misli, da se nihče od njiju ne zaveda, da ju je ta stik zaznamoval za vedno).

Prevedla Urša Geršak

Jasmina Markič *Sodobna kolumbijska proza*

Kolumbijci se radi pohvalijo, da so narod pesnikov, *Cachacos*, prebivalci glavnega mesta Bogote pa so še posebno ponosni na svojo hišo poezije sredi slikovitega kolonialnega središča La Candelaria, na dom največjega kolumbijskega pesnika Joseja Asuncióna Silve (1865–1896), začetnika hispanoameriškega modernizma in avtorja ene najlepših pesnitev v španskem jeziku *Nocturnos*. V Bogoti vam nihče ne bo pozabil povedati, da se prav tu govori najlepša španščina na svetu. In prav v tej španščini ustvarja eden največjih pripovednikov našega časa, nobelovec Gabriel García Márquez. V tej predstavitvi kolumbijske proze Garcíe Márqueza ne bomo predstavljali, Slovenci ga predobro poznamo po številnih prevodih njegovih del. Tudi drugega velikana kolumbijske književnosti dvajsetega stoletja, v svetu priznanega pesnika in pripovednika Alvara Mutisa ne, saj je v tej reviji že bil predstavljen.

Roman Garcíe Márqueza *Sto let samote* (1967) je mejnik v razvoju sodobnega kolumbijskega pripovedništva, je točka v kolumbijski literarni zgodovini, s katero se začenja moderna kolumbijska proza. S tem romanom je kolumbijski pisatelj vstopil v tako imenovani hispanoameriški literarni boom v obdobju šestdesetih in sedemdesetih let, katerega predstavniki so bili poleg Garcíe Márqueza še Julio Cortázar, Ernesto Sábato, Carlos Fuentes, Mario Vargas Llosa. Čeprav je roman v nekem smislu zasenčil dela drugih kolumbijskih pisateljev in si prisvojil širok krog bralcev, je vendar spodbudil k pisanju in nastajanju številnih novih književnih del. Kolumbijska literatura se je obogatila, takrat je bilo natisnjenih več kot trideset pomembnih romanov, kolumbijsko pripovedništvo je dozorelo, pridobilo pri veljavi in postalo prepoznavna entiteta v okviru

hispanoameriške književnosti. Pisatelji, ki so se uveljavili v sedemdesetih in osemdesetih letih, so bili pripadniki dveh generacij: sodobniki Gabriela Garcíe Márqueza, rojeni v enakem obdobju kot nobelovec, ki so pisali v obdobju in senci booma (Manuel Zapata Olivella, Manuel Mejía Vallejo, Pedro Gómez Valderrama, Álvaro Cepeda Samudio), in generacija mlajših pisateljev, ki objavljajo v osemdesetih in devetdesetih letih in pripadajo tako imenovanemu postboomu (Plinio Apuleyo Mendoza, Fernando Soto Aparicio, Germán Espinosa, Albalucía Angel, Oscar Collazos, Fanny Buitrago, Fernando Cruz Cronfly, Luis Fayad, Gustavo Alvarez Gardeazábal, Ricardo Cano Gaviria, Rafael Humberto Moreno-Durán, Jorge Eliécer Pardo, Andrés Caicedo, Marvel Moreno...).*

Sodobno kolumbijsko pripovedništvo ima nekaj skupnih značilnosti, ki jih lahko v grobem razdelimo na tri večje tematske sklope:

1. Tematika političnega nasilja se pojavlja v celotni kolumbijski literaturi, vendar je v novejših delih pridobila novo kakovost: grob realizem, pričevanja in kronike s to temo, značilni za petdeseta in delno za šestdeseta leta, so se umaknili bolj pretanjeni, ponotranjeni obravnavi te problematike. Politično nasilje, ki je nastalo v obdobju od 1948 do 1958 zaradi nesoglasij med glavnima strankama v državi (liberalno in konzervativno) in je pripeljalo do prave državljanske vojne, vojaškega puča in diktature, je osrednja tema romanov *La mala bora/Huda ura* (1961) Gabriela Garcíe Márqueza, *Cóndores no entierran todos los días/Kondorjev ne pokopavajo vsak dan* (1971) Gustava Alvareza Gardeazábala, *Estaba la pájara pinta sentada en el verde limón/Sedela je pegasta ptica na zeleni limoni* (1975) Albalucía Angel, *Una y muchas guerras/Ena in mnogo vojn* (1985) Alonsa Aristizábala.

* Roman booma je bil roman jezika, kot je pokazal Emir Rodríguez Monegal. Roman postbooma pa ima veliko več referenčnosti, veliko bolj je povezan z užitkom pripovedovanja, z anekdotičnostjo, s ponovnim pisanjem zgodovinskega, opirajoč se na zgodovinske diskurze, da bi ustvaril, kar Angel Rama imenuje zgodovinski kontradiskurz. Značilen pa je še splošno znan pojav pisateljic v Latinski Ameriki, tako po številu kot po kakovosti njihovih del. (Iz intervjuja z Diógenesom Fajardom Valenzuelo »Boom in postboom«, Razgledi, št. 18, 1997)

2. Iskanje osebne in kolektivne identitete s kritično rekonstrukcijo preteklosti, novim gledanjem na zgodovinske dogodke, iskanjem kulturnih korenin je spodbudilo nastajanje romanov, kjer se zgodovinska dejstva stapljajo s fiktivnim pripovednim svetom. Po eni strani se avtorji obračajo daleč v preteklost in se zatekajo k mitu. K tej skupini pripovednih del lahko uvrstimo romana Garcíe Márqueza *Cien años de soledad/Sto let samote* (1967) in *El otoño del patriarca/Patriarbova jesen* (1975) in romane *La otra raya del tigre/Druga tigrova črta* (1976) Pedra Gómeza Valderrame, *Changó el gran putas/Changó, veliki kurbir* (1982) Manuela Zapate Olivelle in *La tejedora de coronas/Pletilka vencev* (1983) Germána Espinose. Po drugi strani pa se mnogi avtorji kritično obračajo k bližnji preteklosti in jo prepletajo z osebnimi zgodbami: *Los días de la paciencia/Dnevi potrpljenja* (1976) Oscarja Collazosa, *Juego de damas/Igra dam* (1977) Rafaela Humberta Morena-Durána, *Años de fuga/Leta bega* (1979) Plinia Apuleye Mendoze in *Sin remedio/Brez rešitve* (1984) Antonia Caballera.

3. Nastajanje urbanega romana, za katerega je značilen kalejdoskopski pogled na svet, je težnja mnogih kolumbijskih sodobnih pripovednih del. Izhaja iz že tradicionalne dihotomije med civilizacijo in barbarstvom, značilne tematike v zgodnejši kolumbijski in hispanoameriški literaturi, ki se pojavlja tudi v sodobnih besedilih, vendar z drugačnim poudarkom. Gre za velemesta, kjer živijo nepregledne množice ljudi, kjer se človek kot posameznik zgublja, pogreza v anonimnost, samoto, izkoreninjenje, pomanjkanje ljubezni in duševno praznino. Velemesta s svojim nebrzdanim razvojem so podoba močno razdeljene družbe, kjer človek komaj preživi v vrtincu tehničnega napredka, hlastanja za denarjem in duševnega siromaštva. Razvoj te vrste pripovedništva teče vzporedno z gospodarskim razvojem Kolumbije, s kaotičnim nastajanjem velikih mest. Med najznačilnejša tovrstna pripovedna dela sodijo omenjeni romani Antonia Caballera, Rafaela Humberta Morena-Durána, Oscarja Collazosa, romani *Aire de tango/Melodija tanga* (1973) Manuela Mejíe Valleja, *Los parientes de Ester/Esterini sorodniki* Luisa Fayada

(1978), *Qué viva la música/Naj živi glasba* Andrésa Caiceda (1975) in še mnogi drugi.

Te tri osrednje tematske smernice v delih kolumbijskih pisateljev se med seboj prepletajo in stapljajo. Večina avtorjev išče hkrati drugačne izrazne možnosti, obnavlja pripovedni jezik, eksperimentira in asimilira nove pripovedne tehnike. To je značilnost vseh omenjenih pripovednikov, ki jih nekatere predstavljamo z navedbo njihovih najbolj znanih del, nekatere pa tudi s prevodi odlomkov njihovih romanov ali kratke proze.

Manuel Zapata Olivella (1920) je predstavnik tako imenovane črnske literature. Njegov najpomembnejši roman je *Changó el gran putas/Changó, veliki kurbir* (1982), temelji na tematiki iskanja kulturne identitete z obujanjem daljne in bližnje preteklosti. Delo je epopeja črne rase, obujanje kolektivnega spomina, ki prehaja iz roda v rod. Mrtvi in živi, bogovi in predniki afriških črncev, resnični in neresnični svetovi, življenje in smrt naseljujejo strani tega dolgega romana, ki obuja stare mite o izvoru črne rase, zgodovino afriških črncev, sužnje, na poti v novi svet, njihovo življenje na ameriških tleh, mešanje njihovih lastnih kulturnih vrednot z vrednotami drugih.

Manuel Mejía Vallejo (Jericó, Antioquia, 1923) piše kratko prozo, romane in eseje, je eden najuglednejših kolumbijskih pisateljev, sodobnik Garcíe Márqueza. Svoje pripovedi in romane umešča v svojo rojstno Antioquio na severozahodu Kolumbije. Njegovo najbolj znano delo je *El día señalado/Zaznamovani dan*, ki je bil preveden v več jezikov in za katerega je 1963. leta prejel nagrado Nadal. V romanu *Aire de tango/Melodija tanga* (1973), posvečenem velikemu interpretu tanga Carlosu Gardelu, opisuje nočno življenje v četrti Guayaquil v Medellín, uporablja pogovorni jezik in žargon nočnih lokalov. Zelo priljubljeno in po mnenju kritikov eno njegovih najboljših del je roman *La Casa de Las Dos Palmas /Hiša dveh palm* (1988), ki se dogaja v Balanduju, izmišljeni vasi v Antioquiji.

Pedro Gómez Valderrama (Bucaramanga, 1923), pravnik, novinar, diplomat in politik, je pisec mnogih esejev, poezije, kronik,

kratke proze in romanov. Njegovo najpomembnejše delo je roman *La otra raya del tigre/Druga tigrova črta* (1976), ki se dogaja v drugi polovici devetnajstega stoletja. Lik nemškega emigranta Gea Von Lengerkeja, avanturista in pospeševalca napredka na kolumbijskem vzhodu, ponese bralca v polstoletno zgodovino Kolumbije. Po svojem konceptu sodi – gre za znano dihotomijo med civilizacijo in barbarstvom – v devetnajsto stoletje, vendar je po zgradbi, jeziku in zasnovi moderen roman. *Druga tigrova črta* je eden velikih kolumbijskih romanov, ki obravnava zgodovinske, družbene in politične izvore Kolumbije.

Germán Espinosa (Cartagena de Indias, 1938), pripovednik, esejist, pesnik, univerzitetni profesor književnosti, prevajalec, novinar, diplomat, ki je daljša obdobja preživel v Latinski Ameriki, Afriki in Evropi, je avtor več pomembnih leposlovnih in strokovnih del (*Reinvención del amor/Ponovna iznajdba ljubezni*, 1974, *Los doce infiernos/Dvanajst peklov*, 1976, *Tres siglos y medio de poesía colombiana/Tri stoletja in pol kolumbijske poezije*, 1980, *El signo del pez/Znamenje ribe*, 1987, *Sinfonía desde el Nuevo Mundo/Simfonija iz novega sveta*, 1990, *La aventura del lenguaje/Pustolovščina jezika*, 1992, *Los ojos del basilisco/Oči baziliska*, 1992). Med najbolj znanimi je prav gotovo roman *La tejedora de coronas/Pletilka vencev* (1983), ki preteklost osvetljuje iz večplastne in kritične perspektive. Glavna junakinja Genoveva Alcocer z dolgim notranjim monologom obuja ključne dogodke iz preteklosti sedemnajstega in osemnajstega stoletja, medtem ko v Cartageni de Indias čaka v zaporu, da jo naslednji dan usmrtijo, ker jo je Inkvizicija obsodila čarovništva. Dela Germána Espinose so prevedena v mnoge tuje jezike (nemščino, italijanščino, francoščino, angleščino, kitajščino, korejščino).

Marvel Moreno (Baranquilla, 1939), pisateljica, ki že dalj časa živi v Parizu, objavlja kratko prozo in romane. Njen najbolj znani roman *En diciembre llegaban las brisas/Decembra piha vetrič* (1987) je bil preveden v več jezikov. Roman, ki izhaja iz iberske, kolonialne, karibske tradicije, je pripoved žensk o ženskah. Juna-

kinje so tri ženske iz preteklosti (babica, teta Eloísa, teta Irene) in tri ženske iz sedanjosti (Dora, Catalina, Beatriz), njihovih zgodb pa se spominja, jih pripoveduje in komentira skrivnostna pripovedovalka Lina. Kraj dogajanja je Baranquilla, mesto ob reki zelo blizu morja, kjer so tradicionalne navade še zelo ukoreninjene, kjer ima ženska podrejen položaj v družbi in se mora ukloniti volji očeta, moža, brata; mesto, kjer vlada močna družbena hierarhija, kjer so črnci in mulati manjvredni ljudje, mesto, kjer se je čas ustavil in si napredek le počasi utira pot.

Fernando Cruz Kronfly (Bugá, Valle del Cauca, 1943) je pravnik, pisatelj, univerzitetni profesor. Objavil je nekaj romanov: *Falleba* (1979), ki mu je prinesel nagrado Villa de Bilbao, *La Obra del Sueño/Delo sanj* (1984), zbirke kratke proze, roman *La ceniza del Libertador/Osvoboditeljev pepel* (1987), kjer ne gre le za Bolívarjevo biografijo, temveč za roman o eksistencialnih problemih človeka, za pripoved brodolomca, za zgodbo o propadu človeka, ki je osvobodil pet držav, osvajal in osvojil Ande, spoznal slavo in umrl poražen in pozabljen.

Gustavo Alvarez Gardeazábal (Tuluá, Valle del Cauca, 1945) piše kratko prozo, romane, literarne kritike. Najbolj znana dela so *Cóndores no entierran todos los días/Kondorjev ne pokopavajo vsak dan* (1971), *El Bazar de los idiotas/Bazar idiotov* (1974) in *Dabeiba* (1978). Prvi roman se dogaja v obdobju političnega nasilja v novejši kolumbijski zgodovini in je bil preveden v številne tuje jezike. Tako prvi kot drugi roman sta doživela tudi upodobitev v filmu. Osrednje teme njegovih romanov so nasilje, smrt, homoseksualnost. Besedila so prežeta s posebnim humorjem in pikro satiro na račun družbenih odnosov v kolumbijski stvarnosti. Roman *El Divino/Božanski* (1986), ki ga kritiki imajo za njegovo najboljšo stvaritev, je zaradi izzivalne vsebine (spolna razuzdanost, homoseksualnost) povzročil prave polemike v javnosti in razklal bralstvo na dva dela, tiste, ki v romanu vidijo pomembno literarno delo, in tiste, ki menijo, da gre le za pornografijo. V romanu je s humorjem in pikrostjo prikazan še en žgoč problem kolumbijske družbe:

vprašanje preprodajalcev droge, malih in velikih šefov kartelov, ki si z uspešnimi posli pridobijo bajna bogastva in postanejo pravi lastniki celih območij, gospodarji krajev, kjer počno, kar se jim zahoče.

Fanny Buitrago (Baranquilla, 1945) piše romane in kratko prozo. V njenih delih se prehod z mitično-simbolične ravni na zgodovinsko-realno kaže v junakih, ki se selijo iz ruralnega v urbani svet. Dejanje v romanu *Cola de zorro/Lisičji rep* (1970) poteka hkrati v Bogoti in na karibski obali. Fanny Buitrago je tudi avtorica romanov *La casa del arco iris/Hiša mavrice* (1986), *Señora de la miel/Gospa medu* (1993), zbirke kratke proze *La otra gente/Drugi ljudje* (1973), *Los amores de Afrodita/Afroditine ljubezni* (1983), *Libranos de todo mal/Reši nas vsega zla* (1989) in gledaliških del. Nekatera njena dela so bila prevedena v francoščino, angleščino, portugalščino in nemščino.

Rafael Humberto Moreno-Durán (Tunja, 1946) piše eseje, romane, kratko prozo in razprave. Dolga leta je živel in pisal v Barceloni. Njegovo najbolj znano delo je trilogija *Femina suite* (1969–1982), kjer je ženska v središču pripovedne osi. S pretanjenim humorjem in kritiko pisatelj obravnava družbeno in politično stvarnost Kolumbije v sedemdesetih letih. Njegov roman o diplomaciji, prežet s humorjem in ironijo, *Los felinos del Canciller/Mačke zunanjega ministra* je bil finalist za nagrado Nadal 1987.

DRUGE CELINE

Peter Huchel *Pesmi*

Sodba

Ker nisem bil rojen za
življenje pod varstvom sile,
sem vzel nase nedolžnost krivega.

Utemeljen
s pravico moči,
je sodnik sedel za svojo mizo
in osorno listal po spisih o mojem primeru.

Brez volje,
da bi prosil za milost,
sem stal za ogrado zatožne klopi
v maski zahajajočega mesca.

Strmeč v steno,
sem videl jezdeca, njegove oči
je zavezal temen veter,
v osatu so žvenketale ostroge.
Podil se je pod jelšami, ob reki navzgor.

Vsi ne stopajo pokončno
po plitvini časov.
Mnogim izmakne voda
kamne izpod stopal.

Strmeč v steno,
nesposoben
še imenovati krvavo soparo
z zarjo,
sem slišal sodnika
izreči obsodbo,
razlomljene stavke iz porumenelih papirjev.
S treskom je zaprl moj primer.

Nedoumljivo,
kaj je premikalo njegov obraz.
Pogledal sem ga
in videl njegovo nemoč.
Hlad je zarezal med moje zobe.

Plevel

Tudi zdaj, ko se omet napihuje
in razlistava z zidu hiše,
ko prihajajo metastaze malte na dan
v širokih pramenih,
nočem pisati z golim prstom
v porozen zid
imen svojih sovražnikov.

Odpadajoči gruč hrani plevel,
apneno blede koprive
se razraščajo na razpokanem robu terase.
Nepazljivi premogarji, ki me zvečer na skrivaj
oskrbujejo s koksom,
med tovorjenjem košar h kletni drči
pomendrajo svetlin.
Jaz ga spet poravnam.

Dobrodošli so gosti,
ki ljubijo plevel,
ki se ne izmikajo kamnitim stezam,
preraslim s travo.
Nihče ne pride.

Prihajajo premogarji.
Iz umazanih košar usipavajo
robato črno žalost
zemlje v mojo klet.

Mnenja

Ljudje v kraju pravijo:
 Trije prodni kamni,
 vrženi pred
 cestni valjar.

Prijatelji pravijo:
 Prihaja odjuga,
 in odlagajo plašče,
 pokrite s snegom.

Nekdo, ki je
 pred leti obtičal v Bautznu,
 se postavi ob okno in bere.

Kmalu napolnijo sobo
 mladi in stari glasovi,
 tobak in pepel,
 upanje in dvom.

Mačke,
 ki dremajo
 na stopnicah za vrati,
 modro molčijo.

Sosedi

Za Hermannna Kestna

Mir rečnega toka,
ogenj zemlje,
prazna tema neba
so moji najnevarnejši sosedi.

Čaplja si lahko med mnogimi morji
izbere plitvo, z ločjem preraslo vodo,
kjer z nenadnim sunkom
ujame in ubije plen.

Voda pa ne more
izbrati čaplje.
Potrpežljivo nosi strah rib,
hripav krik lačnega ptiča.

Voda in čaplja,
obe sta sosedi
visokih jelš,
trstičja in žab.

Zgneteni v ravnodušnost,
jedo ljudje, moji sosedi,
vsak dan njihov kruh.
Nihče noče biti pepel.

Nikomur ne uspe
skovati kovanca,
ki še velja
sredi ledene noči.

Eksil

Zvečer se približajo prijatelji,
sence gričev.
Počasi stopijo prek praga,
zatemnijo sol,
zatemnijo kruh
in se pogovarjajo z mojim molkom.

Zunaj se v javoru
zgane veter:
Moja sestra, deževnica
v apnenčasti kotanji,
zre ujeta
za oblaki.

Pojdi z vetrom,
pravijo sence.
Poletje ti položi
železni srp na srce.
Odidi, preden zagori
v javorovem listu stigma jeseni.

Bodi zvest, pravi kamen.
Danenje se dviga,
kjer luč in podrast
bivata druga v drugi
in obraz
izgine v plamenu.

Bezeg

Bezeg odpira lune,
vse prehaja v molčanje,
tekoče luči v potoku,
skozi vodo gnan
Arhimedov planetarij,
astronomski znaki,
babilonski ob začetkih.

Sin,
mali sin Engidu,
zapustil si svojo mater, gazelo,
svojega očeta, divjega osla,
da bi se s cipo odpravil v Uruk.
Koze mlekarice so zbežale.
Stepa je bila izsušena.

Za mestnimi vrati
s sedmimi železnimi zapahi
te je Gilgameš,
ki je prečkal mejo neba in zemlje,
podučil, kako presekati vrvi smrti.

Temno je gorel poldan nad opekarno,
temno je ležalo zlato v zakladnici kralja.
Obrni se, Engidu.
Kaj ti je poklonil Gilgameš?
Izginila je lepa glava gazele.
Prah je tolkel ob tvoje kosti.

Srečanje

Za Michaela Hamburgerja

Pegasta sova,
 snežna hči,
 podrejena nočnemu vetru,
 a zakrempljena
 med korenine
 v gnilem krastavem zidovju,
 kljunoglavka
 okroglih oči,
 srčno ledena maska
 iz peruti belega ognja,
 ki se ne dotika časa, ne prostora,
 mrzlo veje noč
 ob staro domačijo,
 medla luč sije v prekatu,
 sani, prtljaga, zasnežene laterne,
 v loncih smrt,
 v vrčih strup,
 ob tram pribit testament.

Skrito pod
krempļi skal,
odprtina v noč,
smrti strah,
položen kot bodeča sol v meso.

V jeziku angelov
se spustimo
k razbitinam Babilonovih opek.

V Budu

Ponoči,
suh kašelj hodi po hodniku,
odprem vrata
in diham mrežast vonj starca,
ki je ostal pod čerjo.

Morje piše
v pisavi alg
poslednjo stran ladijskega dnevnika
na slane skale –
zataji vrnitev domov,
bodi na poti
na morjih s prepadnim obzorjem,
kjer se vsako ime izgubi.

Nobenih poročil.
 Samorog je odšel
 in počiva v spominu gozdov,
 v makovih kamrah,
 ko daje opatinja mrtvim
 sonce in mesec.

Jesén se razlistava,
 izgublja svoj spomin
 v sledi bukvine krvi.

Kar ostaja, ni več
 kot črna žica v zraku,
 ki združuje dvoje glasov.

Neslišen udarec kril
 v beli opatiji zime.
 V imenu tega –
 do konca dni.

Ponoči

Nad oblaki
pokanje koles vozov,
podeželski ubežniki
na poti.

Silni pobje
pospravljajo meglo,
nosijo speče ženske
čez brod.

Komaj prepoznavno
trstičje.
Neki mož,
z mrežo, vrženo čez ramo,
stoji ob vodi
in čisti drobovja iz rib.

Škrge rib
sijejo kot brazgotine
v mesečini.

Beseda, posejana v noč,
žene dalje, zakoreninjena v vetru.
Neskončna je
litanija dežja.

V gorovju Kun Lun

Ne plezaj v
pusto gorovje Kun Lun.
Na prelazih boš plačal
duhovom tribut.

Nebo zatemnjujejo silne količine snega.
Nad jeseni
leta v vzgonskem vetru sokol in kriči.
Otrese se in pade v temo,
kjer se razklana smreka
neslišno pogreza v sneg.

Štiri dni na strmi poti,
ki se vleče navzgor, med skalami in
posušenimi tamarišami, v gorovju Kun Lun.

Snežne brazgotine na skalah,
nerazvozljivi zapisi.

In zmeraj tanka rezka glasba,
ki temno zasede uho.

In nikjer ob poti najbednejše bajte
iz golih smrekovih debel,
kjer bi bilo moč položiti glavo
na golo seno.

V noči, jarki od snega, sem blodil naokrog
in zaspal tik pred prepadom
v sivem skalnatem grušču.

V mrzlem jutru,
v belem sijočem snežnem zraku,
sem se spustil v dolino
in sledil sledi nekega lisjaka.

Vodila je do stare murve
z ozko špranjo v skorji.

Odprl sem skorjasta vrata
in stopil v drevo.
Vrata so se šumeče zaprla.

Nepremično sem sedel v votlini.
Duhovi, iz materije vejočega snega
so me ponoči obiskovali
z donenjem gonga in hrupom bobnov.

Požiral sem veter in roso
in si upal komajda dihati.

Ali pa so šepetali magične reke,
dotikali so se me,
čutil sem jih, med sedenjem
so se stikala naša kolena.
Živel sem v temni negotovosti.

Včasih se mi je zdelo ponoči,
da vidim hordo bitij, ki so trgala sneg.
Segel sem v zrak in ulovil mraz.

Tukaj, v votlem telesu drevesa,
sem preživel žilav,
zapozenel mraz pomladi,

ponoči sem poslušal tanko glasbo duhov
in našel zjutraj zalogo
trdih jedrc zgoščenega življenja.

Zaprl sem oči, meditiral,
skozi skorjo sem videl svet
in čutil svojo krivdo.

Zaprl sem oči
in videl vprežene vole svetlih barv
korakati čez pomladna polja.

Slišal sem zamolklo mukanje
in otrešel moker il z las.

Zaprl sem oči
in videl hčer trgovca s soljo,
ki je s srebrnim srpom
rezala listje z murve.

V košari je nesla
hrano za sviloprežke v kamro.

Zaprl sem oči,
prišla sta hlapca,
prislonila sta žago ob drevo
in me ubila.

Hamlet še zmeraj leži
v kolmeževem vonju danskih travnikov
in strmi v svoj beli obraz,
ki sije v vodnem jarku.

Zadnja beseda
je ostala neizrečena.
Odplavala je na hrbtih bobrov.
Nihče ne pozna skrivnosti.

Tujec, ki odhaja,
je še hitro pritisnil zidu
žig iz dežja in mahu.
Iz gruča gleda za njim
lešnik z belim očesom.

Letni časi, smole, nekrologi –
tujec brezskrbno odhaja.

Prevedel in opombo o avtorju napisal Aleš Šteger

Peter Huchel sodi poleg Paula Celana, Johannesesa Bobrowskega in poznega Gottfrieda Bennja med največje nemške povojne lirike. Rojen je bil 1903 v Lichterfeldeju pri Berlinu. Tam je tudi preživel otroška leta (kot kuriozitetata velja, da je kot otrok prijateljaval z Nelly Sachs). Po končani gimnaziji v Potsdamu se na strani delavcev udeleži Kappovega puča 1920 in je ranjen. V bolnišnici mu v roke pride Barbussejevo delo *Le Feu*, ki odločilno vpliva na njegovo opredelitev za komunizem. V naslednjih letih Huchel študira literaturo in filozofijo na univerzah v Berlinu, na Dunaju in v Freiburgu. Sledi izstop iz Katoliške cerkve. Konec dvajsetih let prve objave. Huchel, ki ni nikdar diplomiral, postane sodelavec prominentne literarne revije *Literarische Welt*. Vse do 1933, ko oblast prevzamejo nacionalsocialisti, deluje kot aktiven član nemške KP. Drugače kot številni umetniški kolegi se ne odloči oditi v eksil, a umakne svojo prvo zbirko, ki je že pripravljena za tisk (zbirka z naslovom *Pesmi* tako izide šele petnajst let kasneje, leta 1948). Do izbruha vojne se preživlja predvsem z delom na radiu. 1941 ga vpokličejo kot vojnega poročevalca. Kmalu začne vzdrževati stike z nemškim odporom («Nationalkomitee Freies Deutschland»), dokler 1945 ne pade v sovjetsko vojno jetništvo. Po vojni dela kot umetniški direktor pri vzhodnoberlinskem radiu. Leta 1949 prevzame na pobudo Bertolda Brechta in Johannesesa R. Becherja urednikovanje ene najpomembnejših nemških literarnih revij vse do danes *Sinn und Form*. To delo opravlja s številnimi težavami in konflikti z uradno politično nomenklaturo vse do 1962, ko ga partija prisili odstopiti. Začne se Huchlovo drugo obdobje kulturne in družbene izolacije, v katerem lahko njegove pesmi izhajajo le v zahodni Nemčiji. Tam naletijo na velik odmev in pozornost. Huchel je v odsotnosti deležen številnih priznanj, med drugim je izvoljen tudi za člana zahodnonemške akademije umetnosti. Po mednarodnem političnem posredovanju mu leta 1972 vzhodnonemške oblasti dovolijo emigrirati v zahodno Nemčijo in tam leta 1981 umre. Peter Huchel je avtor šestih pesniških zbirk. Njegove pesmi se od vsega začetka navezujejo po eni strani na nemški ekspresionizem, po drugi pa na fizični prostor njegovega otroštva, severa Nemčije, in ga delajo za enega največjih in najsutilnejših nemških upesnjevalcev narave. Z leti je k tej primarni orfični dimenziji Huchlove poezije prišla še druga – epsko mitična. V številnih pesmih Huchel prek sveta osebnih, iz otroštva izvirajočih podob in fantazij reaktualizira simbolni svet grških mitov, biblije, sumersko babilonskega epa o Gilgamešu ali bajk Daljnega vzhoda. Tako smo priča prezenci edinstvenih verzov, ob katerih se bralcu zdi, da se nekje od zadaj napajajo v samem mitičnem prazacetku civilizacije, a mu hkrati govorijo z neposrednim in navidezno preprostim, predvsem pa skrajno zgoščenim jezikom. Pričujoče pesmi so vzete iz Huchlovih poslednjih zbirk z naslovoma *Prešteti dnevi* (*Gezählte Tage*, 1972) in *Deveta ura* (*Die neunte Stunde*, 1979).

Opombe k pesmim: *Engidu*, v *Epu o Gilgamešu* Gilgamešev prijatelj in zaveznik. *Bud*, ribiška vasica na Norveškem, kjer se je Huchel mudil jeseni 1973. *Michael Hamburger*, angleški pesnik, Huchlov prevajalec in osebni prijatelj, ki ga je v izolaciji večkrat obiskal. *Gorovje Kun Lun*, gorovje v centralni Kitajski.

ZADNJA IZMENA

Anne Michaels *Ubežni koščki*

Čas je slep vodnik.

Šotni deček, na plano sem prišel na močvirnih ulicah potopljenega mesta. Več kot tisoč let so se samo ribe sprehajale po lesenih pločnikih Biskupina. Hiše, postavljene s pročelji proti soncu, je preplaval glenast somrak reke Gasawka. V podvodni tišini so se razkošno razraščali vrtovi; lilije, ločje, kristavec.

Nihče se ne rodi le enkrat. Če imaš srečo, znova vznikneš v kakem naročju; če je nimaš, se zbudiš, ko ti dolga vlečka groze oplazi notranjost lobanje.

Z barjastega dna sem se izvil kot človek iz Tollunda, kot človek iz Grauballeja, kot deček, ki so ga izkopali sredi Ulice Franca Jožefa, ko so popravljali cesto, okrog vratu je imel nanizanih šeststo školjk, imel je čelado iz blata. Od njega so se cedili temnovijolični sokovi šotnatega močvirja. Posteljica zemlje.

Videl sem moža, ki je klečal na tleh, prepojenih s kislino. Kopal je. Moja nenadna navzočnost ga je zmotila. Za hip je pomislil, da sem ena izmed izgubljenih duš Biskupina ali pa deček iz zgodbe, ki izkoplje tako globoko jamo, da se pojavi na drugem koncu sveta.

Biskupin so pazljivo izkopavali skoraj celo desetletje. Arheologi so iz mehkih rvavih žepov šote kar naprej izkopavali kameno- in železnodobne ostanke. Pravi hrastov nasip, ki je Biskupin nekoč povezoval s kopnim, so obnovili, prav tako domiselne lesene hiše brez žeblicev, okope in visoka mestna vrata. Lesene ulice, kjer so se petindvajset stoletij prej drenjali trgovci in rokodelci, so dvignili z močvarastega jezerskega dna. Ko so prišli vojaki, so si ogledovali odlično ohranjene glinaste posode; prijemali so steklene koralde,

bronaste in jantarne zapestnice, potem pa jih treščili ob tla. Z navdušenimi koraki so pohajkovali po veličastnem lesenem mestu, kjer je nekoč domovalo sto družin. Potem so vojaki Biskupin zasuli s peskom.

Moja sestra je že davno prerasla skrivališče. Bella je imela petnajst let in še sam sem priznaval, da je lepa, imela je močne obrvi in krasne lase kot črn sirup, goste in bujne, mišica na njenem hrbtu. »Umetnina,« je govorila mama in jih česala, ko je Bella sedela na stolu. Sam sem bil še dovolj majhen, da sem lahko izginil za tapeto v omari, z glavo sem se postrani zrinil med hrapavi omet in tramove, da sem se podrsal s trepalnicami.

Od tistih minut v steni si predstavljam, da mrtvi izgubijo vse čute razen sluha.

Razbita vrata. Les, strgan s tečajev, poka pod kriki kot led. Glasovi, ki jih nisem še nikoli slišal, se parajo z očetovih ust. Nato tišina. Mama mi je ravno šivala gumb na srajco. Gumbe je imela v okrušenem krožničku. Slišal sem rob krožnička, kako kroži po tleh. Slišal sem gumbe, ki so se razpršili, drobni beli zobje.

Napolnila me je črnina, ki se je širila od temena v oči, kot bi mi kdo prebadal možgane. Širila se je iz trebuha v noge. Požiral sem in požiral, célo sem jo pogoltnil. Stena se je napolnila z dimom. Zrinil sem se ven in obstrmel, ko je zrak zagorel.

Hotel sem k staršema, se ju dotakniti. A nisem mogel, razen če bi stopil v njuno kri.

Duša v trenutku zapusti telo, kot bi komaj čakala, da se osvobodi: materin obraz ni bil njen. Oče je bil zveržen od padca. Dva obrisa v kupu mesa, njegove roke.

Tekel sem in padel, tekel in padel. Potem reka: tako mrzla, da je rezala.

Reka je bila ravno taka črnina kot tista v meni; samo tenka membrana moje kože me je držala na površju.

Z drugega brega sem gledal, kako se tema spreminja v škrlatno-oranžno svetlobo nad mestom; v barvo mesa, ki se preobraža v duha. Odplavali so navzgor. Mrtvi so šli čezme, čudni obstreti in krivulje so dušili zvezde. Drevesa so se vdajala pod njihovo težo. Nikoli prej nisem bil sam v nočnem gozdu, divje gole veje so bile otrple kače. Tla so se nagnila in nisem se obdržal. Trudil sem se, da bi se jim pridružil, da bi se dvignil z njimi, da bi se odluščil s tal kot papir, ki se odlepi na robovih. Vem, zakaj pokopljemo svoje mrtve in označimo kraj s kamnom, z najtežjo, najbolj trajno stvarjo, ki se je lahko domislilo: ker so mrtvi vsepovsod, razen v zemlji. Ostal sem, kjer sem bil. Lepljiv od mraza, prikovan k tlom. Moledoval sem: če se že ne morem dvigniti, potem naj se pogreznem, pogreznem v gozdna tla kakor pečat v vosek.

Potem – kot bi mi odmaknila lase s čela, kot bi zaslišal njen glas – sem znenada vedel, da je moja mati v meni. Premikala se je ob mojih kitah, pod kožo, kot se je ponoči premikala po hiši, odlagala stvari, jih pospravljala. Ustavila se je, da bi se poslovila, pa se je ujela, takšna stiska, hotela se je dvigniti, hotela je ostati. Moja dolžnost je bila, da jo osvobodim, greh je bil preprečiti ji vstajenje. Trgal sem si obleko, lase. Izginila je. Moja lastna nagla sapa okrog moje glave.

Pred zvokom reke sem pobegnil v gozd, temen kot v zaboji. Tekel sem, dokler ni prva svetloba izžela zadnje sivine iz zvezd, umazana svetloba se je cedila med drevesi. Vedel sem, kaj moram. Vzel sem palico in kopal. Vsadil sem se kot repo in si z listjem zakril obraz.

Moja glava med vejama, sršeči vršički kot očetova brada. Bil sem varno zakopan, moja mokra obleka mrzla kot oklep. Sopel sem kot pes. Roke tesno na prsih, vrat sprožen nazaj, solze so mi kot žuželke lezle v ušesa. Ni mi preostalo drugega, kot da gledam naravnost gor. Svitno nebo je bilo mlečno od novih duhov. Kmalu se nisem mogel ogniti absurdnosti dnevne svetlobe, tudi če sem zamižal. Suvala je navzdol, me bodla kot polomljene veje, kot očetova brada.

Potem sem začutil najhujšo sramoto svojega življenja: prebadala me je lakota. In znenada sem se zavedel, boleče grlo brez glasu – Bella.

Imel sem svoje obveznosti. Ponoči sprehod. Zjutraj sem si izkopal posteljo. Pojedel kar koli.

Moji dnevi v zemlji so bili delirij spanca in pozornosti. Sanjal sem, da je nekdo našel moj izgubljeni gumb in me prišel iskat. Na jasi z razpočenimi stroki, iz katerih je mezela bela vsebina, sem sanjal o kruhu; ko sem se zbudil, me je od žvečenja zraka bolela čeljust. Zbujal sem se v grozi pred živalmi, v še hujši grozi zaradi ljudi.

V tem dnevnem snu sem se spominjal svoje sestre, kako je jokala na koncu romanov, ki so ji bili pri srcu; očetovo edino popuščanje – Romain Rolland ali Jack London. Ko je brala, so se ji značaji kazali na obrazu, jezen, ker sem bil odrinjen, sem jo davil z rokami, se z licem privijal k njenemu, kot bi v drobnih črnih črkah nekako hotel videti svet, ki ga je videla Bella. Otresla se me je ali pa se je, velikodušna, ustavila, obrnila knjigo v naročju in mi pojasnila zgodbo ... pijani oče, ki se opoteka domov ... prevarani ljubimec, ki zaman čaka pod zvezdami ... groza volkov, ki tulijo v arktični temi, da je še moje lastno okostje šklepetalo v obleki. Včasih ponoči sem sedel na robu Belline postelje, ona pa je preizkušala, kako mi gre črkovanje, mi s prstom pisala po hrbtu in besedo, ko sem se jo naučil, nežno zbrisala z gibom roke.

Zvokov nisem mogel izključiti: vrat, ki se odprejo, razsutih gumbov. Mama, oče. Toda hujše od teh zvokov je bilo to, da se sploh nisem mogel spomniti, da bi slišal Bello. Napolnjen z njeno tišino nisem mogel drugega, kot da si zamislim njen obraz.

Nočni gozd je nedoumljiv: odbijajoč in neskončen, štrleče kosti in lepljivi lasje, sluz in zdrizaste vonjave, plitke korenine kot vrvaste žile.

Nagubani polži se kot katran razbrizgajo po praproti; črne mesene ledene sveče.

Podnevi utegnem opaziti lišaj, ki je kot zlat prah na skalah.

Zajec, ki me zazna, obstane ob moji glavi in se skuša skriti za travno bilko.

Sonce nazobčano sveti med drevesi, tako svetlo, da žarice potemnijo in mi kot ožgan papir zaplavajo v očeh.

Bele konice trav se mi zatikajo v zobe kot gibke ribje koščice. Liste prežvečim v grenko, vlaknasto kašo, od katere moja slina pozeleni. Nekoč tvegam in si izkopljem posteljo blizu pašnika, zaradi vetra, ki pomeni olajšanje po gosti vlagi gozda. Zakopan čutim drgetajoče temne obrise krav, ki topotajo po polju. V daljavi njihove suvajoče glave dajejo vtis, kot bi plavale. V diru se zaustavijo nekaj čevljev od ograje, potem se mi približajo, glave se jim z vsakim veličastnim korakom težkih bokov pozibavajo kot počasni cerkveni zvonovi. Drobnata teleta trepetajo zadaj, v strahu jim trzajo uhlji. Tudi mene je strah – da bo čreda vse, ki so milje daleč stran, privabila sem, kjer se skrivam – ko se zbirajo in si velike glave odpočivajo na ograji in strmijo dol vame z okroglimi očmi.

Žepe in dlani si napolnim s kamni in zakorakam v reko, dokler se ne dotikajo zraka samo moja usta in nos, rožnati liliji. Blato se odlepi od moje kože in las in zadovoljen sem, ko vidim, kako kot pena na gladini plava debela gošča uši iz mojih oblek. Stojim na dnu, čevlje mi posesa blato, tok plove okrog mene, ogrinjalo v tekočem vetru. Spodaj ne ostanem dolgo. Ne samo zaradi mraza, temveč ker z ušesi pod vodo ne slišim. To me bolj plaši kot tema, in ko tišine ne prenesem več, iz svoje mokre kože zdrsnem v zvok.

Nekdo me opazuje izza drevesa. Strmim iz svojega skrivališča, ne da bi se ganil, zrkla mi otrdijo, dokler nisem več prepričan, da me je videl. Le kaj čaka? V zadnjem možnem trenutku, preden moram zbežati, saj hitro prihaja svetloba, se zavem, da sem bil pol noči jetnik drevesa, njegovega mrtvega, gostega debla, ki ga je izrezala mesečina.

Celo podnevi, v hladnem pršcu, je nejasen izraz drevesa znan. Obraz nad uniformo.

Tla v gozdu so bronasto lisasta, karameliziran sladkor na listih. Veje so videti kot naslikane na čebulno belo nebo. Nekega jutra opazujem prst svetlobe, kako se premišljeno prebija po tleh proti meni.

Nenadoma vem, da je moja sestra mrtva. Natanko v tem trenutku se Bella spremeni v poplavljeni tla. Telo vode, ki se vleče pod mesecem.

Siv jesenski dan. Na koncu moči, na kraju, kjer je vera najbližje obupu, sem skočil z ulic Biskupina; iz podzemlja v zrak.

Odšantal sem k njemu, trd kot kak golem, glina trda pod mojimi koleni. Obstal sem nekaj jardov od tam, kjer je kopal – pozneje mi je povedal, da je bilo, kot da sem zadel steklena vrata, brezprizivna površina čistega zraka – »in tvoja blatna maska je razpokala od solz in vedel sem, da si človek, samo otrok. Jokal si zaradi zapuščenosti svojih let.«

Rekel je, da me je nagovoril. Vendar sem bil divji od gluhotе. Moja s šoto zamašena ušesa.

Tako lačen. V tišino sem zakričal edini stavek, ki sem ga poznal v več kot enem jeziku, zakričal sem ga v poljščini in nemščini in v jidišu, s pestmi sem se tolkel po prsih: umazan Jud, umazan Jud, umazan Jud.

Mož, ki me je pri Biskupinu izkopal iz blata, mož, za katerega sem zvedel, da je Athos, me je nosil pod obleko. Moji udje koščene sence na njegovih močnih nogah in rokah, moja glava zakopana v njegov vrat, oba pod težkim plaščem. Dušil sem se, a se nisem mogel ogreti. Pod Athosovim plaščem je hladen zrak pritekal od roba avtomobilskih vrat. Brnenje motorja in koles, od časa do časa zvok tovarnjaka, ki pelje mimo. V najini čudni zvezi se mi je Athosov glas zalezal v možgane. Nisem razumel, zato sem si sam pojasnil: Prav je, treba je bežati ...

Milje daleč skozi temo na zadnjem sedežu avtomobila se mi niti sanjalo ni, kje smo ali kam gremo. Vozil je drug mož, in ko so nas ustavili, naju je Athos pokril z odejo. V grško obarvani, toda spodobni nemščini se je Athos potožil, da je bolan. Ni se samo pritoževal. Javkal je, tarnal. Vztrajal je in podrobno opisoval simptome svoje bolezni in zdravljenje. Dokler zgroženi in nejevoljni niso zamahnili, naj gremo naprej. Vsakokrat, ko smo se ustavili, sem bil nem ob njegovem krepkem telesu, žulj, napet od strahu.

Glava me je bolela od vročice, vohal sem, kako mi gorijo lasje. Dneve in noči sem drvel proč od očeta in matere. Od dolgih popoldnevov ob reki z mojim najboljšim prijateljem Monesom. Potegnili jih je naravnost skozi moj skalp.

Toda Bella se je oklepala. Bili smo ruske babuške. Jaz znotraj Athosa, Bella znotraj mene.

Ne vem, kako dolgo smo tako potovali. Nekoč sem se zbudil in videl napise v tekoči pisavi, ki je od daleč spominjala na hebrejščino. Potem je Athos rekel, da smo doma, v Grčiji. Ko smo prišli bliže, sem videl, da so besede čudne; nikoli prej nisem videl grških črk. Bila je noč, toda kvadrataste hiše so bile tudi v temi bele in zrak je bil mehak. Bil sem moten od lakote in ker sem tako dolgo ležal v avtu.

Athos je rekel: »Tvoj koumbaros bom, tvoj boter, kum tebi in tvojim sinovom ...«

Athos je rekel: »Nositi morava drug drugega. Če nimamo tega, kaj pa sploh smo ...«

Na otoku Zakynthos je Athos – znanstvenik, učenjak, povprečni mojster jezikov ... – uprizoril svoje najbolj osupljivo junaštvo. Iz svojih hlač je potegnil sedemletnega begunca Jakoba Beera.

Prevedla Staša Grahek

Kanadčanka **Anne Michaels** (1958) je po dveh nagrajenih knjigah poezije, *The Weight of Oranges* (1986) in *Miner's Pond* (1991), s prvim romanom *Fugitive Pieces* (1996), iz katerega je prevedeno prvo poglavje, postala severnoameriško odkritje leta: roman je dolgo zasedal prvo mesto kanadskega seznama uspešnic, uspeh pa je dosegel tudi v Združenih državah in Evropi. Dokaj nenavadno za knjigo, ki res obdeluje prodajljivo temo holokavsta, vendar njene refleksije umešča v Severnoameričanu prejkone tuje grško okolje, in za povrh jih ubeseduje v ničkaj populističnem, visoko estetiziranem, poetičnem jeziku. To pa je nemara odločilno prispevalo, da je John Berger (s katerim Anne Michaels pogosto primerjajo) izjavil, da tako dobre knjige ni bral že štirideset let, podobno nezadržani pa so bili številni drugi kritiki.

KRITIKA

Andrej Koritnik *Izkoreninjenost v svetu*

Čas kratke zgodbe: antologija slovenske kratke zgodbe

ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1998 (Knjižna zbirka Beletrina)

Že z avtorjevo trdnega prepričanja Mihaila Bahtina, da v zgodovini književnosti igrajo glavno vlogo literarne zvrsti, izdajanje najraznovrstnejših cvetoberov ni nič nenavadnega; tej samoumevnosti velikega, tujega, a tudi ponorelega sveta se je po zaslugi enega in mnogih neimenovanih, toda kljub vsemu izjemno zaslužnih, pridružila tudi slovenska tukajšnjost s *Časom kratke zgodbe*. Gre za izbor kratkih zgodb zadnjih dveh desetletij po uredniškem ključu komparativista Toma Virka, ki je dovolj obsežni, pa lično oblikovani knjigi napisal še dragoceno ter obsežno spremno študijo. Razgled po tujih knjižnih policah opozarja, da takšnih antologijskih podjetij nikjer ne manjka – največ jih premore anglo-ameriški svet, kjer izbori »the best of« razkrivajo kratke zgodbe v širšem časovnem loku (največkrat kar od začetka), ne premorejo daljših teoretičnih uredniških premisslavljanj in hkrati je večina njih vezana v mehke platnice, tako da cena knjige ne more biti vrtoglava. Največ tega nahajamo pri založbi Penguin, kjer izdajajo antologije ameriške, kanadske, angleške, francoske kratke zgodbe ... Pingvinov izbor angleške ustvarjalnosti je pripravil nam dovolj znani Malcolm Bradbury, nedavno pa je ameriški pisatelj John Updike uredil reprezentativen izbor ameriške kratke zgodbe tega stoletja. Toda ker se svet ne vrti samo na zahod, tudi nasprotna stran neba igra podobno vlogo – na Slovaškem je mladi literarni zgodovinar Peter Darovec uredil podoben izbor, vendar brez teoretičnih osvetlavljanj problema, to pa je v primerjavi z Virkovim delom brez dvoma slabost.

Čas kratke zgodbe je v mnogih pogledih dobro opravljeno delo, ki ga je Virk zastavil zelo širokopotezno, ker je temeljito premislil teoretične probleme kratke zgodbe. Naslov izbora je posrečena analogija na »čas romana«, iz spremne besede pa je dovolj jasno, da urednik literarnih zvrsti ne umeva kot formalne, temveč kot vsebinske kategorije, ki so vedno odsev posameznega odnosa do sveta. In ker so bile kratke zgodbe v slovenski literaturi v zadnjih dveh desetletjih pogost pojav, je potemtakem že vsaj na površinski ravni razumljivo, da so v Virkovi perspektivi ravno osemdeseta in devetdeseta leta čas kratke zgodbe. Toda izbor ne ostaja samo na tej ravni, temveč se v skladu z urednikovim duhovnozgodovinskim pristopom spušča tudi v preiskovanje globljih, vsebinskih vzrokov, ki prav gotovo tičijo v duhu časa. Na podlagi anglo-ameriške in nemške teorije je Virk ločil črtico, novelo in kratko zgodbo, med katerimi je prav zadnja »žanr ontološke negotovosti«¹, tedaj besedilo, »pisano največkrat [sic!] v prvi osebi, s pomanjkljivo karakterizacijo, ki dogajanje prav tako lahko stopnjuje proti vrhuncu, izraziti 'krizi' ..., s katero se kratka zgodba navadno tudi sklene, čeprav to ni nujno; njen konec ostaja 'odprt', ni ne fabulativne ne 'metafizične' zaokrožitve, temveč pogosto neka iracionalna nota. Kratka zgodba je praviloma bolj 'nihilistična' zvrst kot novela.«² Kakor naš – morda že pretekli – svet umeva subjekt kot razpršeno in »zmehčano« entiteto brez vrednostnih, morda celo metafizičnih in ontoloških temeljev, tako je tudi kratka zgodba miniaturna literarna posodica, kamor se vsa človeška nezaokroženost zaokroži v celotnost nepopolnosti. Pravzaprav gre za razkrinkani metafizični nihilizem, za katerega je Janko Kos v nedavnem intervjuju za Sobotno prilogo *Dela* dobro povedal, da vsa hitrica, čutnost in vizualnost sočasnega sveta niso nič drugega kot sredstvo samopozabe, skorajda skrivalnica pred vrednostnim relativizmom, lažno enakostjo vseh in vsega ter ničnostjo današnjih temeljev. Zatorej v antologiji ne gre pričakovati kakšnih

¹ Kratka zgodba kot žanr ontološke negotovosti (intervju s T. Virkom). Književni listi *Dela*, četrtek, 25. marca 1999, str. 13.

² *Čas kratke zgodbe*, str. 299.

»pozitivnih vibracij«, temveč občutja človekove izkoreninjenosti, tujosti in vrženosti iz sveta, na kar nas opozarja najbolj tipična, če ne celo paradigmatična kratka zgodba urednikovega brata Janija Virka *Vrata*, kjer beremo, da je glavnemu junaku njegova prijateljica »večkrat očitala, da sem vržen iz sveta«⁵, to se ob koncu občudovalcu predavanj iz kozmologije tudi zgodi – ko stopi skozi vrata, omahne v prazno in zgodba se konča sredi stavka. »Moment krize je – tokrat celo dobesedno – moment junakove ‚vrženosti iz sveta‘«,⁶ pravi Tomo Virk v spremnem besedilcu, ki jih je v *Času kratke zgodbe* zelo veliko. Kajti ob vsakemu avtorju je »vrhovni arbiter« napisal še kratek in zgoščen premislek o njegovi literaturi in zgodbi, ki jo je izbral kot reprezentativno, to pa je drugi, še obsežnejši del raziskave.

Ker pa premišljevanje o antologijah v sebi vedno nosi nevarnost, da bo na ogled in pod drobnogled postavilo samo uredniško delo, nam je spregovoriti tudi o izbrancih, ki so se – pošteno priznajmo – pri vsem podjetju še najbolj potrudili. Čeprav je Tomo Virk utemeljil svoj izbor s časovnim izsekom dveh desetletij, ne vemo takoj, kakšna načela so obveljala pri razporeditvi vrstnega reda. Bralec, ki knjige še ni prebral, bi naivno pričakoval kronološko razporeditev, pa vendarle je njegova vedoželjnost potešena ob branju, kajti šele podrobnejši pregled cvetnika pokaže notranjo logiko, po kateri je sestavljeno zaporedje avtorjev in njihovih kratkih zgodb – šele kratki komentarji avtorskih poetik dajo vedeti, da so zgodbe uvrščene po podobnosti, skupnih točkah, ki jih povezujejo v utemeljeno celoto. Maks Kubo, Milan Kleč in Mart Lenardič sestavljajo prvo zaokrožitev, kjer so nekakšna brezbržnost ter ironična, naivna sproščenost in neposrednost skupna točka. A kmalu se ta »brezbržnost« sprevrže v radikalno nasprotje pri Boštjanu Seliškarju, ki kljub Doonovemu zatirjanju, da noben človek ni otok, ostaja v izboru sam zase. Za njim sledi Virkova raziskovalna poslastica, postmodernizem (o katerem je napisal tudi doktorsko

⁵ N. d., str. 195.

⁶ N. d., str. 331.

delo); zatorej ni nenavadno, da so v to skupino uvrščeni predvsem predstavniki mlade slovenske proze (le Vlado Žabot in Feri Lainšček nista dobila svojega mesta v cvetniku) Aleksa Šušulić, Igor Bratož in Andrej Blatnik, ki so pod močnim Borgesovim vplivom v prozo uvajali metafikcijo in še druge prvine postmodernizma. V izboru je izjema le Blatnikova zgodba, ki se od zadnje, pa tudi zelo razglašene literarne smeri počasi odmika proti t. i. minimalizmu carverjevskega tipa. Naslednji trije so Zabel, Maja Novak in delno še Silvija Borovnik, kjer se metafikcija ne pojavlja več tako pogosto, nato pa Blatnik, Polona Glavan, Dušan Čater in Vinko Möderndorfer z minimalizmom v krvi, ko se zgodbe začnejo obračati – v obliki pogovora – k majhnim in intimnim temam. Pa vendar se Franjo Francič in Andrej Morovič v to smer nikoli nista obračala, medtem ko so Rudi Šeligo, Drago Jančar in Jani Virk pisali predvsem prozo, ki v obdobju postmodernizma ni ustrezala duhu časa – čeprav se posamezni elementni te literarne smeri pri njih le najdejo. Nato je Virk izbral Lidijo Gačnik Gombač in Radeta Krstića kot predstavnika lirske kratke zgodbe, Sebastjan Pregelj in Marjan Pušavec pa pišeta zgodbe kot poudarjeno izmišljijo. Poseben primer je tudi kanadski Slovenec Ted Kramolec, na koncu pa se predstavlja še svež veter najmlajše generacije (ki pa se bolj obrača k romanu) v podobi Nine Kokelj in Aleša Čara, ki svoji pisavi bolj naslanjata na poetiko modernizma – to pojasnjuje tudi hermetičnost njunih stvaritev.

Takšen kratek povzetek lahko prikaže vsebinskost in smiselnost Virkove razdelitve. Vendar so vprašanja, ali so v antologijo sprejeti pravi avtorji, ali so predstavljeni z najboljšimi deli in ali manjka še kakšen avtor, izjemno občutljiva, ker so vezana bolj na subjektivni okus izbiralca pa tudi bralca. Pri branju se mi je zastavilo vprašanje, zakaj v izboru ni Branka Gradišnika, ki je omenjen kot pionir žanra? Zakaj je bil izbran Maks Kubo, kakšen vpliv je imel? Vendar sta takšni vprašanji popolnoma brezplodni. Bolj problematični del cvetnika bi bil lahko natančnejši kriterij izbire. Da, res je: Virk piše, da »osnovna ideja izbora izhaja iz dejstva, da je v tem obdobju [tj. v zadnjih dvajsetih letih, op. p.] kratka zgodba na Slovenskem doživela

silovit razmah»,⁵ in obenem je tudi res, da je to žanr ontološke negotovosti, utemeljen v duhovnozgodovinskih okoliščinah časa, v katerem je nastajal. A vendar to še ni tisti poslednji ključ, po katerem je bilo uredniško delo storjeno. Edino, kar nam preostane, je mnogokrat neulovljiv pojem kvalitete – čeprav je v igri mnogo subjektivnosti, neka trdna meja kvalitete literarnega dela prav zares obstaja. Toda kje je ta meja? Morda jo Tomo Virk dobro pozna, toda če bi kvaliteta izdelkov bila zares vrhovni princip, po katerem je izbiral kratke zgodbe, potem ne bi v intervjuju izjavil, da »prvi kriterij seveda ni bila kakovost«. Ker nikjer ni natančnega pojasnila, katera so bila – poleg kakovosti – še druga merila (kajti iz povedanega je povsem jasno, da jih je bilo več), se dogajajo nesporazumi, ko presojevalci umevajo prav to kategorijo kot najpomembnejšo, celo vrhovno, čeprav je iz Virkovih izjav mogoče posneti, da ni bilo tako.⁶ Treba bi bilo le natančneje opredeliti meje izbiranja – pa četudi bi bilo merilo kakovosti eno, edino in najpomembnejše, tako pa ni jasno, ali je tako ali ne in do kakšne mere. Vendar bodi o tem dovolj, kajti *de gustibus non est disputandum!*

Drugo vprašanje se poraja ob Virkovi izjavi, da si je izbor prizadeval zbrati vzorčne ali mejne primerke »te zahtevne zvrsti«. Kaj kmalu postane jasno, da je vzorčnih primerkov pravzaprav zelo malo. Seveda, v teoriji vsi elementi stojijo na svojem mestu in učinkujejo tako, kot je treba, toda živa literarna praksa vanjo ni zaljubljena, prav nesramno se ji izmika ali jo celo postavlja na glavo. Zatorej ni nič nenavadnega, če je Virk zbral tudi veliko mejnih primerov, tedaj takšnih zgodb, ki ne ustrezajo določilom kratke zgodbe. Urednikovo opravičilo za takšno početje je skrito v sklicevanju na komparativistično avtoriteto Renéja Wellka, ki pravi za pojme literarne periodizacije, da gre za idealne tipe, ki jih nobeno

⁵ N. d., str. 291.

⁶ Nekaj takega beremo v presoji Mateja Bogataja v Književnih listih *Dela*, kjer ob predlogih, kaj vse bi lahko še bilo v cvetniku, stoji zapisano nekaj o predstavnikih znanstvenofantastične proze, »ki prebije[jo] kvalitativni (l. op. p.) prag izbora. Kakor je ta misel pravilna, pa kaže na zmedo v pojmovanju meril, ki nikjer niso prav jasno eksplicirana.

delo ne izpolnjuje v celoti. Tej misli vsekakor ne moremo ugovarjati, ker je pravilna. Toda če želi kak izbor prikazati reprezentativne primerke posamezne literarne zvrsti, je potemtakem samo po sebi umevno, da bo težil k tistim besedilom, ki po »zanimivosti«, »kvaliteti« in »pomembnosti« čim bolj ustrezajo idealnim teoretičnim določilom. V našem cvetoberu pa se – resnici na ljubo – kljub nekaterim zares dobrim zgodbam pojavlja več kratkih zgodb, ki niso tipične za svojo zvrst. Problem je morda to, da je takšnih primerkov več, kot bi si morda želeli.

Kakor koli: že zdaj se sam po sebi ponuja sklep, da slovenski prispevek gotovo pomeni pomemben korak v teoretičnem razvoju naše literarne vede, ki doslej še ni tako zelo jasno domislila literarnozvrstne problematike glede kratke zgodbe. Če že ne zahtevnejšim in vedoželjnim bralcem, o katerih se rado govori po dolgem in počez, pa bo Virkova obsežna spremna beseda prišla prav študentom književnosti. Drugo je vprašanje izbora, s katerim najbrž vsi ne bodo zadovoljni; gotovo bi bilo bolje, če bi uredniško delo opravljalo več ljudi, ki jih tudi na Slovenskem – če verjamete ali ne – ne manjka. Toda Tomo Virk je bil glede na svoje poprejšnje raziskave mlade slovenske proze, postmodernizma in kratke proze brez dvoma pravi naslov za takšno opravilo.

Ignacija J. Fridl
*Vznemirljivo potovanje
 skozi gledališke prostore*

Meta Hočevar: Prostori igre

Mestno gledališče ljubljansko, Ljubljana 1998 (Zbirka Knjižnica Mestnega
 gledališča ljubljanskega; zv. 127)

Prostori igre izhajajo iz ene same predpostavke, ki se glasi: »Nič se ne more zgoditi, ne da bi se zgodilo nekje.« Vsak dogodek torej zahteva svoj prostor, brez bolj ali manj natančno določene tri-dimenzionalnosti sveta se nič ne bi moglo goditi niti kot realna, življenjska akcija niti kot umetniški dogodek.

Tak pogled se zdi precej samoumeven. »Nič posebnega,« bo zavzdihnil marsikdo. Kdo drug utegne celo ugovarjati, da film obvlada zvijačo, kako dogodek iz prostora, brezpogojno določenega z nujnostjo treh razsežnosti, prenesti na površino, v dvodimenzionalnost, ki ni prostor, pa se dogodki tam, na filmskem platnu, vendarle godijo naprej. Tu je še pomislek, da se literarni junaki gibljejo po svojem svetu zgolj s pomočjo besede, ne da bi potrebovali realni prostor bivanja, tri dimenzije, ki bi šele omogočale njihovo vstopanje v dogajanje, a literaturi kljub temu nikakor ne moremo odrekati prisotnosti zgodbe kot celote tega, kar se godi. Teza o nujnosti prostora kot imena za »nekje« dogajanja pa s takimi ugovori še ni ovržena. Tako film kot literatura namreč prostor nujno predpostavljata, četudi ga brezpogojno, kot je razvidno iz pravkar omenjenih dvomov, ne predstavljata. Zato se najbrž avtorica *Prostorov igre* ob navedbi aksioma o 'dogodku kot biti nekje' s takimi problemi sploh ne ukvarja. Čeprav bi morda iz spraševanj o prostoru v različnih umetnostih lahko razvila tudi primerjalno analizo njegove vloge in pomena v njih ter osvetlila nekatere doslej

skoraj povsem zakrite, pa vendar izredno privlačne teme teorije umetnosti.

Nasprotno, od uvodne misli bralec študije o *Prostorih igre* z avtorico nemudoma prestopi v tiste ambiente, ki jo profesionalno zanimajo že nekaj desetletij, namreč na odrske deske, med gledališke stene, v prostore, ki so resnično eden ključnih, tudi neizključljivih elementov gledališča od njegovih začetkov do danes. Drži torej, da brez odrskega prostora ni predstave. Zato je še toliko bolj presenetljivo, da je študija Mete Hočevar o gledaliških prostorih brez pretiravanja ali zavestnih posploševanj tako rekoč pionirsko delo na tem področju v Sloveniji. Samoumevnost teze o nujnosti prostora je na gledališke raziskovalce očitno delovala zavirajoče ali – natančneje povedano – govor o gledališkem prostoru je doslej večinoma potekal na tradicionalni režiserski ali scenografski ravni bodisi kot govor o tem, kako na oder razporediti in po njem premikati igralce, bodisi kot razmislek, kako oder scensko oblikovati, predelati, zgraditi ali kaj kje nanj postaviti. Poleg teh dveh možnosti se je o prostoru v gledališču kvečjemu govorilo le še kot o odru in njegovih zgodovinskih preobrazbah.

Čeprav je Meta Hočevar tudi sama predvsem scenografka, v zadnjih trinajstih letih še režiserka, njen pogled na gledališki prostor najbrž zaznamuje njen študij arhitekture. Že naslov knjige *Prostori igre* namiguje, da avtorica prostora ne pojmuje kot natanko danega odra, temveč kot prostor igre. Hkrati njena beseda o prostoru sprva teče bolj abstraktno ali vsaj bolj obče, giblje se med vprašanji medsebojne pogojenosti zgodbe in prostora, raziskovanjem interesne točke gledalca, spraševanji o pomenu razdalje med gledalcem in igralcem ter odnosu med prostorom in časom. Po teh uvodnih razčlembah se šele približa problematiki oblikovanja prostora, torej konkretnjšim temam, pri katerih v zapiske vključuje tudi primere iz svoje lastne gledališke prakse (iz uprizoritev Ibsenovih *Peera Gynta* in *Divje račke*, Brechtovega *Kavkaškega kroga s kredo*, Grumovega *Dogodka v mestu Gogi*, *Treb sester* A. P. Čehova in drugih). Šele povsem na koncu študije se loteva tradicionalnejših

scenskih vprašanj, vendar tudi teh na svež, inventiven način. Tako vlogo stene, odprtine v njej, stola, vode ali oblaka razčlenjuje predvsem z vidika njihove simbolne vrednosti in sporočilnosti glede na njihovo lego in razširjenost na odru.

Bralec *Prostorov igre* torej na gledališki prostor nenadoma zre z novega razgledišča, a dovolj trdno sezidanega, da v pogledu in seveda v svoji lastni dvojni ujetosti, ko mu je dano samega sebe opazovati kot gledalca, zanesljivo uživa. Kljub razvidni in koherentni teoriji ter metodologiji pojmovanja prostora v gledališču, ki ju Meta Hočevar razvija v svoji študiji, pa njeno pisanje zaznamuje tudi osebna izpovednost, ki daje *Prostorom igre* opazne esejistične poteze. A z literarizirano noto, na primer s presunljivim popisom spomina iz otroštva, s katerim avtorica potrjuje svoje spoznanje o identificiranju dogodka s prostorom, vsebina knjige ne izgublja strokovnosti, kvečjemu dobiva dodatni čar in berljivost.

Bolj problematična je fragmentarnost, bolje rečeno, skrajno strnjena, redundantna, včasih tudi zgolj skicirana obravnava posameznih problemskih sklopov. Razlog se najbrž skriva v dejstvu, ki ga Meta Hočevar navaja že v enem prvih poglavij *Zrcalno oko*: »Seveda je vsaka načelna trditev dvomljiva in za gledališče skorajda neuporabna ali vsaj vprašljiva. Da tako rekoč ni splošnega pravila, ki bi si ga upala raztegniti na uprizarjanje in prostor igre nasploh, je edina trditev, ki si jo upam zagovarjati.« Ves čas je torej prisoten načelni dvom o upravičenosti normativnega pojmovanja in ponekod učbeniškega posredovanja teorije prostora, ki slej ko prej učinkuje tako, da priznana slovenska režiserka in tudi profesorica scenografije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo določeno optiko razumevanja prostora v gledališču nakazuje, nanjo opozarja, ponuja še nekatere možne rešitve ter sporočilne vrednosti razmerij in oblik v prostoru, ne poskuša pa problema pretresti do konca, s čim več zornih točk in tako posameznih poglavij *Prostorov igre* razviti v prave, skoraj monografske enote. Njeni zapiski uporabnika prejkone usmerjajo k samostojnemu in vsekakor inventivnemu razmisleku o problematiki prostora, vendar bi si včasih tudi za ceno

omejevanja svojih lastnih predstav ali ustvarjalne, umetniške svobode želel več izkustvenih napotkov o tem, kako 'brati' posamezna razmerja v prostoru. Tako, na primer, o konfliktnem prostoru, tistem, v katerem je zavestno ustvarjen kratki stik med gledalčevo točko interesa in težiščem kompozicije na odru, Meta Hočevar govori le na nekaj straneh. A tema je dejansko tako vznemirljiva in široka, da kar kliče po izčrpnější obdelavi. V tem kontekstu so namreč zanimiva vsaj še vprašanja pomena razdalj med točko zrenja in dogajanjem, vprašanja o organizaciji gledališkega prostora v celoti ter vprašanja o medsebojni pogojenosti in usklajevanju konflikta prostora z dramaturškim konfliktom, vpisanim v dramsko besedilo, ki se godi na odru. Te dileme sicer avtorica izpostavlja na nekaterih drugih straneh, a tudi tam precej mimobežno. Podobno velja vsaj še za njeno obravnavo odnosa med gledališkim prostorom in časom.

V pričakovanju, da bo avtorica *Prostorov igre* vsekakor še nadalje razvijala in poglobila svojo teorijo gledališkega prostora(-ov) kot nujnega, lokacijskega pogoja gledališča, pa prostora kot sporočila, sprožilca in tudi nosilca zgodbe ter prostora kot energije in metafore, vsekakor kličem 'na branje'.

Valentina Fras *Divji ples usode*

Darko Žlebnik: PREŠUŠTVO

ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1999 (Zbirka Beletrina)

Žlebnikovo *Prešuštvo* je roman, ki razkriva vse, »kar ste želeli vedeti o prešuštvu, pa si niste upali vprašati«, je zapisal Aleš Čar. Prešuštvo, spleteno v igri dveh, vodi v globine brezizhodnosti na ženski in v stopnjevanje neodločenosti na moški strani.

Odnos »grešnih«¹ akterjev poteka pred našimi očmi postopno in počasi, vendar vztrajno. Sledimo mu od njegovega (pred)začetka do popolnega konca – razpada. Ob tem prejmemo precej psiholoških vidikov posameznih oseb. Toda duševno vrenje junakov je osrediščeno bolj v romanu o razhajanju ljubezenske zveze, izdanem v preteklem letu, v Deklevovem *Pimlicu*. Tam spremljamo mlajši par, ki izgublja skupne vezi, ob tem fanta, kantavtorja Matjaža, pretirano mikajo pijača in tuja oprsja; dekle, kiparka Nastja, pa ob fantovem glasbenem neuspehu vedno bolj zaznava njegov, ali bolje, svoj odhod iz tega njunega sveta. Njuno čustvovanje, občutenje in razmišljanje je podano izmenično iz subjektivne perspektive vsakega posebej. Ona in on v prvi osebi razmišljata vsak po svoje o istih stvareh, tako da spoznamo vsakič dva pogleda reči, to pa nakazuje vedno večji razkol med mislečima.

Tudi v *Prešuštvu* je predstavljenih več perspektiv, ki pripadajo različnim junakom, vendar za vsemi temi posameznimi gledišči stoji tretjeosebni pripovedovalec in se vanje vživi. Postavi se v položaj ene izmed oseb in nato govori zgolj o tistem, kar je tej osebi dostopno, tako v tistem trenutku izgubi vlogo vsevednega in si nadene funkcijo personalnega pripovedovalca. Tako rabi za podaja-

nje misli različnih person: najprej se prepletata perspektivi ženske in moškega, nato se v dnevniški obliki ali kar neposredno pojavi dikcija ženske, Katje, ki je poseben fenomen. Iz trenutka v trenutek se zajeda globlje med zaljubljenca in želi uničiti njuno srečo. V svojem življenju ni z ničimer zadovoljna, zato ne prenese zadovoljstva drugih in je torej sposobna velikih reči, ki pripeljejo do propada in hkrati roman do konca. Sčasoma se v tem pridruži še perspektiva soseda Gregorja Langa, ki z varne distance opazuje zapletanje ljubezenskega razmerja in hkrati njegovo približevanje koncu. Nazadnje pripovedovalec predstavi le še vidik policijskega inšpektorja, ki sklene dogajanje.

Podobno strukturo vsebuje tudi Deklevov roman. Tu so perspektive tri, v zadnjem poglavju (podobno kot v *Prešuštvu*) se jim pridruži še novo, bolj »objektivno« gledišče: roman privede do konca tretjeosebni pripovedovalec. Najprej se prepletata Nastjino in Matjaževo gledišče, ki se po navadi vrstita v časovno obrnjenem vrstnem redu. Nato se jima pridruži še Mitjeva perspektiva, najprej zgolj v obliki intervjuja, potem pa preraste v njegov zasebni dnevnik; to poteka vzporedno z njegovimi posegi med ljubimca.

Prešuštvo ima dva protagonista, njo in njega, ki pa sta zakonolomca. Peter Rant kljub srečnemu in zadovoljivemu zakonskemu življenju vstopa v tuje ženske vrtove – le za popestritev in zabavo; in mlada Lina Hartman, ki je tokrat prvič grešila: med moževo zaporniško odsotnostjo je naivno skočila v posteljo drugega – v pričakovanju boljšega življenja. Tako sta prišla naključno skupaj in v nasprotju z njegovim interesom naključno ostala skupaj dlje, kot je »varno«, vsak s svojo vizijo (njune posamezne) prihodnosti. V primerjavi s *Pimlicom* je tukaj večji poudarek na dogajanju samem, na grehu od njegovega prvega koraka do starostnega šepanja.

Za ta roman bi bilo težko reči, ali je tragičen ali ne. Zagotovo se ne konča veselo, toda tako, da nekaterim junakom ugaja, drugim pač ne, kolikor konec sploh zaznavajo. Vsekakor v prešuštnem razmerju nastanejo težave, ki se končajo tragično za junakinjo. Toda nad sklepom romana in nasploh nad propadom te zveze se ne gre

čuditi, saj junaka že vstopata z različnimi nameni v to razmerje. Petru je to zgolj ena majhna dogodivščina, ena izmed mnogih, ki je za trenutek oživila, a bo hitro, brez vsakih čustev tudi ovenela. Hkrati opaža, da se ne dogaja tako, kot bi se moralo, a ni dovolj odločen, da bi se umaknil. Njemu nasproti pa stoji Lina, ki od tega odločno pričakuje mnogo več: nov začetek, lepše življenje, boljše prihodnost. Ženski in moški princip se izključujeta. Nobenemu od njiju ne uspe doseči zastavljenega, saj je na drugi strani vedno še drug, ki želi nekaj svojega izveliči iz tega, poleg tega pa so navzoči še drugi ljudje, ki posegajo mednju.

Žlebnik opozarja, da življenje ni načrtovana igra, ampak splet naključij, ki nenehno kalijo enoličnost. Naj bo vse še tako dobro premišljeno in preračunano, nekje in nekoč se pojavi nekaj, kar načrt sesuje. Tako si je Peter v letih svojega skrivnega početja izoblikoval utrjeno taktiko, ki se je dotlej vedno obnesla. To sta bila način popestritve umirjenega zakonskega življenja in njegovo malo zadovoljstvo. Ob tem mu je uspevalo, da ni prišla do žene nobena vest in tudi da drugim ženskam v teh kratkih trenutkih ni uspelo pomisliti na težnje po emancipaciji. Vendar to ni moglo trajati v nedogled. Pojaviti so se morali neka Lina, ki je od Petra želela dobiti več, kot si je on zamislil, in neka Katja, ki ni prenesla Linine sreče, eno pismo in še eno, družinske zdrahe in mnoge spletke, dokler se ni vse končalo z dvema nesrečama in eno spravo. Igra naključij ali ples usode je pripeljal do takšne tragične situacije. Življenje je eno veliko igrišče, na katerem vlada usoda. Najbolje jo odnese tisti, ki je najbolj prilagodljiv in se mu uspe najbolj vrteti po taktih naključij. Tako jo je Petru najprej nekaj kar pošteno zagodlo, saj je verjel v potekanje življenja po naprej zastavljenih posameznikovih načrtih, nato pa je v nastali krizni situaciji le znal izreči pravo besedo in tako zajadral v mirnejše vode bivanja, ki so ga pripeljale nazaj na obalo sprave in družinskega sožitja.

Roman spretno sledi psihološkim pojavom znotraj junaka in junakinje ter njuno ljubezensko prešušno razmerje spremlja z vidika njunih občutij in tegob. Avtor se je dovolj globoko poglobil

v njune misli in jih precej natančno zapisal. Peter veliko premišljuje o Lini in nastali situaciji, ki se tiče nje, ki je vsekakor zašla predaleč; Lina pa venomer sanja o njem in se z velikim zadovoljstvom utaplja v svoji sreči, katere vzrok je on. O dogajanju med njima in o razvijanju dogodkov nasploh izvemo iz njune duševnosti, saj ves čas premišlujeta o teh dogodkih in le tako izvemo, kako je bilo nazadnje, ko sta bila skupaj, in kako bo najbrž prihodnjič in tako naprej. Zato je njunega medsebojnega dialoga prav malo. Osrednji vir dogajanja so njune misli. Tako spoznamo vse probleme obeh junakov, ki ju težijo in ki so vzročno-posledično povezani z dogajanjem. Da pa se je avtor predvsem poglobil v njuno psiho in tudi duševnost drugih nastopajočih, je dobro razvidno iz tega, da so vsi njegovi junaki (razen Katje, ki pa je pojav zase) redkobesedni, nezgovorni. Zatorej vsakdo prek avtorjevega zapisa ponuja svoje tihe neizrečene misli, ki imajo svojo težo in na katerih temelji gradnja zgodbe. In tako lahko tukaj zaznamo dva principa: ženskega, ki teži k večnosti in popolnosti, in moškega, ki ne želi velikih dogodkov, ampak zgolj začetke nečesa in vidi čar ravno v njihovi majhnosti, minljivosti in nedovršenosti. Ženska je tista, ki zbere zelo veliko poguma, da gre prek vsega in doseže, kar si želi, moški pa venomer s preračunljivostjo misli na varnost in raje ne tvega, kakor da bi se moral kasneje reševati iz morebitnih zagat. Ob tem preučevanju psihologije prešustva se vzporedno razvija dogajanje – prešustvo samo. Nazadnje igra dveh, ali treh, privede do vrhunca napetosti, to pa se nato precej na hitro razreši v stilu kriminalke. Po »izsiljevanju«, detektivski najdbi ključnega dnevnika in soočenju se malce filmsko dogodita nesreči, ki rešita vso situacijo. Nekatere problematične osebe se tako izbrišejo s prizorišča in problema ni več. To se zelo nazorno vidi v tem, da se ob praznini, ki nastane namesto Line, bralci ne soočimo več s protagonistom Petrom, da bi videli njegov odziv na nesrečo in morebitna čustva zaradi le-te. Izvemo le, da se bo njegova družina znova zlila vase, in ob tem začutimo njegovo zadovoljstvo. Toda kaj pa Lina Hartman? Ali ni delno tudi Peter kriv za njeno nesrečo? Malo verjetno je, da ga zdaj sploh ne

bi več zanimala, ko pa se prej ves čas ni mogel ločiti od nje, in to takrat, ko je bil še čas, in potem, ko je bilo krizno stanje že na vrhuncu.

Prešustvo Darka Žlebnika je zanimiv roman, ki podaja duhovni vidik prepovedane telesnosti in odlično še različni perspektivi – žensko in moško –, katerima dodaja tudi druge. Vživljanje v osebe je popolno in dovolj raznovrstno, da daje vtis, da gre za več različnih pripovedovalcev. V primerjavi z Deklevovim *Pimlicom* je mogoče domnevati, da je pripovedovanje iz posameznih perspektiv junakov (to kaže na njihovo individualnost in subjektivnost) značilnost zdajšnjega časa, tematika pa je stara že tisočletja. Pohvaliti je treba tudi vitalnost zgodbe, ki bralca pritegne in ga dovolj zvito vodi skozi dogajanje, da ga kljub nenehno ponavljani komercialno filmski dogajalni strukturi obdrži do konca v popolni napetosti, kljub morebitni okoliščini, da je bralec to sicer dokaj obsežno delo prebral na mah. Nazadnje se roman sicer sprevrže v žanrskost, toda to je posledica avtorjeve predhodne usmeritve in glede na to, da je *Prešustvo* šele njegov drugi roman, ima še dovolj možnosti, da to odpravi.

Toda ali je takšen razplet zgodbe utemeljen? Nikakor ne. Do zadnjega poglavja se zgodba lepo zapleta in vztrajno napoveduje preobrat na koncu. In v tistem, ko je bralec že v pričakovanju tega napetega razpleta, ga roman razočara s precej neverjetnim in filmsko komercialnim koncem. Avtor ne more kar tako ubiti svojih junakov in s tem rešiti problema. Zato ima bralec vtis, da konca sploh ni, da je to zgolj suhoparen sklep, ki pa ne nosi nobenega sporočila, zato se takoj pozabi in daje vtis, kakor da ga sploh ne bi bilo. Kar se tiče protagonista, to nikakor ni razplet dogajanja, saj junak v ta konec ni vključen, kajti njegov problem se razreši že predtem. Zatorej je ta »minikriminalka« nepotreben dodatek, ki naj bi rabil za rešitev protagonistkininega problema, vendar ni niti to; je prej najlažji način, kako se znebiti Line, ki v tem trenutku postane moteč element za Petrovo nadaljnjo srečo, ki se je že začela svetlikati iz ozadja. Mogoče bi moral avtor na junakinjo pomisliti že prej in ji –

kot manj pomembni – že pred koncem zagotoviti dostojno usodo ali prihodnost. Moteč pa se mi zdi tudi prihod nove osebe v zadnjem poglavju romana, ki se ne zliva s prejšnjim dogajanjem in s tem konec še bolj oddaljuje od preostale zgodbe. Inšpektorjevo razmišljanje deluje bolj kot začetek nove samostojne zgodbe, ki nima s to prav velike zveze.

Če se dotaknemo še formalne plati romana, naj omenim izrazje, ki je dokaj bogato in zelo domiselno, to pa se izraža predvsem na ravni pridevnikov in prislovov. Stavčne strukture so sicer dolge, vendar med seboj tesno kavzalno povezane. Sledijo si linearno in brez večjih preskokov ali zamolkov, tako da so dobro razumljive, za branje enostavne, a ne dolgočasne; prej polne. Jezik v tem romanu rabi vsakdanji empiriji, ki jo določa zgodba. Glede na to, da roman ne govori o velikih temah, je predvsem premi govor junakov zelo enostaven in vsakdanji, drugače pa romanu in času ustrezno epsko poveden, brez posebnih olepšav. Zato je dokaj preprost, lepo berljiv, a obogaten toliko, da se ne bere kot brezosebno poročilo. To zadostuje za njegovo umetniškost, ki pa ne dosega izjemnih občutkov. Čutiti je, da se je avtor bolj kot jeziku posvetil samemu dogajanju in predvsem duševnosti svojih junakov.

Lenart Škof *Praktična mistika Simone Weil*

Simone Weil: Težnost in milost

Prevedla Nataša Varušak in Vid Sagadin

Ljubljana: ŠOU, Studentska Založba, 1998 (Knjižna zbirka Beletrina)

Po izboru spisov Simone Weil v prevodu Vilija Steguja iz leta 1985 (v zbirki Revije 2000) imamo pred seboj prevod morda najznamenitejše knjige Simone Weil, *Težnost in milost*. Knjiga, ki se bere po poglavjih, kakor jih je tematsko sestavil Gustav Thibon, učinkuje s svojo fascinantno močjo že na samem začetku. Tako beremo: »Vsa naravna gibanja duše vodijo zakoni, analogni zakonom snovne težnosti. Milost je edina izjema.« (Str. 17) Bi lahko ta stavek sploh stal na kakšnem drugem mestu, bi se knjiga sploh lahko začela in imenovala drugače?

Simone Weil nas spravlja v zagato, ko želimo razumeti splet njenega dela in življenja. F. Kaphahn v biografskih noticah o J. Burckhardtu piše, da imamo dvoje osebnosti – tiste, katerih življenje in bistvo se popolnoma izčrpata v njihovih delih, njim nasproti stojijo tisti drugi, ki niso toliko usmerjeni v dokončanje svojega 'Dela', temveč se posvečajo »širinam duha«, »polnosti zavesti«, njihovo delo pa je večinoma fragmentarno. Zdi se, da tukaj Simone Weil ne moremo uvrstiti naravnost v eno izmed obeh nakazanih možnosti. O njenem življenju in delu imamo dovolj podatkov, ki pričajo o neizčrpnosti energiji te ženske – na eni strani intenzivnost študija, izjemna filozofska izobrazba in ogromno notic, katerih zapisovanje proti koncu njenega življenja dobiva kar preroške razsežnosti, na drugi strani nenehno prizadevanje za neposredno, tako mistično kakor praktično izpolnitev njene eksistence, nenehna hoja za trpečim človekom, poskus razumeti trpljenje kot tako, se z njim kolikor je mogoče *poistovetiti* (od tod njeni različni poskusi identifikacij s trpečimi,

ki jo pripeljejo do popolne izčrpanosti in na koncu do bolezni in smrti), poskušati biti kot človek sočuten in dober. To je njena pot za Kristusom, tu je obenem začrtan problem njene *biografije*.

Delo Simone Weil je seveda preveliko za kakršno koli kritično obravnavo na tem mestu in v tem obsegu. Knjiga pa nas vseeno postavlja pred nekaj vprašanj, ki si jih je treba zastaviti tukaj in zdaj.

Že Pelagij je pred stoletji s svojimi zapisi spodbudil Avgušтина, da je napisal obsežne antipelagijanske spise, katerim je skupna ena misel: vse človeške možnosti delovanja svobodne volje nimajo tiste moči, ki bi nas lahko osvobodila greha. Avguštinova rešitev sta novi Adam (Kristus) in Božja milost. Simone Weil je tu čutila svoje duhovno poslanstvo, ki ga je vsekakor želela posredovati tudi v svojih spisih. *Težnost in milost* lahko beremo kot obsežne variacije na temo prvega stavka knjige: »Vsa *naravna* gibanja ...« Vsak gib in pogled, vsako misel in dejanje moramo občutiti v tej neizmerni napetosti med silama »svetlobe in težnosti« (str. 17). Njeno življenjsko držo lahko oblikujemo v retorično vprašanje – je bila Simone Weil *pri sebi*? Kajti vse njeno delo in vse njeno bitje je utripalo za drugega, kazalo na hrepenenje – zapustiti *sebe* (prim. str. 18), se odpraviti na pot, ki pa je težavnejša, bolj strašljiva in bolj negotova, kakor lahko vsak posameznik, tudi Simone Weil, pričakuje.

Vse variacije, ki jih beremo pod različnimi tematskimi sklopi, so izraz notranjega napora, vendar, to je treba posebej poudariti, tudi neke neverjetne gotovosti, ki jo moremo pripisati Simone Weil. Zdi se, da je v njeni pisavi gotovost vselej za korak pred dvomom, da ji ta gotovost, ki skrivnostno premaguje dvom, daje notranjo moč. Kajti milosti se ne da ustvariti z besedami niti se je ne da ustvariti z dejanji. Prostor *te* milosti so lahko le trenutki, ki jih Simone Weil opisuje tako, da lahko rečemo samo eno – to je mistično, to uhaja »zakonom težnosti«. Potem ni težko razumeti, od kod njeno navdušenje nad budizmom (»želeli brez želje«; str. 28) in še posebej hinduizmom – *Bhagavadgito*. Tisto, kar povezuje obe veliki azijski religiji, pa je karma. In Simone Weil je razumela tudi ta podedovani impulz (greh) v nas, to željo po delovanju, recimo »*naravnem* gibanju duše ...«, in se ji postavila nasproti s »trpnim

delovanjem« (str. 57). To sta njena filozofija Nejaza in osebni eksistencializem Milosti.

Misel Simone Weil pa nas posebej zadeva tudi glede možnosti razumevanja te 'filozofije' danes. Kajti razumevanje ni samo ustvarjanje in naseljevanje *določenih* horizontov, *določenih* interpretacij; nasprotno – razumevanje je tudi in predvsem nekaj drugega, osebnega, zavezujočega v smislu življenjske drže, in tu nas njena misel postavlja pred težko nalogo. V dobi, ko se etiki v filozofiji (v smislu aktualnosti) na videz spet odmerja pomembnejša vloga, nas to gibanje še ne prepričuje tudi o dejanski moči etike.

Schopenhauer je seveda tisti, ki je zapisal naslovno sintagmo »praktična mistika«. Bil je tudi eden redkih filozofov, ki so se resno posvetili (metafizični) obravnavi etike sočutja in ljubezni (agápe). Schopenhauer tudi ni maral sprenevedanja, svoje napore v filozofiji je imenoval *misterij etike*, vedel je, da izpolnitev te težavne naloge človeka na neki skrivnosten način presega in mu obenem odpira možnosti zanikanja volje do življenja. In tu se filozofsko in religiozno v človeku dopolnjujeta. Od tod njegov stavek: »Nujnost je kraljestvo narave, svoboda je kraljestvo milosti.« Spoznanje, ki to omogoča, je neposredno, intuitivno, in pot uresničitve človeka je edino pot dejanj, delovanja, eksistence. Ravno v tem smislu se biografija in delo Simone Weil medsebojno izpolnjujeta in pričata za ta misterij na prav poseben način. Po drugi strani pa nam odpirata vprašanja, ki danes morda niso več tako samoumevna, kot so bila še pred nekaj desetletji. Mimo je čas, ko je soočenje krščanstva z marksizmom v sredini stoletja porajalo različna gibanja (personalizem, eksistencializem ...) ter dajalo izhodišča in pobude za mnogovrstne filozofije in ideologije. Danes se zdi, da politično bolj kot z etičnim operira z estetskim, na način mnogovrstnih (medijsko-informacijskih) reprezentacij. Tako se misel Simone Weil (»Dobro izkusimo samo, če ga delamo«; str. 83) upira tej konstelaciji in zahteva od nas nov premislek o bistvu etike in pomenu človeške prakse. Pot k razumevanju pojava Simone Weil, katerega *krizo* nakazuje tudi pisec izvrstne spremne besede v knjigi, pa mora najti bralec sam.

Matevž Kos *Potovanje na konec noči*

François Furet: *Minule iluzije*

Esej o komunistični ideji 20. stoletja

Prevedla Božidar Pahor in Stane Ivanc, spremna beseda Božidar Pahor.

Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1998 (Zbirka Premiki)

Kontroverzne debate, ki so se – zlasti v Franciji in Nemčiji – razplamenele takoj po izidu *Minulih iluzij* (1995), so, med drugim, opozorile na to, da *ideja*, ki jo v svoji zajetni knjigi (635 str.) obravnava avtor, nikakor ni nekaj obstranskega, temveč da gre za eno osrednjih vprašanj novejše zgodovine Zahoda, pa tudi drugih svetovnozgodovinskih območij, na katera je pač posegla moč njegovega *duba* in *teles*a. Furetevo pisanje o komunizmu diskretno, a vseskozi spremlja dejstvo, da je bil pisec (1927–1997) eden najpomembnejših sodobnih zgodovinarjev francoske revolucije, tega formativnega *dogodka*, mimo katerega ne more nihče, ki hoče v modernih časih *misliti politično*. »Zgodovina revolucije se mi zdi danes bolj kakor s politično ideologijo obremenjena z duhovno lenobo in s spoštljivim premljevanjem,« je Furet zapisal pred dobrimi dvajsetimi leti v odmevni razpravi *Francoska revolucija je končana*. To avtorjevo polemično izjavo moramo razumeti tudi v kontekstu metamorfoz, ki jih je v zadnjih desetletjih doživljalo (predvsem) francosko zgodovinopisje. Zanj je francoska fevolucija, razumljivo, eden osrednjih, *nacionalnih* predmetov preučevanja – za levičarsko historiografijo pa je francoska revolucija dolgo bila malodane sveta krava, ki je metala svojo veličastno senco po časovni osi zgodovinskega dogajanja in njegove teleologije. Razpravljanje o francoski revoluciji je sicer le stežka – kot temu pravimo – vrednostno nevtravno, se pravi, odrešeno ideološkega pogleda, ki vselej vidi

tisto, kar *želi* in *boče* videti. Vsebine pojma revolucija pač ne povzema le legendarno geslo »svoboda, bratstvo in enakost«, temveč tudi najizrazitejša poglavja poznejše revolucionarne prakse: jakobinski teror, nasilje in *despotizem svobode*. Furet je bil od druge polovice šestdesetih let naprej med tistimi zgodovinarji, ki so se upirali šolsko-pavšalni, tj. popreproščeni resnici o francoski revoluciji, češ da naj bi bilo »bistvo« obdobja 1789-1794 veliki prevrat, spopad »konservativnih« fevdalcev z »naprednimi« meščani, zagovorniki novega reda, tj. kapitalizma. Fureteva razlaga – bolj kot želja po *urednotenju* jo je vodila želja po *razumevanju* – je šla v tej smeri, da moramo veliki prelom med *starim* in *novim* političnim univerzumom iskati v mnogo daljšem časovnem obdobju, predvsem pa da je ta *proces* bistveno bolj kompleksen, kot se zdi na prvi pogled. Sestavlja ga namreč ne en sam, temveč niz posameznih, tudi protislovnih prelomov, ki so, sociologizirajoče rečeno, tako aristokratsko-plemiškega, meščanskega kot, ne nazadnje, plebejskega izvora. Upošteva ta razpon, ki, na drugi ravni, sega od veličastne ideje svobode na eni do giljotine kot metafore za brez-glavi množični teror v imenu Razuma na drugi strani, moramo bržkone iskati tudi odgovor na vprašanje o mnogoobraznosti komunistične revolucije v dvajsetem stoletju, ne nazadnje pa tudi o notranjestrukturni povezavi med jakobinci in boljševiki.

V že omenjeni razpravi iz sedemdesetih let je Furet, sam bivši komunist oziroma privrženec revolucionarne leveice – svojo preobrazbo je doživel leta 1956 ob madžarski vstaji – zapisal tudi tole: »Pomembno je, da levičarska kultura, ko se enkrat odloči, da bo razmislila o dejstvih, to se pravi, o polomu, ki ga za njene lastne izkušnje pomeni komunistična izkušnja dvajsetega stoletja, prihaja do tega, da kritizira svojo lastno ideologijo, svoje interpretacije, svoje upe in svoje racionalizacije.« Stavek, ki sledi malo pozneje, pa lahko razumemo tudi že kot Furetevo napoved *Minulih iluzij*, njegovega velikega, poslednjega dela: »Iz tega zornega kota bi bilo treba napisati zgodovino francoske intelektualne leveice v povezavi s sovjetsko revolucijo in pokazati, da se je tukaj stalinski fenomen

zakoreninil v zgolj premaknjeno jakobinsko izročilo (...); in da je v dolgem obdobju, ki nikakor še ni končano, pojem *deviacije* glede na izvir, ki ostaja čist, omogočil reševati vse prekašajočo vrednost ideje revolucije.«

Zgodba, ki jo v *Minulih iluzijah* potrpežljivo ter s številnimi ekskurzi levo in desno, naprej in nazaj plete Furet, je izrazito večplastna; loteva se različnih obrazov komunizma, opozarja na manj znane plati njegove zgodovine, izpostavlja pa tudi nekaj individualnih, za zgodovino dvajsetega stoletja malodane eksemplaričnih človeških usod, ki govorijo o *možnostih* druženja intelektualca s komunistično ideologijo (»verniki in razočaranci«: Pierre Pascal, Boris Souvarin, Georg Lukács ...). Na tem mestu vseh razsežnosti Furetevega pisanja seveda ni moč predstaviti, zato le nekaj poudarkov. Ena največjih odlik knjige je, zdi se, predvsem natančno rentgeniziranje razmerja med komunizmom in fašizmom, njunih izbirnih sorodnosti, različnosti, pa tudi zagonetne vroče-hladne medsebojne dialektike. Najizraziteje jo upodablja predvojno prešuštvovanje med Hitlerjem in Stalinom, ko je šlo ne samo za »realno politiko« dveh diktatorjev, temveč tudi za svojevrstno totalitarno *med-igro*.

Furet v tem kontekstu upravičeno opozarja na dejstvo, da je »domnevna enakovrednost komunizma in antifašizma dolgo onemogočala vsakršno analizo komunizma« (205), nato pa natančno in plastično prikaže *logiko* in širše zgodovinsko ozadje takšnega stanja stvari. Tu gre predvsem za poglavja o španski državljanski vojni, propagandni mašineriji Kominterne in prek nje usmerjanih »ljudskih frontah«, drugi svetovni vojni in povojni novi ureditvi sveta, ki je, tako na demokratični kot totalitarni strani, temeljil na antifašizmu kot velikem in takó močnem označevalcu, da je le stežka dopuščal uveljavitev pojmovnosti, s pomočjo katere bi bil lahko poimenovan tudi komunistični režim. V tej zvezi je poučna zlasti Fureteva zgodovinsko pregledna eksplikacija pojma *totalitarizem*, ki se je polagoma in ne brez ovir – šlo je za nekajdesetletni proces poimenovanja – uveljavil kot združujoče ime za fašizem, nacionalsocializem in, ne nazadnje, komunizem.

Vprašanje odnosa fašizem-komunizem in njune notranje dialektike zavzema osrednja poglavja knjige, počasno umiranje komunizma po drugi svetovni vojni – tedaj, ko je bil, paradokсно, fizično tudi najmočnejši – pa Furet prikaže bolj ali manj fragmentarno, s hitrejšimi potezami in nasploh manj prodorno. Morda ni odveč opozorilo, da jugoslovanskim komunistom in njihovim inovacijam (titoizem, samoupravljanje, neuvrščenenost, »tretja pot« itn.) ne posveča kakšne posebne pozornosti: »razkolništvo nacionalnega komunizma« (508) pač ni povzročilo pomembnejše »spremembe v naravi komunistične diktature v Jugoslaviji« (512).

Furetu lahko zgolj pritrdimo, ko pravi, da je komunizem obsodila na smrt zgodovina – tista brezprizivna instanca, na katero je sam ves čas prisegal, sklicujoč se bodisi na tako imenovane »objektivne zakone zgodovine« ali na načela »znanstvenega socializma«, podprtega z legendarnim Marxovim stavkom, ki govori o tem, da poznamo samo eno znanost, in sicer »znanost zgodovine«. Itn. Komunistični imperij se je na prehodu osemdesetih v devetdeseta podrl kot hiša iz kart: »Komunistične družbe so morale v nekaj mesecih prepustiti prostor idejam, ki jih je oktobrska revolucija nameravala uničiti in zamenjati: zasebno lastništvo, trg, človekove pravice, 'formalni' konstitucionalizem, ločitev vej oblasti – vso pahljačo značilnosti liberalne demokracije. V tem smislu je bil propad popoln, ker je izbrisal prvobitno voljo.« (624)

Pa še tale pripomba.

Furetev način razmišljanja je v dobrem in slabem, posplošujoče rečeno, *francoski*. Slovenska prevajalca, zdi se, nista imela vselej srečne roke, saj številni Furetevi esejistični stilizmi in retorični obrati v slovenščini nemalokrat delujejo robato in prisiljeno, tako da bralski drnec po sicer izjemno zanimivi knjigi po nepotrebnem zaustavljajo. Nekaj prevajalskih rešitev je tudi drugače spornih: Lukács, denimo, ni avtor *Razredne zavesti in zgodovine* (161), temveč *Zgodovine in razredne zavesti* (Geschichte und Klassenbewußtsein); (Herbert) Marcuse se sklanja Marcuseja in ne Marcusa itn. Tisto, kar lahko najbolj zamerimo slovenskemu založniku, pa

je to, da ni poskrbel za imensko (in, zakaj pa ne, stvarno) kazalo, ne samo dandanašnji enega bistvenih elementov tovrstnih založniških projektov. Pri tako obsežni knjigi, ki je obenem polna znanih, manj znanih in neznanih imen, z njimi povezanih dogodkov in prelomnih odločitev, je ta manko povsem nerazumljiv – v dobi računalniške tehnologije stavljenja besedil pač toliko bolj. Tako lahko slovenski bralski patriot šele proti koncu knjige ugotovi, da je bil, denimo, Edvard Kardelj edini (srečni?) Slovenec, ki se je vpisal v svetovno zgodovino komunističnega totalitarizma. Zakaj ima, na primer, bralec nemškega prevoda Furetevih *Minulib iluzij* privilegij, da to izve že s pogledom na imensko kazalo?

ROBNI ZAPISI

Amin Maalouf: SAMARKAND. Prevod in spremna beseda Brane Mozetič. Cankarjeva založba, Ljubljana 1999 (Zbirka XX. stoletje).

Leta 1949 rojeni sirski pisatelj, danes (kot mnogi bližnjevzhodni intelektualci) v Franciji živeč emigrant, se z nostalgичno prikrito kritiko »oddoljuje« domovini z biografsko-zgodovinskim romanom, napisanim v maniri starih kronik, tako da se njegovo delo delno sprevrača v fiktivni palimpsest Rokopisa iz Samarkanda, knjige, ki je morda obstajala in je ni več. Kljub pogostemu slogu dokumentarne kronike ovija Samarkand skrivnostna nepopolnoma-dorečenost, enako kot junaka prvega, biografskega dela kronike, Omarja Hajama, in kraj njegovega ustvarjanja, Samarkand, mesto, ki vstaja iz puščavskega peska in v njem izginja kot simbol civilizacij in posameznih usod, ki izginjajo v prelomih zgodovine. Usoda mesta in Perzije ter Hajamova usoda se prepletata najprej v biografskih prvih dveh knjigah romana neposredno, saj je Hajam, že zamlada največji tedanji perzijski »duh«, pesnik, zvezdogled in za islamsko ortodoksijo sumljivo heretičen filozof, sicer dosledno odklonilen do državniških poslov (apologet z vinom in ljubeznijo osmišljene zasebnosti), skupaj s svojo zbirko Rubaijev žrtev okrutne državljanske vojne. Posredno pa njegova usoda prek poslednjega preostalega izvoda Rubaijev učinkuje na sodobno perzijsko zgodovino v začetku našega stoletja, ko poetično navdihuje ameriškega popotnika Benjamina O. Lesagea in se ta kljub idealistični duši naključno vrže v perzijski politični prevrat, ne da bi opazil ponavljanje zgodovine. To vzporednost ali ponovitev opaza bralec, pred katerim se soočata avktorialna, zgodovinsko-biografska, ter prvoosebna Benjaminova

pripoved. Vzporednost podkrepljujeta žrtvi dveh zgodovinskih časov, dve »čisti duši«, pesnik Hajam, včasih dvorjan in včasih ogrožen begunec, ki mu absurdna politika preprečuje znanstveno delo, ter Benjaminov prijatelj, učitelj Baskerville. Ta je neposredna žrtev v poskusu obuditve svobode v Perziji, Hajamovo nasilno zaustavljeno delo pa samo posredno pričuje o prevladi Zgodovine, ki uklene individua. Strašljivo vzporednico pa daje zgolj simbolično slutiti tudi soočenje dvakratne usode skrivnostne knjige Rubaijev, najprej, v perzijski državljanski vojni, izgine v alamutskem gnezdju krvave sekte asasinov (nam dobro znane iz Bartolovega romana *Alamut*). Ko je končno najdena, ko jo naposled iz ljubimkinih rok prejme Benjamin kot tuj bojevnika za perzijsko svobodo, knjigo skupaj s Titanikom pogoltne ocean. »Odtlej se je svet prekril s krvjo in temo,« tako kot že v obdobju asasinov, vendar še usodnejše: v obdobju asasinov je kri preplavila Perzijo zaradi nesrečne Perzije same. V Benjaminovem (in še bolj v našem času) jo »zatemni« obzor zahodne civilizacije, ki jo v romanu zelo rahlo simbolizira potopljena ladja. Knjiga rubaijev, Rokopis iz Samarkanda, je dokončno izginila. Ostaja le njeno »izročilo«, pomen, kakršnega ji pripisuje roman, nostalgčno in kritično. (Vanesa Matajč)

Gustave Flaubert: GOSPA BOVARY. Prevedla Suzana Koncut, spremno besedo napisal Primož Vitez. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1998 (Zbirka Veliki večni romani).

»A kaj zato, srečna ni bila, ne zdaj ne nikoli prej!« nam kliče Gustave Flaubert, nezamenljivo ime v verigi večnih, ki je s pretresljivo pripovedjo o sanjavi, nesrečni, v idealne svetove zapleteni, toda nikoli ne zadovoljeni Emi Bovary pretresel tako meščanski kakor tudi svet literature. Z izjemnim, odličnim slogom, napolnjenim s pesniškim podobjem, mu je v petletnem delu uspelo združiti nezdružljivo (kot piše Primož Vitez v zelo dobrem spremnem premisleku) – izbruhe romantične strasti in neprizadeto opazovanje meščanske resničnosti. In kakor je Friedrich Schlegel v nekem fragmentu zapisal, da imajo ljudje radi, če je pesniško delo spotak-

ljivo, da le ne žali preveč spodobnosti, tako je tudi Flaubert zapisan v niz umetnikov, obtoženih nemorale prav zato, ker se so se tožniki v njegovem delu neusmiljeno prepoznali. Na žalost so prav škandalisti, ki naredijo kaj neznanega zanimivo, toda na srečo se kaj takega zgodi tudi dobrim stvarjem – tako kot je na primer zgodba o sodnem procesu, povezanem z *Gospo Bovary*, čeprav sem popolnoma prepričan, da bi delo pridobilo upravičen sloves tudi brez homatij take vrste. Tukaj se odpira zanimivo vprašanje o domnevni avtonomiji literarne umetnosti (in umetnosti nasploh); naš primer zgovorno dokazuje, da besedna umetnina ni avtonomna sama po sebi, temveč da je velikokrat vezana na zunanja dogajanja, ki spreminjajo tek njegove usode. Ali je bilo tako tudi z *Gospo Bovary*? Odgovor bi morali natančno domisliti, to pa zavoljo zapletenosti v tole miniaturo ne sodi. Prav tako bi bilo zanimivo primerjati in oceniti nov prevod Suzane Koncut. Že ti problemi – ob številnih znotrajliterarnih razlogih, ki jih ne gre ponavljati – dajejo občutiti vso živost Flaubertovega romana (morda je avtonomija skrita v nadčasnosti, toda kaj, ko vse mine?), ki kakor utripajoča žila krvavi pod kožo vseh nas tudi danes. (Andrej Koritnik)

Friedrich Hölderlin: HIPERION ALI PUŠČAVNIK V GRČIJI.
Prevedel in spremno besedo napisal Matej Šetinc. Nova Revija, Ljubljana 1998 (Zbirka Samorog).

Ta nesrečni, blazni Friedrich Hölderlin (1770–1843) kljub Schillerjevi ignoranci in Goethejevemu podcenjevanju danes velja za enega večjih evropskih pesnikov, ki ga je doletela čast posmrtné slave. Kot mnogi pa je tudi on imel svojo muzo (kako romantično!), za katero se je skrivala resnična, a nesrečna ljubezen do Suzette Gontard, njegove Diotime. In kakor je John Keats napisal nedokončano pesnitev *Hyperion*, tako je tudi Hölderlin ustvarjalno počelo lirskega pisemskega romana v prozi enakega poimenovanja, ki ga po dobrih dvesto letih naposled beremo v slovenskem prevodu (prevajalec je spisal še dovolj izčrpno študijo). V marsičem je *Hyperion* paradigmatški roman, kajti neumorno razlikovanje med

že davno izgubljenim idealom in tosvetno, pa pokvarjeno in prozaično resničnostjo daje slutiti romantiko, ki ji je Hölderlin zvečine pripadal. Ideali so zvezani z minulim svetom antične Grčije, nosilke svobode in lepote, ko je »bilo [...] božansko življenje« in ko je bila »narava svečenica in človek njen bog, in vse življenje v njej in vsaka njena oblika in vsak njen ton en sam navdušen odmev Veličastnega, ki mu je pripadala« (str. 96), sedanost pa je vso popolnost izgubila; to je razdrobljen čas, ko se »tudi iz najbolj vzvišenega ničča [...] rodi nič« (str. 94). Sodobnost je tedaj nasprotje nekdanjim časom antične veličine. Edino panteistična združenost narave in boga je človekova poslednja tolažba, kamor se lahko v tem svetu brez mitologije še zateče. V Hölderlinovem delu se na ozadju takšnih premišljevanj izrisuje usoda mladega Hiperiona, pisca vseh pisem, ki se udeleži neuspele vstaje zoper Turke (leta 1770) in tako tudi izgubi Diotimo, ljubezen svojega življenja. In ker gre za veliko in izjemno zanimivo ter pomembno delo svetovne književnosti, lahko v njem najdevamo še marsikaj; navsezadnje nas Hiperionov brezupni boj za povrnitev minule harmonije lahko spominja na konec še enega romantičnega pesnika – Georgea Noela Gordona Byrona, ki je končal svoje življenje v Mesolongiju 1824. leta v grški vojni proti Turkom. (Andrej Koritnik)

Soren Kierkegaard: DNEVNIK ZAPELJIVCA. Prevod in spremna beseda Primož Repar, Društvo Apokalipsa, Ljubljana 1998 (Zbirka Aut, 3).

Več kot dva tisoč let je minilo, odkar je Ovidij izdal svoj pesniški zapis o tem, kako morajo moški voditi ljubezensko igro, in si z njim nakopal zamero pri oblasteh. Nekaj manj kot devetnajst stoletij kasneje pa danski filozof Kierkegaard v imenu izkušenega, donjuanovsko navdahnjenega Johanna izpisuje dnevniške fragmente o zapeljevanju žensk. Na zvezo z Ovidijevo *Umetnostjo ljubezni* (*Ars amatoria*) z nekaterimi citati iz omenjenega dela, pa tudi s tu in tam privzdignjeno, mitologizirano govorico načrtno opozarja sam Kierkegaard; tudi zato, da bi čim bolj avtentično poustvaril situacijo,

v kateri se znajde moški na pragu ljubezni, v svojem opredeljevanju odnosa do žensk. Toda tak položaj pomeni Kierkegaardu le enega izmed stadijev človekove eksistence, in sicer estetski stadij, v katerem človek še ni izbral samega sebe kot sebstvo. Odvisen je od zunanjega sveta, zato je v nenehnem strahu, da bo to zunanje izgubil, in se mora opredeljevati tudi za zlo. Vse to ga žene v obup. Nužen izhod iz takega občutenja življenja je absolutna izbira samega sebe, to pomeni preskok v etični stadij, zakaj samo z izbiro samega sebe »lahko postavim absolutno razliko med dobrim in zlom«. Iz tega ozira potemtakem ni presenetljivo, da je *Dnevnik zapeljivca*, ki je v slovenščini izšel kot samostojna knjižica, pravzaprav del filozofovega obsežnejšega spisa *Ali-ali* (*Aut-aut*), v katerem je Kierkegaard do konca razvil svoje razumevanje resnice kot božje danosti. A *Dnevnik zapeljivca* je zares tisti del, ki se lahko bere bodisi kot neke vrste samostojen ljubezenski roman bodisi v širšem kontekstu Kierkegaardove filozofske opredelitve človekovih eksistenčnih pogojev. Tako prvo kot drugo je slovenskemu prevajalcu uspelo nakazati. Ne znam sicer dansko, da bi lahko presojala o prevajalčevi natančnosti, je pa Primož Repar v svojem prevodu povzel nekaj romantizirane govorice Goethejevega Wertherja, zafrkljivosti Ovidijevih verzov in nekaj jezikovne preračunljivosti, značilne za ljubezenske igre možakarjev don Juanovega kova. Po drugi strani je v spremni besedi k prevodu *Dnevnika* dovolj nazorno prikazal brezizhodnost, demoničnost mišljenja in govorice, ki zaznamuje prevedeni razdelek spisa *Ali-ali*, čeprav bi lahko večjo pozornost kljub nekaterim slovenskim razlagam Kierkegaardove filozofije namenil tudi vsebinski in idejni umestitvi *Dnevnika* v širši horizont filozofove misli v celoti. Precej bolj površno pa so se izdajatelji lotili jezikovne priprave dela, to, na žalost, zadnje čase v slovenskem prostoru nasploh zahteva vedno večjo pozornost kritike. Ni moč ugotoviti, kaj je pri celotnem projektu počela lektorica Katja Klopčič, saj v delu mrgoli stavkov, ki nemočno kličejo po tem, da bi se jih usmilili s kakšno vejico, pa besed po zgledu pridevnika »življenski«, ki hlepijo po črki -j-, ki jim jo je namenila slovenistična stroka. Nerazumljiva

je tudi prevajalčeva odločitev, da mitološka imena prevzema prek danskega izvirnika. Če bomo zdaj Grke začeli na novo spoznavati s posredovanjem Dancev, bomo v grški mitologiji prišli do številnih, doslej neznanih odkritij in novosti (bog vetra ne bo več Eol, ampak Aeol ...), ne bo pa tako početje kaj prida prispevalo k referenčni razumljivosti spisov, saj je slovenska klasična filologija veliko bolj natančno, dosledno in vsekakor z več posluha za slovenskega bralca že dovolj temeljito opredelila pravila slovenjenja antičnih imen. (Ignacija J. Fridl)

Peter Mayle: HOTEL PASTIS. Mladinska knjiga, Ljubljana 1998 (Zbirka Oddih).

V začetku romana *Hotel Pastis* srečamo Simona, zdolgočasnega mogotca oglaševalske industrije v trenutku mučnega ločevanja od druge žene, ki je sicer globoko v krizi srednjih let. Na kratkem popotovanju po jesenski Provansi sreča lepo in vitalno ter, to je najpomembneje, prav tako ločeno in za nove začetke godno Nicole. Par seveda začne nov življenjski projekt, tako zasebno kot tudi poslovno; skupaj namreč dogradita hotel na provansalskem podežlju. Na pol poti skozi roman se lahko zazdi, da je avtor globoko zabredel v črno-belo slikanje, torej v kontrastno primerjanje monotonega in izrojenega življenja londonskih poslovnežev in naravnega, v telesnem, duševnem in moralnem smislu neoporečnega bivanja Provansalcev. Z neskončnimi opisi umetniško dovršenih interierov in s slikovitimi opisi narave, odlične kulinarike in vin ter zadovoljnega razpoloženja zagorelih in optimističnih ljudi gradi pisatelj svet kot naročen za psihofizično regeneracijo brezciljnega in do skrajnosti zdolgočasenega modernega človeka. V obravnavi oguljenih klišejev o hladnih Angležih in čutnih Francozih je moč zaslutiti avtorjevo ironijo in skepso, vendar se z njimi samo še stopnjuje splošno razpoloženje vsesplošnega optimizma in linearne premišljene naravnosti zgodbe. Tudi vzporedna zgodba o načrtovanju ropa lokalne banke, ki na prvi pogled vnaša disonanco v sicer idilično življenje podeželske vasi, ostaja vendarle v optimističnih in

vedrih tonih. Skupina starih prijateljev, bivših arestantov, se odloči za zadnje drzno življenjsko podjetje, kar se da temeljito, brez orožja in zlih namenov. V ta namen nabirajo fizično kondicijo s kolesarjenjem, saj naj bi se s kraja ropa umaknili kot udeleženci Tour de France. Gre torej za roman novih začetkov, za zgodbo o uspehu ljudi, ki si ga zadosti trdno želijo in so se pripravljene odreči staremu in zaživeti na novo. Delu ni moč odreči duhovitosti in tu in tam celo svojevrsne bistrine in presenetljivih preobratov, vsekakor pa ostaja vgrajeno v površno slikanje življenjskega nihanja med dobrim in zlim, z nujno zmago vsega optimističnega, zdravega in lepega. Gre za roman za človeka in o človeku, ki hoče verjeti kljub skepsi in nehotenim trenutkom nemoči, za roman, napisan s čuti in zanje. (Tadeja Tratnjek)

Minette Walters: TEMNA SOBA. Prevedel Ferdinand Miklavc. DZS, Ljubljana 1999.

Kaj pričakovati od kriminalke, kjer že na prvi strani dvanajstletnica obtoži spolnega partnerja, da je ne zmore zadovoljiti? Incesti, mamila, družinsko nasilje – vsega tega je v knjigi več, kot hočete. Seveda, zločine poraja bestiarij sodobne nemoralne dobe oziroma vsaj tokrat nezmožnost enakopravno vstopiti v ta bestiarij. Hm, težko se je odločiti za pravo pot, ko pa morala v knjigi nenehno menja bregove in so takšne enoznačne ugotovitve vse preredke: »V zadnjih desetih letih je po površni oceni spala s kakimi petdesetimi moškimi. Celo po današnjih merilih to velja za promiskuitetno.« Relativizmu vrednot, ki izza fantazem nastopajočih sicer opaža razredna protislovja, vendar se jim ne zmore posvetiti, ustreza tudi pripovedna nedisciplina: liki modrujejo v neskončnih dialoških prizorih, ne da bi to zadevo kam premaknilo, in vsaka psihološka motivacija je trikrat razložena. Če Minette Walters res velja za takšno mojstrico kriminalke, kot nas skušajo prepričati pri DZS in ob pisateljičinem obisku v Ljubljani za njimi kar skorajda vsa domača glasila, bo treba na plaži za večji užitek letos poskusiti s čim hermetičnim. (Zdenka Hribar)

PANTEIZEM. Uredil in slikovno gradivo zbral Marko Uršič. Nova revija, Ljubljana 1998 (Poligrafi, št. 9-10).

Tematska številka pričujočih Poligrafov se ukvarja z večnim vprašanjem, kako zagledati ves svet v zrcu peska ali travni bilki, pri tem pa bi veljala tale Semoličeva verza: »Mislim, da je Bog zelen / in da leži v travi.« Vendar je, kot govorita uvodno in sklepno zatekanje k pesniški besedi, morda celo lažje biti panteist v doživetju in brez argumentov, ni pa nujno tako in to skuša pokazati ravno ta zbornik. O različnosti panteizma v primerjavi z novim ali klasičnim (a, mono)teizmom v uvodnem esej, ki je zamišljen tudi kot njegova zgodovinska preglednica in je naslovljen po Spinozovi formuli *Deus sive natura*, govori Marko Uršič, ki obenem ne skriva svojih simpatij do tovrstnega občutenja sveta v njegovi celostni podobi in religioznem odnosu do Boga. Panteizem, ki je bil zgodovinsko rabljen predvsem kot očitek »krivovercem« ali dejanje zavestne herezije, se obenem kaže kot z besedami težko ulovljivo stališče, saj je povsem v nasprotju z negativnimi skrajnimi določitvami ne-obstoja in ničnosti sveta (v monoteizmu) ali ne-obstoja in ničnosti Boga (v ateizmu). Njegovo aktualnost pa moramo videti ravno v zastavljanju vprašanja o Svetu, pri tem pa je treba opozoriti, da idealizirajočega videnja lepe, dobre Narave ne more biti brez zavedanja o tem, da je to obenem krut svet, ki se obnaša po svojih, nam po navadi nerazumljivih ali celo tujih, »naravnih zakonih«. Vendar to ne opravičuje človekovega nepremišljenega poseganja in uničevanja, kajti filozofski panteizem, kot je mogoče predvideti, se konča nekje v praktičnem ekologizmu, ni pa ravnodušen tudi do upornišva »zelenega miru«. Bržčas pa je to tudi nazor, ki ga danes, morda nevede, priznava in živi velika množica zemljanov. (Primož Čučnik)

Bruno Hartman: RUDOLF MAISTER – GENERAL IN PESNIK. DZS, Ljubljana 1998.

Prav gotovo sta meč in pero atributa, ki označujeta predvsem življenje in delovanje Rudolfa Maistra, ga najbolj prepoznavno izražata in v večini slovenskih glav v spomin priklicujeta prav

njegovo ime. Vendar ne smemo pozabiti, da je ta veliki mož počel še marsikaj drugega; ob častniku in pesniku je bil knjigoljub, bibliograf, slikar, spodbujevalec kulturnega življenja in ne nazadnje tudi družinski mož in oče. *Brunu Hartmanu* je v pričujočem delu uspelo za strnjeno branje ravno še dovolj tekoče in zanimivo združiti oris vseh naštetih Maistrovih plati in ga ob obsežnem dokumentarnem gradivu predstaviti tudi kot človeka, kot osebnost. Primerno glede na delež posameznih plati v Maistrovem delovanju sta v naslov prišli le najizrazitejši, tako da besedna zveza *Rudolf Maister – general in pesnik* primerno, čeprav že skoraj stereotipno govori, o čem predvsem bo v knjigi tekla beseda. Tako levji delež pozornosti zavzemata Maistrovo vojaško delovanje in skromen, a za razumevanje povsem zadovoljiv oris širšega dogajanja v njegovem času in prostoru, nekoliko manj po obsegu in tudi po natančnosti pa zavzema pesništvo. Druge teme so delno vpletene že v obe osrednji, delno jih najdemo v samostojnih poglavjih. Knjiga je precej bogato opremljena s slikovnim materialom in daje vtis razkošnosti in poljudnosti obenem. Glede na predhodnico (delo *Rudolf Maister* istega avtorja je izšlo v zbirki *Znameniti Slovenci* leta 1989) je torej očiten preskok v opremi, ne pa tudi v vsebini, saj je večina besedila skoraj dobesečno enakega, cela poglavja so ostala vsebinsko nedotaknjena. Po svoje je to kar škoda, saj bi lahko sodili, da ima avtor o teh temah še kar dosti povedati, in če je marsikatero podrobnost, ki je v knjigi ni zaslediti, lahko priobčil v raznih člankih in celo polemikah, potem je težko razumljivo, da nova knjiga ob izrazito bogatejšem slikovnem gradivu ne naredi tako velikega koraka naprej še v vsebinskem pogledu. Avtor sam je namreč pred desetimi leti v predgovoru pojasnjeval, da ga je vnaprej določen obseg knjige prisilil h krčenju besedila – sodeč po dokajšnji razkošnosti nove knjige, mu tokrat uredništvo verjetno ni omejevalo strani, saj prostorska razporeditev na nekaterih mestih deluje prav razsipno. Če torej imate *Rudolfa Maistra* izpred desetih let med svojimi knjigami in ga imate za branje (ne za gledanje), vam *Rudolf Maister – general in pesnik* ne more prinesiti česa bistveno novega, če pa

stare knjige nimate, vam lahko nova kar lepo obogati vpogled v osebnost pomembnega sooblikovalca slovenske zgodovine. (Brane Jerman)

L. J. Rogier, G. de Bertier de Sauvigny, J. Hajjar: ZGODOVINA CERKVE. 4, CERKEV V ČASU RAZSVETLJENSTVA, REVOLUCIJE IN RESTAVRACIJE (1715–1848). Družina, Ljubljana 1999.

Založba Družina izdaja prevode iz niza šestih knjig *Zgodovine Cerkve*, ki vsi skupaj zajemajo čas od prvega stoletja do časa po drugi svetovni vojni (serija je v nemščini izšla v šestdesetih letih). Četrta knjiga se ukvarja z zgodovinsko izredno zanimivim obdobjem, tako prvi del obširno predstavlja Cerkev v obdobju razsvetljenstva in francoske revolucije (*L. J. Rogier*), drugi del pa Cerkev v obdobju restavracije (*G. de Bertier de Sauvigny*), torej med vzpostavljanjem starega reda po revolucionarnih in napoleonskih pretresih Evrope. Prvi in drugi del se v orisu dogajanj ozirata prek meja Evrope in prek meja Katoliške cerkve, a sta obe presežnosti izrazito podrejeni in večkrat dajeta vtis priveska. Če ta ugotovitev velja že za prvi in drugi del knjige, potem še toliko bolj za tretjega, ki govori o Cerkvi na Bližnjem vzhodu (*J. Hajjar*), deluje pa kot v povedi in stavke razširjeni izpiski marljivega študenta. Že lepo in prav, da se ne pozabi na množico vzhodnih Cerkva, vendar so ob taki obravnavi le še bolj ponižane in marginalizirane. Samo za primerjavo: obseg tretjega dela pomeni manj kot desetino obsega vseh treh delov skupaj in je skoraj za petino krajši od bibliografskega dela. Pa to so vse grehi avtorjev originalne izdaje; odgovorni pri Družini so pač pri teh pomanjkljivostih zamižali na eno oko in sklenili, da je serija kljub temu vredna slovenskega prevoda in objave, to pa gotovo je, saj, če nič drugega, doslej tovrstnega pregleda zgodovine Cerkve še nismo dobili. Žal pa je kakšno odgovorno oko ostalo nekoliko zlepljeno, tudi ko je dahnilo svoj »da« slovenski izdaji in grehom slovenskih sodelavcev pri tem projektu. Kako naj si človek sicer razlaga nekaj težko prebavljivih površnosti v knjigi? Pri najboljši volji je ključ, po katerem so citati ali citatne besedne zveze, pa naj si bodo

v katerem koli jeziku že, prevedeni v slovenščino ali pač ne, popolna enigma. Neugotovljiv je tudi kriterij (ne)slovenjenja tujih krajevnih imen, ki bode v oči celo pri tako občem primeru, kot je Bruselj/Bruxelles. Enkrat da, enkrat ne. In potem so tu še majhne, pa pogoste tipkarske in celo osnovne slovnične napake. Kar preveč površno za tako celosten projekt. Piko na i dodaja še likovna oprema knjige, ki – verjetno čisto dobronamerno – želi opozoriti na slovenske vzporednice obravnavanih obdobj. Ker pa so slike brez vsake dodatne razlage, delujejo kot tujek med slikami, ki se navezujejo na kontekst besedila. Že sam ovitek knjige se s slikama portala ljubljanskega semenišča in spomenika Iliriji oživiljeni ponuja kot zgodovina slovenske Cerkve, čeprav so v njej naši kraji komaj kaj omenjeni. Knjiga kot celota žal ne dosega ravni na primer Zgodovine Cerkve na Slovenskem (MD Celje, 1991), ampak je njena vrednost dovolj velika zaradi njenih predhodnic in naslednic, zaradi celotne serije, ki nam v slovenščini prinaša velik in prepotreben del védenja o svetu okoli nas. (Brane Jerman)

Gojmir Polajnar: NE UBIJAJ, RAD TE IMAM. Samozaložba, Ljubljana 1998.

Človek knjigo vzame v roke z mešanimi občutki. Na naslovnici je motiv Agate Schwarzkobler s freske Iveta Šubica iz Poljan nad Škofjo Loko in že sama motivna povezava s Tavčarjem in Šeligom zbujajo pričakovanja. Po prvem poglavju se v bralcu ustvari občutek, da gre za slovenski erotični roman, po drugem, da je prvi dopolnjen z občutkom brezkompromisne manipulacije v svetu, tretje poglavje uvaja v pripoved nove osebe, potem pa se začne v začetku grajena notranja zgradba krhati. Tisti, ki nadzorujejo življenje drugih, manipulirajo z njim, se pomešajo s tistimi, ki so manipulirani. Nihče ne ostane več avtonomna osebnost, nihče nima več moči za dejanja, ki bi korenito spremenila njihova življenja, vsakdo je le senca ljudi, ki ne vedo, kaj bi sploh radi v življenju, vsi postanejo sužnji svojega spolnega nagona. Dobro: vendar se tudi to predvidevanje izkaže za nično, kajti niti v spolnosti ne najdejo več trenutne potešitve. Morda

je to svet modernega človeka, ki ne zmore oblikovati svoje identitete, ki bi ga korenito razlikovala od vseh drugih? Toda že sloj ljudi, ki nastopa v romanu (pravniki, zdravniki psihiatri, diplomati in zvezde), je preveč zaznamovan, da bi lahko ostal neobremenjen brez dodatnih oznak. Morda se začne razkroj družbe prav pri teh, morda so njihova imena (Uhelj, Pikica, Agata) tako preobložena z dodatnimi pomeni, da se oseba v romanu njihovega vpliva nikakor ne more otresti, morda pa gre le za neuspeh poskus, da bi pisatelj razburil »zadrgnjeno« slovensko javnost, ki menda še vedno noče slišati za tabuizirane teme, kot so svobodna spolnost in homoseksualnost ter z njo povezane bolezni? Konec je znova nejasen in bralec pravzaprav ne ve, ali glavna oseba izgubi življenje ali ne, knjiga izzveni v prazno. Torej niti knjiga, o kateri bi se lahko vsaj šušljalo. (Mateja Jemec)

LITERATURA *mesečnik za književnost*

Uredništvo:

Andrej Blatnik (glavni urednik)
Samo Kutoš (odgovorni urednik)
Primož Čučnik, Ignacija J. Fridl,
Andrej Koritnik, Matevž Kos, Vanesa Matajc,
Tomo Virk, Urban Vovk, Uroš Zupan

Lektorica:

Tinka Kos

Oblikovalka:

Darja Spanring Marčina

Naslov uredništva:

Gosposka 10, 1000 Ljubljana, tel./faks 061 214 369

Uradne ure: torek od 20. do 21., četrtek od 11. do 12. ure

Rokopisov ne vračamo

Izdajatelj:

LUD Literatura, Gosposka 10, 1000 Ljubljana

Žiro račun:

50100-678-46647

Polletna naročnina:

3900 SIT, za tujino dvojno

Cena te številke: 900 SIT

Naročila, prodaja, distribucija revije

in knjižnih izdaj LUD Literatura:

Lunik d.o.o., p. p. 56, 1230 Domžale, tel./faks 061 716 339

Grafična priprava: KR

Tisk: MediaPrint Gostič, Domžale

ISSN: 0353-5622

Revija izhaja s pomočjo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.
Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-428/92 z dne 11. 6. 1992
šteje revija Literatura med proizvode, za katere se plačuje
pet odstotni davek od prometa proizvodov.

JULIJ / AVGUST 1999, št. 97/98, letnik XI